

ZEYNEP UYSAL

YÜKSEK LİSANS

2026-ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HEMŞİRELİK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE HEMŞİRELERİN ALTRUİZM
DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BİR
META-ANALİZ ÇALIŞMASIYLA İNCELENMESİ**

ZEYNEP UYSAL

YÜKSEK LİSANS

2026-ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HEMŞİRELİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE HEMŞİRELERİN ALTRUİZM
DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BİR
META-ANALİZ ÇALIŞMASIYLA İNCELENMESİ

ZEYNEP UYSAL

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
Prof. Dr. İlkay BOZ

“Kaynakça gösterilerek tezimden yararlanılabilir”

2026-ANTALYA

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma jürimiz tarafından Hemşirelik Anabilim Dalı Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Programında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 06 /01/2026

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İlkay BOZ
Akdeniz Üniversitesi

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayşe DELİKTAŞ DEMİRCİ
Akdeniz Üniversitesi

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mine ORUÇ
Antalya Bilim Üniversitesi

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı beyan ederim.

Öğrenci
Zeynep UYSAL

Tez Danışmanı
İlkay BOZ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince her daim yanımda olan, beni sınırsız destekleyen, ufkumu genişleten ve araştırmamın her aşamasında deneyimlerini paylaşarak rehberlik eden, sabrı ve özverisiyle emeği büyük olan saygıdeğer hocam **Prof. Dr. İlkey BOZ'a**,

Yüksek lisans eğitimime olan katkılarından dolayı saygıdeğer Akdeniz Üniversitesi Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilimdalı hocalarıma,

Nicel verilerin analizi sırasında uzman görüşleri ile katkıda bulunan Sayın **Prof. Dr. Mehmet Ziya FIRAT'a**,

Yüksek lisans eğitiminin işleyişinde önemli yeri olan Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü çalışanlarına,

Tez savunma sınavımda bulunan ve değerli katkılarını sunan hocalarım Sayın **Dr. Öğr. Üyesi AYŞE DELİKTAŞ DEMİRCİ'ye** ve **Dr. Öğr. Üyesi Mine ORUÇ'a**,

Tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen **değerli çalışma arkadaşlarıma**,

Hayatın getirdiği bütün zorluklara rağmen beni sevgi ve sabırla yetiştiren, eğitim ve öğretim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bu hayattaki en büyük şansım olan, onların evladı olmaktan gurur duyduğum ve her zaman kalbimde taşıdığım canım annem **Arzu UYSAL** ve canım babam **Fevzi UYSAL'a**,

Ablası olmaktan gurur duyduğum, bana güç ve ilham veren, varlığıyla her zaman neşe ve motivasyon kaynağım olan, başım sıkıştığında hep yanımda duran canım kardeşim **Tuğçe UYSAL'a** sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ZEYNEP UYSAL

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, hemşirelikte altruizmi meta-analiz yöntemiyle değerlendirerek ülkemizdeki hemşirelerin altruizm düzeyine ilişkin kapsamlı bir görünüm sunmayı amaçlamaktadır. Altruizmi etkileyen değişkenlerin belirlenmesiyle, elde edilen bulguların ulusal ve uluslararası literatüre özgün katkılar sağlaması hedeflenmiştir.

Yöntem: Çalışma meta-analiz yöntemiyle yürütülmüş olup, ulusal ve uluslararası veri tabanlarında yapılan kapsamlı literatür taramaları sonucunda dâhil edilme kriterlerini karşılayan çalışmalar analize alınmıştır. Dâhil edilen çalışmalar Joanna Briggs Institute kriterleri doğrultusunda değerlendirilmiş; veriler Microsoft Excel programında düzenlendikten sonra Comprehensive Meta-Analysis yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Etki büyüklükleri Hedges's g ile hesaplanmış, heterojenlik Cochran'ın Q ve I^2 istatistikleriyle değerlendirilmiş ve yayın yanlılığı çeşitli grafiksel ve istatistiksel yöntemlerle incelenmiştir. Heterojenlik ve yayın yanlılığı testlerinin ardından analizlerde rastgele etkiler modeli uygulanmıştır.

Bulgular: Hemşirelerin altruizm düzeyini belirlemek amacıyla araştırmaya dâhil edilen 12 çalışmadan elde edilen verilere göre, hemşirelerin altruizm düzeyi 68.25 puan olarak bulunmuş olup bu değer orta-yüksek düzeyde bir altruizm düzeyini göstermektedir. Alt boyutlar incelendiğinde; aile (16.41) ve sorumluluk (15.75) boyutlarının en yüksek puanlara sahip olduğu, buna karşılık yardımseverlik (14.59) ve sosyallik (13.08) boyutlarının daha düşük düzeylerde seyrettiği belirlenmiştir. Ayrıca çalışmalar arasında yüksek düzeyde heterojenlik ($I^2=97$; $p<0.001$) saptanmış olup moderatör analizinde hemşireler ile hemşirelik öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$).

Sonuç: Meta-analiz, ülkemizde hemşirelerin altruizm düzeylerinin genel olarak orta-yüksek olduğunu göstermektedir. Alt boyutlar incelendiğinde, aile ve sorumluluk boyutlarının diğer boyutlara göre daha yüksek, sosyallik ve yardımseverlik boyutlarının ise görece daha düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: altruizm, hemşirelik, hemşirelik öğrencileri, meta-analiz

ABSTRACT

Objective: This study aimed to provide a comprehensive overview of altruism levels among nurses in Türkiye by evaluating altruism in nursing through a meta-analysis. By identifying the variables influencing altruism, it also sought to make original contributions to national and international literature.

Method: This study was conducted using a meta-analysis design. Studies meeting the inclusion criteria were identified through comprehensive literature searches of national and international databases. The included studies were assessed according to the Joanna Briggs Institute criteria. Data was organized using Microsoft Excel and analyzed using the Comprehensive Meta-Analysis software. Effect sizes were calculated using Hedges's g , heterogeneity was assessed using Cochran's Q and I^2 statistics, and publication bias was examined through various graphical and statistical methods. Following heterogeneity and publication bias assessments, a random-effects model was applied in the analyses.

Results: Based on the data obtained from 12 studies included in the research to determine nurses' altruism levels, the mean altruism score of nurses was found to be 68.25, indicating a moderate-to-high level of altruism. Examination of the subscales revealed that family (16.41) and responsibility (15.75) domains had the highest scores, whereas helpfulness (14.59) and sociability (13.08) showed lower levels. Additionally, a high level of heterogeneity was detected among the studies ($I^2 = 97\%$; $p < 0.001$), and moderator analysis showed no statistically significant difference between nurses and nursing students ($p > 0.05$).

Conclusion: The meta-analysis shows that nurses' altruism levels in our country are generally moderate to high, and the subdimension analysis indicates that family and responsibility scores were higher than the other subdimensions, while sociability and benevolence scores were comparatively lower.

Key words: altruism, nursing, nursing students, meta-analysis

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	ix
1.GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	3
2.1. Altruizm.....	3
2.2. Altruistik Davranış	5
2.3. Altruizmin Tarihsel Gelişimi.....	7
2.4. Altruizm İle İlgili Kavramlar	10
2.4.1. Altruizm ve Empati.....	10
2.4.2. Altruizm ve Aile	11
2.4.3. Altruizm ve Cinsiyet.....	12
2.4.4. Altruizm ve Kültür.....	13
2.4.5. Altruizm ve Egoizm.....	14
2.5. Altruizmin Faydaları	15
2.6. Altruizmin Temelleri.....	15
2.6.1. Altruizm ve Genetik Temeli	15
2.6.2. Altruizm ve Sosyal Gelişim Temeli.....	16
2.6.3. Altruizm ve Din Temeli.....	17
2.6.4. Altruizm ve Felsefe Temeli	19
2.7. Altruizmin Kuramlar Çerçevesinden Açıklanması	21
2.7.1. Psikoanalitik Kuram Çerçevesinde Altruizm	21
2.7.2. Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Altruizm.....	22

2.7.3. Hümanistik Kuram erevesinde Altruizm.....	23
2.7.4. Bağlanma Kuramı erevesinde Altruizm	26
2.7.5. Zihinsel ve Ahlaki Gelişim Kuramları Bağlamında Altruizm.....	28
2.8. Hemşirelikte Altruizm.....	30
2.9. Meta-Analiz.....	32
2.9.1. Meta-Analizin Tarihçesi	33
2.9.2. Meta-Analizin Amaçları	34
2.9.3. Meta-Analizin Avantaj ve Dezavantajları	35
2.9.4. Meta-Analizin Adımları.....	36
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	39
3.1. Araştırmanın Deseni.....	39
3.2. Literatür Tarama Süreci.....	39
3.3. Dâhil Edilme ve Dışlama Kriterleri.....	40
3.4. Yayın Yanlılığı	41
3.5. Çalışmaların Kodlanması	41
3.6. Çalışmaların Kalitesinin Değerlendirilmesi	42
3.7. Araştırmanın Etik Boyutu	42
3.8. Verilerin Analizi.....	43
3.9. İstatistiksel Model Seçimi	44
3.10. Verilerin Raporlanması	45
3.11. Araştırmanın Sınırlılıkları	45
4. BULGULAR.....	47
4.1. Tarama Bulguları.....	47
4.2. Araştırmaya Dâhil Edilen çalışmaların zellikleri	49
4.3. Araştırmaya Dâhil Edilen alışmaların Meta-Analiz Bulguları	52
4.3.1. Özgecilik leği Genel Puanına Ait Bulgular.....	52
4.3.2. Özgecilik leği Genel Puanına Ait Temel Sonuçlar	52
4.3.3. Özgecilik leği Genel Puanına Ait Heterojenlik Değerlendirmesi	54
4.3.4. Özgecilik leği Genel Puanına Ait Moderatör Analizi	55
4.3.5. Özgecilik leği Genel Puanına Ait Meta Regresyon	57

4.3.6. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Yayın Yanlılığı.....	57
4.3.7. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Sonuç.....	60
4.3.8. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Bulgular	60
4.3.9. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Temel Sonuçlar.....	61
4.3.10. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Heterojenlik Değerlendirmesi	63
4.3.11. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Moderatör Analizi	66
4.3.12. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Meta-Regresyon	67
4.3.13. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Yayın Yanlılığı	67
4.3.14. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Sonuç	68
5. TARTIşMA	69
5.1. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Temel Sonuçların Tartışılması.....	69
5.2. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Heterojenlik Değerlendirmesinin Tartışılması	70
5.3. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Moderatör Analizinin Tartışılması	72
5.4. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Meta Regresyonun Tartışılması.....	74
5.5. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Yayın Yanlılığının Tartışılması	78
5.6. Özgecılık Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Temel Sonuçların Tartışılması	79
5.7. Özgecılık Ölçeği Aile Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması.....	79
5.8. Özgecılık Ölçeği Sorumluluk Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması.....	81
5.9. Özgecılık Ölçeği Sosyallik Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması.....	84
5.10. Özgecılık Ölçeği Yardımseverlik Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması.....	85
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
6.1. Sonuç	88
6.2. Öneriler.....	89
6.2.1. Hemşirelik Eğitimine Yönelik Öneriler.....	89
6.2.2. Hemşirelik Uygulamasına Yönelik Öneriler	90
6.2.3. Hemşirelik Araştırmasına Yönelik Öneriler	90
KAYNAKLAR	92
EKLER.....	120

EK-1: PRISMA Checklist	120
EK-2: Meta-Analize Dahil Edilecek Çalışmalarda Kodlama Protokolü.....	124
EK-3: Veri Kodlama Tablosu.....	125
EK-4: Kritik Değerlendirme Kontrol Listesi.....	129
EK-6: Online Sistematik Derleme ve Meta Analiz Eğitimi Katılım Belgesi.....	135
EK-7: Literatür Tarama Stratejisi.....	136
ÖZGEÇMİŞ.....	139

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1.	Tez Kodlama Formu	41
Tablo 3.2.	Veri Kodlama Tablosu	42
Tablo 4.1.	Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Genel Özellikleri	51
Tablo 4.2.	Rastgele Etkiler Modeline Göre Meta-Analiz Bulguları	52
Tablo 4.3.	Homojenlik Testi Sonuçları	54
Tablo 4.4.	Moderatör Değişkenlere Göre Ölçek Genel ve Alt Boyutlarının İncelenmesi	56
Tablo 4.5.	Rastgele Etkiler Modeline Göre Trim ve Fill Testi Yayın Yanlılığı Sonuçları.....	58
Tablo 4.6.	Çalışmalar Arasında Yayın Yanlılığını Gösteren Egger ve Begg'in Yayın Yanlılığı Test Sonuçları.....	59
Tablo 4.7.	Etki Büyüklüğünü İçeren Değerlerinin Doğruluğunu Saptamak Amacıyla Klasik Güvenli N (Classic Fail-Safe) Analiz Sonuçları ...	60

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1.	Durlak'ın Meta-Analiz için Belirlediği 5 Adım	36
Şekil 2.2.	Hunter ve Schmidt'in Meta-Analiz için Belirlediği 5 Adım	37
Şekil 2.3.	Meta-Analizin Adımları Akış Şeması	38
Şekil 4.1.	Prisma Akış Şeması	48
Şekil 4.2.	Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı Grafiği	49
Şekil 4.3.	Ölçek Genel Puanı İçin Orman Grafiği	53
Şekil 4.4.	Ölçek Genel Puanı İçin Baujat Grafiği	55
Şekil 4.5.	Ölçek Genel Puanı İçin Huni Grafiği	58
Şekil 4.6.	Aile Alt Boyutu İçin Orman Grafiği	62
Şekil 4.7.	Sorumluluk Alt Boyutu İçin Orman Grafiği	62
Şekil 4.8.	Sosyalik Alt Boyutu İçin Orman Grafiği	63
Şekil 4.9.	Yardımseverlik Alt Boyutu İçin Orman Grafiği	63
Şekil 4.10.	Aile Alt Boyutu İçin Baujat Grafiği	64
Şekil 4.11.	Sorumluluk Alt Boyutu İçin Baujat Grafiği	65
Şekil 4.12.	Sosyalik Alt Boyutu İçin Baujat Grafiği	65
Şekil 4.13.	Yardımseverlik Alt Boyutu İçin Baujat Grafiği	66

SİMGELER ve KISALTMALAR

AACN: Amerikan Hemşirelik Okulları Birliği

ANA: Amerikan Hemşireler Birliği

CMA: Comprehensive Meta Analysis

F: Meta-regresyon analizinin F-istatistiği (F değeri)

I²: Heterojenlik İndeksi (yüzde)

ICN: Uluslararası Hemşireler Konseyi

JBİ: Joanna Briggs Institute

MD: Ortalama Farkı (Mean Difference)

N: Örneklem Sayısı

P: İstatistiksel Anlamlılık Düzeyi

PRISMA: Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (Meta-Analizler İçin Tercih Edilen Raporlama Öğeleri)

PROSPERO: International Prospective Register of Systematic Reviews (Sistematik İncelemelerin Uluslararası Prospektif Kaydı)

Q: Heterojenlik Testi

R²: Determinasyon katsayısı (modelin açıkladığı varyans oranı)

SD: Standart Sapma (Standard Deviation)

t: t-istatistiği (t değeri)

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

Z: Test İstatistiği

τ : Rassal etkiler modelinde gerçek etki boyutu varyansının standart sapması (tau)

1.GİRİŞ

Altruizm, bireyin herhangi bir ödöl beklentisine girmeksizin başkalarının çıkarını gözeterek yardım etmesi ve gerektiğinde kendi çıkarlarını geri plana alarak fedakârlıkta bulunması anlamına gelmektedir (Encyclopedia Britannica, 2025; Düzgüner, 2019; Chen ve ark., 2022). Latince *alter* (başkası) kökünden gelen kavram, Fransız düşünür Auguste Comte tarafından “başkaları için yaşama arzusu ve iyilik yapmayı içtenlikle alışkanlık haline getirme eğilimi” şeklinde tanımlanmıştır (Comte, 1851). Bu tanım, altruizmi bireyin yalnızca kendi çıkarını değil, başkalarının iyiliğini de önceleyen bir etik değer olarak temellendirmiştir (Cevizci, 1999; Batson, 2012; Steiner, 2014).

Sağlık alanında altruizm, özellikle hemşirelik mesleğinde temel bir profesyonel değer olarak öne çıkmaktadır. “Hemşireliğin kalbi” olarak nitelendirilen altruizm, insan yaşamına ve onuruna duyulan derin saygının bir göstergesi olarak, hemşirelik bakımının yalnızca teknik bir uygulama değil; empati, özveri ve yardımseverliğe dayalı bir etik sorumluluk bilinciyle yürütüldüğünü göstermektedir (van der Wath ve van Wyk, 2020). Bu yönüyle altruizm, hemşirenin birey, aile ve toplumun sağlık ve refahını koruma amacıyla şefkat ve özveriyle hareket etmesini ifade eder (Bölüktaş ve ark., 2018).

Temel bir hemşirelik değeri olarak kabul edilen altruizmin düzeyinin ve bunu etkileyebilecek faktörlerin hemşirelik uygulamalarına, eğitime ve meslek etiğine yansımalarının nasıl olduğu günümüzde yanıtlanması gereken önemli bir araştırma sorusudur. Literatürde, altruistik eğilimi yüksek bireylerin insanlara duydukları sevgi ve yardım etme motivasyonu ile hemşirelik mesleğini seçtikleri bildirilmektedir (Göl, 2018). Bu motivasyonla hemşirelik mesleğine yönelen hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinde altruizm düzeyini ve etkileyen faktörler farklı çalışmalarla ele alınmıştır.

Ulusal ve uluslararası literatür birlikte değerlendirildiğinde, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinin altruizm düzeylerinin genel olarak orta ve yüksek düzeylerde seyrettiği görülmektedir. Türkiye’de yürütülen araştırmalar, hemşirelerde ve hemşirelik öğrencilerinde altruistik eğilimlerin çoğunlukla ortalamanın üzerinde olduğunu ortaya koyarken (Akar, 2016; Uslu, 2019; Soylu, 2022; Özçelik Kaynak ve ark., 2023; Banbal,

2010; Avcı ve ark., 2013; Arpacı ve Özmen, 2014; Pehlivan ve Lafçı, 2014; Göl, 2018), uluslararası çalışmalarda da hemşirelikte altruizmin güçlü ve evrensel bir mesleki değer olduğu vurgulanmaktadır (Johnson ve ark., 2007; Riklikiene ve ark., 2017; Wijaya ve ark., 2024; Kraja ve ark., 2024). Bununla birlikte, bazı araştırmalarda altruizm düzeylerinin görece daha düşük olabildiği de bildirilmiş olup (Güven ve Ünsal, 2019), bu durum altruizmin eğitim süreci, klinik deneyim, kültürel yapı ve çevresel destek gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak, hemşirelik mesleğinde altruizmin düzeyinin ve altruizmi etkileyebilecek faktörlerin incelenmesi, mesleki değerlerin sürdürülebilirliği ve gelişimi açısından önemlidir. Mevcut literatür, hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin altruizm düzeyine ilişkin çeşitli bulgular sunsa da, bu sonuçların sistematik olarak bir araya getirilerek altruizmin genel düzeyinin ve etkileyen bireysel, mesleki ve çevresel unsurların nicel olarak değerlendirilmesine yönelik kapsamlı meta-analiz çalışmalarının sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu araştırma, hemşirelikte altruizmi meta-analiz yöntemiyle değerlendirerek ülkemizdeki hemşirelerin altruizm düzeyine dair kapsamlı bir görünüm sunmayı ve altruizmi etkileyen değişkenleri inceleyerek hem ulusal hem de uluslararası literature özgün katkılar sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece çalışma, hemşirelikte profesyonel değerlerin güçlendirilmesi ve mesleğin etik temellerinin desteklenmesi için önemli bir bilimsel dayanak oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırma Soruları

1. Türkiye’de hemşirelerin altruizm düzeyi nedir?
2. Türkiye’de hemşirelik öğrencilerinin altruizm düzeyi nedir?
3. Hemşireler ile hemşirelik öğrencilerinin altruizm düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
4. Türkiye’de hemşirelerin altruizm düzeylerini etkileyen bireysel, mesleki ve çalışma ortamına ilişkin faktörler nelerdir?
5. Türkiye’de hemşirelik öğrencilerinin altruizm düzeylerini etkileyen bireysel ve eğitsel faktörler nelerdir?

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Altruizm

Altruizm kavramı, ilk olarak 19. yüzyılın başlarında pozitivizmin kurucusu Fransız filozof ve sosyolog olan Auguste Comte tarafından *Système de Politique Positive* (Pozitif Yönetim System) adlı eserinde tanımlanmıştır. Comte, altruizmi “başkaları için yaşama isteği ve eğilimine yönelik, iyilik yapmanın içten ve alışkanlık haline gelme arzusu” olarak açıklamıştır (Steiner, 2014; Lucky, 2025; Yıldırım Keskin ve Berk Özcan, 2018). Comte, egoizmin zıddı olarak tanımladığı bu kavramı İtalyan “altrui” kelimesinden türetmiştir (Encyclopedia Britannica, 2025, Çakmak ve ark., 2019). “Altrui” sözcüğü ise Latince “alter” (diğer) kökünden gelir ve İngilizcede “other”, Türkçede ise “diğerleri” anlamına karşılık gelir (Yeşilkaya, 2018). Literatürde altruizm kavramı; özgecilik, diğerkâmlık, fedakârlık, elseverlik, yardımseverlik gibi farklı terimlerle de ifade edilmektedir (Başer ve Tekin, 2019).

Kişinin hiçbir kişisel çıkar gözetmeden başkalarının ihtiyaç ve beklentilerini kendi isteklerinin önüne koyması biçiminde özetlenebilecek altruizm kavramı (Ümmet ve ark., 2013) psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, yönetim, eğitim, spor ve sağlık gibi pek çok disiplinde kapsamlı şekilde ele alınmış ve farklı bakış açılarıyla incelenmiştir. Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlüğü’nde altruizm, özgecilik ve diğerkâmlık terimleriyle ifade edilmektedir. Eğitim Terimleri Sözlüğü’nde ise altruizm “Herhangi bir çıkar gözetmeden başkalarının yararına özveride bulunmayı ilke edinen; kişinin kendisini başkalarına ya da topluma adanması gerektiği görüşünü savunan ve temelleri A. Comte ile Spencer tarafından atılan bir ahlak anlayışı” olarak tanımlanır (<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim tarihi: 03.02.2025). Felsefe Terimleri Sözlüğü’nde, altruizm “başkalarının iyiliğini yaşama ve eylem ilkesi olarak benimseyen görüş” şeklinde açıklanmakta, bu terimi felsefeye kazandıranın Auguste Comte olduğu belirtilmektedir. Comte’a göre altruizmin insanlığın ahlak ve kültür düzeyinin ilerlemesi için vazgeçilmez bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Ruhbilim Terimleri Sözlüğü’nde altruizm, bencillik ve ben merkezilik yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumu olarak tanımlanırken; Toplumbilim Terimleri Sözlüğü ise altruizm, kişinin kendi çıkarlarından vazgeçerek

başkalarına bencil olmayan bir motivasyonla yardım etmeye hazır olması şeklinde açıklamaktadır (Düzgüner, 2019; <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim tarihi:03.02.2025).

Altruizm kavramına ilişkin kuramsal tanımlar incelendiğinde, bireysel güdülerden toplumsal yapılara uzanan geniş bir çerçeve dikkat çekmektedir. Fung (1988) altruizmi bir kişiye fayda sağlama ya da zarardan koruma düşüncesinden ziyade, bireyin herhangi bir ödül ya da takdir beklentisi olmaksızın gösterdiği ilgi ve bakım olarak tanımlamaktadır (Öz, 1998). Barry (1984) ise altruizmi, bireyin gönüllü ve istekli bir biçimde başkasına yardım etmesi ve bu konuda sorumluluk üstlenmesi olarak açıklar (Öz, 1998). Mateer, altruizmi (özgecilik) dış ödül beklentisi olmaksızın gerçekleştirilen davranışlar ve bu davranışları mümkün kılan yardım etme güdüsü ve esirgemezlik duygusu olarak ifade eder (Topses, 2012).

Sosyolojik açıdan bakıldığında, Fransız sosyolog Durkheim altruizmi yalnızca kibarlık ya da yardımla sınırlı görmez; ahlâk anlayışını benlik yıkımı temeline oturtur ve altruizmi, bireyin kişisel çıkar gütmeden kendi benliğini yıkıcı bir güçle ve isteyerek harekete geçirmesi olarak tanımlar (Karadağ ve Mutfakçılar 2009). Gelişim psikolojisi perspektifinden Bukatko ve Daehler (1998), altruizmi hiçbir karşılık beklemeden bir başkasına yardım davranışı olarak tanımlamaktadır (Keskin, 2007). Kasapoğlu (2013)'nın aktardığına göre psikolog Daniel Batson (1991) ise altruizmi, başkalarının iyiliğini artırmayı amaçlayan güdüsel bir durum olarak tanımlamaktadır.

Altruizmin toplumsal ve kültürel boyutları da çeşitli araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır. Campbell altruizmi, toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için bireyin içtenlikle sergilediği fedakârlık olarak yorumlarken; Cohen, kavramı kültürel bir boyutta ele alarak altruizmin paylaşma, empati ve bağışta bulunma gibi değerleri kapsadığını savunur (Yavuzer ve ark., 2006). Sosyal psikologlar Latane ve Darley, altruizmi bireyin güdülerinden bağımsız olarak, ihtiyaç içinde bulunan birine yarar sağlayacak herhangi bir davranış biçimi olarak tanımlamaktadır (Düzgüner, 2019). Akbaba'nın (1994) aktardığına göre, Macaulay ve Berkowitz (1970) ise altruizmi, kişinin dışsal bir ödül beklentisi olmaksızın başkalarına fayda sağlama amacıyla davranışta bulunması şeklinde açıklayarak kavramın kuramsallaştırılmasına katkıda bulunmuşlardır.

2.2. Altruistik Davranış

Altruizm, kişinin iyilik yapmanın getirdiği sevinç ve manevi tatmin dışında herhangi bir ödül beklentisi taşımaksızın yardım etme arzusudur. Bu arzunun davranışa dönüşmüş hali ise altruistik davranış olarak adlandırılmaktadır (Tümer, 2021). Literatürde altruistik davranış, kişinin iyi bir şey yapmanın sağladığı vicdani rahatlama dışında, hiçbir kişisel çıkar gözetilmeksizin diğer bireylerin yararına yapılan eylemler şeklinde kavramlaştırılmaktadır (Yöntem ve İlhan, 2013). Banbal'a (2010) göre de altruistik davranış, bireyin bilinçli ve samimi biçimde, iyi bir iş yapmanın sağladığı manevi rahatlamanın ötesinde, herhangi bir ödüllendirme beklentisi olmaksızın başkasına yardım etme davranışı olarak tanımlanır.

Tüm bu açıklamalardan hareketle altruizmin, yardım etme, sorumluluk üstlenme veya bağışta bulunma gibi çeşitli olumlu sosyal davranışları içerdiği ifade edilebilir (Su ve ark., 2025). Ancak her olumlu sosyal davranışı altruistik olarak değerlendirmek doğru değildir; bu nedenle bu kavramların sınırlarının açık biçimde tanımlanması önem taşımaktadır. Olumlu sosyal davranış ya da diğer bir deyişle prososyal davranış, Batson'a (2012) göre bireyin kendisi dışındaki kişilere gönüllü olarak yarar sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği davranışları ifade etmektedir. Prososyal davranışların bilimsel olarak yoğun biçimde incelenmesinde, 1960'lı yıllarda yaşanan ve çok sayıda kişinin tanık olmasına rağmen müdahalenin gerçekleşmediği Kitty Genovese isimli bir kadının bıçaklanarak öldürülmesi olayı sonrasında önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Dovidio'nun (1991) da belirttiği üzere bu olay, yardım etme davranışının sosyal bağlamdan etkilendiğini ortaya koymuş; bu tür davranışların incelenmesini gerekli kılmıştır (Fischer ve ark., 2011).

Genel olarak prososyal davranışlar, toplumsal fayda sağlayan, gönüllülük esasına dayanan ve herhangi bir zorlama olmadan gerçekleştirilen davranışlar olarak tanımlanabilmektedir. Bu tür davranışların özünde, isteyerek ve bilinçli biçimde hareket etme, toplumsal yarar sağlama ve başkalarına destek olma amacı vardır. Ancak bu davranışları sergileyen bireylerin niyetlerinin tamamen karşılıksız mı yoksa dolaylı bir maddi ya da manevi çıkar amacı taşıyıp taşımadığı her zaman kesin olarak belirlenememektedir. Bu nedenle, herhangi bir davranışı tam anlamıyla olumlu sosyal davranış olarak tanımlamak çoğu durumda zordur (Batson, 2012; Penner ve ark., 2005).

Altruistik davranışın en önemli unsuru, bu davranışı sergileyen kişinin niyetidir. Örneklendirirsek Özkara (2017)'nın aktarmasına göre Sosyal Psikoloji kitabının yazarları Taylor, Peplau ve Sears (2010)'a göre yanmakta olan bir binanın içinden çaresiz birini kurtaran, bu sırada kendi hayatını tehlikeye atan ve ardından herhangi bir ödül beklemeden ya da başkalarını etkileme ihtimalini ortadan kaldırarak kaybolan birinin davranışı altruistik olarak değerlendirilmektedir.

Altruizm kavramı, olumlu sosyal davranışlar kategorisi içerisinde yer alan kavramlardan biridir. Bireylere fayda sağlayacak nitelikteki davranışların tümünü kapsayan olumlu sosyal davranışlar, gönüllü ve kasıtlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Altruizm ise, genellikle ahlaki bir motivasyona dayalıdır. Diğer olumlu sosyal davranışlar ise her zaman ahlaki bir temele dayanmayabilir; zaman zaman başkalarını manipüle etme veya sosyal onaylanma arzusunu tatmin etme amacı taşıyabilir. Buna karşılık altruistik bireylerde sosyal onaylanma arzusunun bulunmadığı ifade edilmektedir (Sağır, 2020; Düzgüner ve Sevinç, 2020).

Literatürde altruizm kavramı, genellikle olumlu sosyal davranışlar kategorisinde incelenmekle birlikte, bazı araştırmacılar tarafından farklı bir perspektifle ele alınmaktadır. Bu görüşe göre altruizm, olumlu sosyal davranışların bir nedeni olarak değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, başkalarına yardım etme eyleminin temelinde altruistik motivasyonun yattığı öne sürülmektedir. Bu bağlamda, olumlu sosyal davranışlar altruizmin somut bir yansıması olarak görülebilir. Örneğin, bir bireyin herhangi bir ödül beklentisi olmaksızın bir başkasına yardım etmesi, olumlu sosyal davranışlar kapsamında tanımlanmaktadır. Bu davranışın ardındaki temel unsur ise altruistik motivasyondur (Karadağ ve Mutağçılar, 2009; Carlo ve Randall, 2002).

Altruistik davranışlarla ilişkin tanımlamalara incelendiğinde, bu davranışların, olumlu sosyal davranışların bir alt grubunu oluşturduğu görülmektedir. Altruistik davranışlar, egoist ya da pragmatik kaygılardan ziyade başkalarına yönelik veya ahlaki duygular tarafından motive edilen, toplum yararına gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda altruistik davranışlar, herhangi bir ödül beklentisi olmadan gerçekleştirilen, bir kişi veya gruba yönelik iyilik içeren ve ahlaki bir ilke olarak

kabul edilen toplum yanlısı davranışlar olarak ifade edilmektedir (Amormino ve ark., 2025; Pfattheicher ve ark., 2022).

2.3. Altruizmin Tarihsel Gelişimi

Altruizmin, yardım etme ve başkalarını düşünme anlamında kullanımı, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların bir arada yaşamasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan altruizm, toplumsal düzenin sürdürülmesinde önemli bir rol oynar. Sosyal bir varlık olan insan, yalnızca kendi çıkarlarını gözeterek yaşadığında toplumsal düzenin bozulması ve kaosun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Altruizm kavramının bilimsel olarak ele alınması modern bir döneme denk gelse de, bu kavram farklı isimlerle kutsal metinlerde ve toplumsal yaşamda uzun süredir varlığını sürdürmektedir. Kutsal metinlerde ve günlük yaşamda altruizm yerine fedakârlık, isâr, iyilikseverlik, diğerkamlık, hasbilik ve erdemli davranış gibi kavramlar kullanılmaktadır (Düzgüner, 2019).

Altruizm kavramı ilk olarak Antik Yunan’da Aristo ve Platon tarafından felsefi düzlemde ele alınmıştır. Ancak terim olarak bilimsel literatürde yer bulması 19. yüzyıla dayanmaktadır (Kasapoğlu, 2017). Auguste Comte, Latince ‘alter’ (diğer) ve İtalyanca ‘altrui’ (başkaları) kelimelerinden türettiği bu kavramı, “Système de Politique Positive” adlı eserinde Fransızca karşılığı ‘altruisme’ olarak kullanmış ve başkaları için yaşama eğilimi olarak tanımlamıştır. Bu yönüyle Comte’un, altruizm kavramını ilk kez sistematik biçimde ele alan düşünür olduğu söylenebilir (Valsala ve Menon, 2019). Comte toplum yaşamının temel dayanağını altruizmde görmüş; insanlığın ahlaki, kültürel ve ekonomik gelişiminin altruizmi zorunlu kıldığını savunmuştur (Keleş ve Özkan, 2018). Ona göre 1789 Fransız Devrimi’nin getirdiği bireysellik ve bencillik, toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için altruizme dayalı yeni bir toplumsal düzenin inşası gerektiğini ileri sürmüştür (Cevizci, 1999).

Comte, yalnızca bireyin kendisi için gerçekleştirdiği üretimi bencillik olarak nitelendirirken, başkalarını gözeterek yapılan üretimi altruistik bir eylem olarak tanımlamaktadır (Keleş ve Özkan, 2018). Comte’un bu yaklaşımından etkilenen Karl Marx, altruizmi doğrudan incelememiş olmakla birlikte, bireyin potansiyelini gerçekleştirmesi, yabancılaştırmadan kurtulması ve kolektif üretim anlayışı üzerinden

altruizmle örtüşen bir perspektif sunmuştur. Marx'ın bireyin özgürlüğünü ve yeteneklerini geliştirmeye yönelik vurgusu, altruistik değerlerle paralellik göstermektedir (Karadağ ve Mutağçılar, 2009). Boylu (2020)'nın aktardığına göre Dubeski (2001), Comte'un izinden giden modern sosyolojinin kurucularından Emile Durkheim'a göre altruizmin kibarlık ya da basit yardım davranışlarından ibaret olmadığını belirtmektedir. Durkheim, ahlak kavramını benlik yıkıcı bir kavram olarak görmekteyken altruizmi ise kişisel çıkarlar göz önünde bulundurulmaksızın, kişisel yıkıcılığın şiddet dolu ve gönüllü bir eylemi olarak tanımlamaktadır.

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren altruizm konusu farklı disiplinlerde daha ayrıntılı biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde özellikle Pitirim Sorokin, altruizmin gelişimine katkıda bulunarak sevgi, şefkat ve şiddet temalarını altruistik davranışla ilişkilendirmiştir (Karadağ ve Mutağçılar, 2009). Sorokin'in düşüncelerinde Tolstoy ve Dostoyevski'nin aktif sevgi anlayışı, altruistik sevgi kavramının temelini oluşturur (Mangone ve Dolgov, 2020). Sorokin'e göre sevgi doğası gereği altruistiktir; sevginin olmadığı ortamda bencillik, şiddet ve düşmanlık hâkimdir. Altruistik ve yaratıcı bireyler, toplumsal sorunların üstesinden gelebilirler (Kasapoğlu, 2013; Mangone ve Dolgov, 2020).

Altruizm kavramının kökeni sosyoloji disipliniyle yakından ilişkili olmakla birlikte, zaman içerisinde bu kavram sosyolojinin sınırlarını aşarak farklı disiplinlerde de incelenmeye başlanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren altruizm, psikoloji alanında önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir. Sosyal psikoloji ve pozitif psikolojinin gelişmesiyle birlikte özgeciliğe yönelik çalışmaların sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir (Düzgüner ve Sevinç, 2020). Doğru Çabuer (2015)'in aktardığına göre, Latane ve Darley (1968) tarafından Kitty Genovese cinayeti üzerinden yürütülen çalışmalar, bireylerin yardım etme davranışlarını etkileyen faktörlere yönelik ilgiyi artırmış ve bu alandaki araştırmalara önemli bir ivme kazandırmıştır.

Altruizmin psikoloji alanında yardım etme, empati ve prososyal davranışlar çerçevesinde ele alınması, bu kavramın uygulamalı meslek alanlarıyla ilişkilendirilmesini de gerekli kılmıştır. Özellikle bireyin başkasının iyiliğini gözeterek gönüllü biçimde harekete geçmesini ifade eden altruistik davranışlar, sağlık hizmetlerinin insani boyutunu oluşturan

temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda hemşirelik, doğası gereği altruistik değerlerin en somut şekilde tezahür ettiği disiplinlerin başında gelmektedir. (Karadağ ve Muratçılar, 2009; van der Wath ve van Wyk, 2020). 19. yüzyılda modern hemşireliğin kurucusu olarak kabul edilen Florence Nightingale liderlik ettiği birçok araştırma ve uygulamalar gelecek yıllara ışık tutmuştur. Hemşirelikte bilimsel araştırmalar kendini yenilemesini, hemşirelerde farkındalık oluşturmalarını, hemşirelik davranışlarının şekillenmesini, felsefesinin, değerlerinin oluşmasını sağlamıştır (Subaşı ve Özbek Güven., 2022). Kırım Savaşı'nda 1850'lerde askerî hastanelerdeki bakım koşullarını iyileştirerek bakım anlayışını fedakârlık, adanmışlık ve başkası için sorumluluk alma ilkeleri üzerine inşa etmiş; hemşireliği yalnızca teknik bir meslek değil, güçlü bir ahlaki yönü olan insani bir hizmet alanı olarak tanımlamıştır (Nightingale, 1860). Bu yaklaşım, altruizmin hemşirelik mesleğinin tarihsel temellerinden biri olduğunu göstermektedir.

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren hemşirelikte altruizm, mesleki değerler ve etik ilkeler bağlamında daha sistematik biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde geliştirilen hemşirelik etik kodlarında, hastanın iyiliğini önceleme, özveri ve yardım etme sorumluluğu temel ilkeler arasında yer almıştır (ICN, 2021). Altruizm, bu çerçevede hemşirelik bakımının normatif ve ahlaki zeminini oluşturan, mesleğin profesyonel kimliğini tıptan ayıran temel bir değer olarak kabul edilmiştir (van der Wath ve van Wyk, 2020). 20. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle psikoloji ve sosyal psikolojide yardım etme ve prososyal davranışlara yönelik kuramsal gelişmeler, hemşirelik literatürünü de etkilemiştir. Bu dönemde altruizm, yalnızca mesleki bir ideal değil; hemşirelerin hasta bakımında sergiledikleri davranışları açıklayan motivasyonel bir yapı olarak ele alınmıştır (Cao ve ark., 2023). Aynı zamanda bakım verme sürecinde empati, şefkat ve gönüllülük gibi unsurların altruistik eğilimlerle yakından ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Messineo ve ark., 2021).

Yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde ise altruizm, hemşirelikte bakım kalitesi, hasta güvenliği ve profesyonel bağlılık kavramlarıyla birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır. Güncel literatürde altruizm, hemşirelerin zorlu çalışma koşullarına rağmen bakım sunmaya devam etmelerini sağlayan içsel bir motivasyon kaynağı olarak ele alınmakta; etik duyarlılık ve mesleki kimliğin gelişimiyle ilişkilendirilmektedir (van der Wath ve van

Wyk, 2020). Böylece altruizm, tarihsel süreç içerisinde hemşireliğin ahlaki temellerinden doğmuş, günümüzde ise bilimsel ve uygulamalı bir kavram olarak mesleki literatürdeki yerini güçlendirmiştir.

2.4. Altruizm İle İlgili Kavramlar

2.4.1. Altruizm ve Empati

Empati kavramı, kökeni Yunanca *empathéia* sözcüğüne dayanan ve “başkasının duygularını paylaşma” anlamına gelen bir terimdir (Cumper ve Lewis, 2018). Kavram ilk kez 1873 yılında Robert Vischer tarafından ortaya atılmış, bilimsel temelleri ise Theodor Lipps tarafından *Einfühlung* kavramı üzerinden açıklanmıştır (Düger, 2023). Günümüzde empati; felsefe, psikoloji, sinirbilim ve etik gibi birçok disiplinin ilgi alanında yer almakta ve farklı yaklaşımlar doğrultusunda çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır.

Empati, bir bireyin başkalarının duygusal durumlarını doğru bir biçimde tanıyıp ayırt etmesi ve onların duygu ile ihtiyaçlarını anlaması yetisi olarak tanımlanmaktadır. Bir kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun perspektifinden bakması ve bu süreçte karşısındakinin duygu ve düşüncelerini doğru bir biçimde anlaması, “duygudaşlık” olarak adlandırılır (Acar ve Apak, 2017). Empatik süreçler, bilişsel olarak başkalarının duygu durumlarını anlamayı ve duygusal olarak başkalarının hissettiklerini paylaşmayı içerir (Güngördü ve ark., 2025).

Empatinin alt boyutlarından biri de altruizmdir. Empatinin bilişsel ve duygusal boyutlarına, davranışsal boyutu da üçüncü bir boyut olarak eklenmiştir. Davranışsal boyut, kişinin başkalarına yardım etme ve özgeci davranışlarda bulunma kapasitesini içerir. Böylece empatik eğilimleri yüksek olan bireylerin daha fazla altruistik davranış gösterdiğini ortaya koymuştur (Hamid ve Ayub, 2025). Bazı yazarlar da empati kavramını bilişsel ve duyuşsal özelliklerine ek olarak altruistik bir eylem olarak tanımlamışlardır (Acar ve Apak, 2017; Avcı ve ark., 2013).

Empatinin bir alt boyutu, davranışsal yönüyle bağlantılı olarak altruizmdir. Empatinin bilişsel ve duygusal boyutlarının yanı sıra, davranışsal boyut da kişinin başkalarına yardım etme ve özgeci davranışlarda bulunma kapasitesini içerir (Acar ve Apak, 2017; Avcı ve

ark, 2013). Empati, yardım odaklı ilişkilerin temel unsuru olarak kabul edilir; başkalarının olumsuz duygularını algılayan birey, onların sıkıntılarını hafifletmeye yönelik davranışlarda bulunabilir. Bu nedenle empatik eğilimler, altruistik davranışları destekleyen ve ölçüt olarak kullanılabilecek bir etkiye sahiptir (Akar ve Şahin Altun, 2017).

2.4.2. Altruizm ve Aile

Aile, bireyin doğumundan ölümüne kadar olan süreçte ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal değer ve yargıların aktarılması, insani öğretilerin edinilmesi ve bireylerin sosyalleşmesi açısından kritik bir role sahiptir (Özdemir ve ark., 2020). Bireyin yaşamında bu işlevleri etkili bir şekilde yerine getirmesi, bunlardan doyum sağlaması ve topluma faydalı bir birey olarak yetişmesi, doğal bir kurum olan aile aracılığıyla mümkün olmaktadır. Kişiliğin gelişimine, korunmasına ve iyileşmesine; fizyolojik dengenin sağlanmasına ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına katkı sağlayan aile, bu yönleriyle toplumun temel yapı taşını oluşturur (Uzun, 2025; Lo Cricchio ve ark., 2021).

Kişilik gelişimi açısından bakıldığında, aile çocuğun doğduğu andan itibaren birçok yönden gelişiminin gerçekleştiği temel kurumdur. Çocuklarda gözlenen ve süreklilik gösteren pek çok davranış, büyük ölçüde ebeveynleri model almaları sonucunda oluşur. Çocuk, her şeyi ilk olarak ailesinde gözlemler, öğrendiklerini örnek alır ve uygun zamanlarda kendi yaşamında uygulamaya çalışır. Dolayısıyla ebeveyn-çocuk iletişimi olumlu duygular ve sağlıklı alışkanlıklarla desteklendiğinde, çocuğun yaşı veya cinsiyeti ne olursa olsun, kendine güven ve çevresine saygı gelişimi için önemli bir kaynak oluşur (Akar ve Şahin Altun, 2017).

Aile aynı zamanda bireyde altruizm (özgecilik) davranışlarının gelişiminde de merkezi bir rol oynar. Demokratik tutum sergileyen anne-babaların çocuklarında empati becerisi ve sosyal uyumun otoriter aile ortamına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Baskıcı ve sorgusuz itaat bekleyen ebeveynlerin çocuklarında ise hem aile içinde hem de akran grubu içinde gösterilen özgecilik davranışları azalmakta, buna karşılık saldırgan davranışlar daha fazla gözlemlenmektedir. Buna karşın, demokratik bir aile ortamında yetişen

çocuklarda özgeci davranışların daha yoğun biçimde geliştiği belirtilmektedir (Cumper ve Lewis, 2018; Akar ve Şahin Altun, 2017).

Bu bağlamda aile, yalnızca bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayan bir yapı değil, aynı zamanda çocukta empati, özgecilik ve sosyal sorumluluk duygusunun şekillendiği ve pekiştirildiği bir ortam olarak işlev görmektedir. Böylece birey hem kendi yaşamında doyum sağlayan hem de topluma katkıda bulunan bir kişi olarak yetişir.

2.4.3. Altruizm ve Cinsiyet

Cinsiyet, bireyin doğuştan sahip olduğu biyolojik özellikleri ifade ederken, toplumsal cinsiyet, bireylerden kültürel ve toplumsal beklentiler doğrultusunda sergilemeleri beklenen davranışları kapsamaktadır (Akkaş, 2024). Biyolojik olarak dünyaya gelen kadın ve erkekler arasında doğumla birlikte farklılıklar ortaya çıkmakta, bu biyolojik temel üzerine şekillenen toplumsal boyut ise cinsiyetler arasındaki farkları daha belirgin hâle getirmektedir. Bu farklılıklar, ev içindeki roller, mesleki tercihler ve davranış kalıpları gibi çeşitli alanlarda gözlemlenmektedir (Vatandaş, 2007). Toplum, bireylere belirli roller öğretir; örneğin annelik, babalık, kadınsılık ve erkeksilik gibi normlar benimsetilir ve bireylerden bu rollere uygun davranışları beklenir (Avşaroğlu ve Nurkoyuncu, 2021).

Dolayısıyla, bireylerin başkalarının iyiliğini gözeterek, kişisel çıkar gözetmeden yardım etme davranışı olarak tanımlanan altruizm ile cinsiyet arasında anlamlı ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Araştırmalar, kadınların empati, şefkat ve sosyal duyarlılık düzeylerinin erkeklere kıyasla genellikle daha yüksek olduğunu göstermekte ve bu durum, kadınların altruistik davranışlarda daha yüksek eğilim göstermelerine katkı sağlamaktadır (Christov-Moore ve ark., 2014). Toplumsal cinsiyet normları da bu ilişkiyi şekillendiren önemli bir etkidir; kültürel olarak bakım ve şefkat rollerinin kadınlara yüklenmesi, kadınların yardım etme davranışlarını daha görünür kılarken, erkekler koruma veya kaynak sağlama gibi farklı biçimlerde altruistik davranışlar sergileyebilmektedir (UN Women, 2023).

Bununla birlikte, cinsiyet farklarının altruizm üzerindeki etkisi bağlama ve bireysel farklılıklara bağlı olarak değişebilmektedir. Sosyal normlar, eğitim düzeyi ve çevresel faktörler, kadın ve erkekler arasındaki altruistik eğilimlerdeki farkları artırabilir veya

azaltabilir (Vollhardt, 2023). Bu bağlamda, cinsiyet, altruistik davranışların ortaya çıkışında hem biyolojik hem de toplumsal etmenlerle etkileşim içinde rol oynayan çok boyutlu bir değişken olarak değerlendirilmektedir.

2.4.4. Altruizm ve Kültür

Kültür, insana özgü bilgi, inanç ve davranışların bütünü; bunların parçaları olan maddi ve manevi unsurları kapsar. Toplumsal ve bireysel yaşamı şekillendiren dil, gelenek, düşünce, semboller, yasalar, ahlak, bilim, sanat ve teknik gibi ürünleri içerir. Kültür, toplumun ortak değer ve kurumlarını yansıtarak bir halkın yaşam biçimini oluşturur. Başka bir deyişle, belirli bir dili konuşan, aynı coğrafyada yaşayan veya ortak deneyim paylaşan kişiler arasında paylaşılan tutum, inanç, norm, rol ve değerler örüntüsü ortaya çıkar (Yiğit ve ark., 2018; Heyes, 2020; Hernandez ve Gibb, 2020).

Her kültürel grubun kendine özgü bir yaşama ve başkalarıyla etkileşim biçimi vardır. Kültür, bireylerin davranışlarını yönlendirir ve karşılaşılan sorunlara çözümler sunar. İnsanlar genellikle kültürel çevrenin etkisi altındadır; bazı gruplar normlarını değiştirirken, bazıları mevcut değer ve yaşam biçimlerini koruma eğilimindedir (Yiğit ve ark., 2018; Heyes, 2020; Hernandez ve Gibb, 2020). Kültür, toplumdan topluma farklılık gösteren, nesilden nesile aktarılan ve öğrenilmiş bir olgudur; günlük yaşam ve bireysel uygulamalar üzerinde doğrudan etkilidir (Yorulmaz ve ark., 2021).

Kültür, bireylere belirli değerleri kazandırır ve bu değerler yaşamlarında önemli bir rol oynar. Hoffman'a göre, adalet ve sorumluluk gibi kültürel değerler, bireylerin empati kurma kapasitelerini artırır (Hoffman, 2000). Bireyler, yetiştikleri kültürel çevrenin değer ve normları doğrultusunda empati, yardımlaşma ve paylaşma gibi altruistik davranışları öğrenir ve uygularlar. Kolektivist kültürlerde toplumsal uyum ve dayanışma ön planda olduğundan, bireylerin başkalarına yardım etme eğilimi daha güçlüdür. Bireyci kültürlerde ise altruistik davranışlar, daha çok gönüllü ve bilinçli seçimlerle gerçekleşir (Weiss-Sidi ve Riemer, 2023).

Ayrıca, bireyin kültürel değer sistemine uygun davranışı ve toplumun altruizmi teşvik eden öğütleri, olumlu veya olumsuz onay mekanizmaları yoluyla bireyi altruistik

eğilimlere yönlendirebilir (Banbal, 2010). Bu bağlamda, altruistik davranışlar hem bireysel motivasyon hem de kültürel ve toplumsal normlarla şekillenen dinamik bir süreçtir.

2.4.5. Altruizm ve Egoizm

Egoizm (özseverlik ya da bencillik) kavramı, Türk Dil Kurumu tarafından “başkalarını dikkate almadan yalnızca kişinin kendi benliğini ve çıkarlarını düşünmesi; bu yaklaşımı yaşamın temel ilkesi haline getirmesi; bireysel faydayı öne çıkararak toplumun ya da diğer bireylerin hak ve yararlarını önemsememe tutumu” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2025). Bu bağlamda egoizm, bireyin davranışlarını “ben sevgisi” temelinde şekillendirmesi ve ahlaki tutumun yalnızca kişinin kendini koruma içgüdüsünden kaynaklandığını ileri süren bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Doğru Çabuker, 2015).

Literatürde egoizm, tüm bilinçli eylemlerin arkasında kişinin kendi çıkarlarını gözetme güdüsünün bulunduğu görüşüyle de açıklanmaktadır. Bu anlayışa göre, öncelikle kendi yararını gözeten bireyler genellikle bencil ya da egoist olarak nitelendirilir (Özcan, 2018). Buna karşılık, özgeci (altruistik) bireyler başkalarının yararını önemseyerek onların çıkarlarını savunma eğilimindedir. Bu nedenle egoizm ile altruizm arasındaki ilişki, temelinde bir karşıtlık üzerinden şekillenmektedir (Pfатtheicher ve ark., 2022).

Psikolojik egoizm ve altruistik güdüler, bireylerin yardım davranışlarını yönlendiren iki önemli yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Özgeci bireyler, kişisel faydadan bağımsız biçimde, tanıdıkları ya da tanımadıkları kişilere yardım etme eğilimi göstermekte ve bu yönüyle egoist eğilimlerden ayrılmaktadırlar (Pfатtheicher ve ark., 2022). Bu bağlamda, altruistik davranışların bireylerin psikolojik iyi oluşunu ve toplumsal dayanışmayı artırdığı; egoist eğilimlerin ise kişisel kazanç odaklı hareketleri pekiştirdiği görülmektedir (Hui ve Wenan, 2022). Bu nedenle bireylerin yardım etme motivasyonları, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli sonuçlar doğurmaktadır.

2.5. Altruizmin Faydaları

Altruizm, başkalarının yararını gözeterek özveride bulunmayı ve iyilik yaparken karşılık veya beklenti oluşturmamayı ifade eder (Üzümçeker ve ark., 2019). Altruizmin hem birey hem de toplum açısından çeşitli yararlar sağladığı, farklı disiplinlerde yürütülen araştırmalarla ortaya konmaktadır. Felsefi yaklaşım, özgeci davranışların toplumsal düzen ve dengeyi korumada önemli bir işlev gördüğünü öne sürerken, psikoloji alanı bu davranışların bireylerin psikolojik iyi oluşunu ve kişisel gelişimini desteklediğini vurgulamaktadır.

Akbaba (1994)'nın aktarmasına göre Klasik filozoflar Lucretius ve J. S. Mill, altruistik davranışların bireysel mutluluğu artırdığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, başkalarına yardım eden kişiler, yalnızca keyfi hazlara dayalı bir mutluluk yerine, derin ve kalıcı bir tatmin duygusu elde ederler. Bu davranışlar aynı zamanda sabır ve empati gibi kişisel erdemlerin gelişmesine de katkı sağlar.

Altruistik özellikler, bireylerin sürekli kendini geliştirmesine olanak tanır ve bencil tutum sergileyenlere kıyasla daha dengeli bir kişisel gelişim sağlar. Ayrıca, dini ve kültürel kaynaklar, özgecilik davranışlarının toplum yararına olan etkilerini sıkça vurgulamaktadır. Güncel psikolojik araştırmalar da altruizmin bireyin iç dünyası ve ruh sağlığı üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Kasapoğlu, 2017).

2.6. Altruizmin Temelleri

2.6.1. Altruizm ve Genetik Temeli

Altruizm farklı teorisyenler tarafından çeşitli bakış açılarıyla ele alınmıştır. Uslu (2019)'un aktardığına göre, İmamoğlu (1979) Hoffman ve Wilson gibi bazı bilim insanlarının, bu davranışın biyolojik ve fizyolojik temelleri olabileceğini öne sürdüğünü belirtmektedir. Wilson (1975), altruizmin bireylere genetik olarak aktarılabileceğini ve altruistik eğilimlerin doğuştan var olabileceğini savunmuştur. Hayvan davranışları üzerine yaptığı gözlemlerinde, bazı türlerin tehlike anlarında kendilerini riske atarak diğer bireyleri koruduğunu ortaya koymuştur. Bu evrimsel bakış açısından hareketle, insanlarda da altruistik davranışlara yönelik kalıtsal bir yatkınlık bulunduğu ileri sürülmektedir.

(Thielmann ve ark., 2020). Khalınbaylı (2018)'nin aktardığına göre Wilson altruistik davranışı etkileyen genlerin nesilden nesile aktarıldığını, böylece birey yok olsa bile fedakârlık davranışı türün hayatta kalma olasılığını artırmaktadır. Akbaba (1994)'e göre insanlardaki altruistik davranışlar hayvanlarla bazı ortak özelliklere sahip olsa da bilinç gibi özgün unsurlar nedeniyle farklılaşmaktadır.

Öte yandan Campbell, altruizmi evrimsel bir bakış açısıyla değerlendirirken bencil genlerin varlığına dikkat çekmiş ve hayatta kalma amacıyla bu genlerin altruistik eğilimleri baskıladığını belirtmiştir. Yapılan çeşitli araştırmalar, insanların sadece kendileri için değil, içinde bulundukları çevrenin yaşamını sürdürmek amacıyla iş birliği yaptıklarında bencil ve yardımsever eğilimler arasında bir denge kurulduğunu göstermektedir (Vlerick, 2021; Üzümlü ve ark., 2019). Campbell'a göre bu durum, altruizmin biyolojik etkiden çok kültürel ve çevresel etkilerle biçimlendiğini göstermektedir. Benzer şekilde güncel yaklaşımlar da altruistik davranışların ister doğuştan ister sonradan öğrenilmiş olsun, bireyin içinde bulunduğu çevre ve kültürden etkilendiğini vurgulamaktadır (Vlerick, 2021).

2.6.2. Altruizm ve Sosyal Gelişim Temeli

İnsanoğlunun öğrenme süreci bebeklikte başlar ve çocuklar davranışlarını çoğunlukla gözlem, taklit ve yaşıntılar aracılığıyla edinir. Çevresel etkileşimler, davranış kazanımında ve sosyal becerilerin gelişiminde önemli bir rol oynar. İnsan, yaşam boyu öğrenen bir varlık olduğundan sosyal deneyimlerle sürekli yeni bilgiler ve davranışlar kazanır. Bu süreç, altruistik davranışların gelişimi için de temel oluşturur; bireyin empati ve paylaşımcı tutumları, sosyal gelişimin ayrılmaz unsurları olarak ortaya çıkar.

Rushton (1982), bir kişinin altruistik davranış sergileme derecesinin ve bu davranışın altında yatan motivasyonların sosyal öğrenme deneyimlerinin bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür (Hur, 2012). Sosyalleşmenin toplumda en etkili üç aracı ise aile, kitle iletişim araçları ve eğitim sistemidir. Aile, bireylerin ahlaki ve davranış süreçlerinin şekillendiği ilk sosyal çevredir; ebeveynler ve evdeki diğer yetişkinler, çocuklar için önemli model oluşturur ve çocuklar, yetişkin olduktan sonra sergiledikleri davranışlarla ailelerinden aldıkları değerleri yansıtabilirler (Rushton, 1982).

Kitle iletişim araçları, özellikle televizyon ve sosyal medya, bireylerin doğrudan yaşantılarının ötesinde davranış biçimlerini gözlemleyerek öğrenmelerine imkân tanır. Bu araçlar, toplumda hangi davranışların uygun olduğuna karar vermede önemli bir rol oynar; ayrıca bireyler arasında altruistik eğilimlerin farklı düzeylerde olduğu ve bazı kişilerin başkalarının refahını kendi çıkarlarının önünde daha yüksek değer verdiği görülmüştür (Amormino ve ark., 2025; Rushton, 1982).

Eğitim sistemi de bireylerin sosyalleşmesinde kritik bir rol oynar ve tarih boyunca toplumun değerlerini, normlarını ve becerilerini gelecek kuşaklara aktarmada işlev görmüştür. Örneğin, Kuzey Amerika yerli halkları, Avrupalılar gelmeden önce, bireyleri hem toplumun becerilerini kazanacak hem de ahlaki değerleri öğretecek müfredatlarla eğitmekteydi. Günümüzde eğitim sistemi, toplumdan topluma farklılık gösterse de bireylerin ahlaki ve sosyal gelişimini destekler (Rushton, 1982).

Çocuk yetiştirmeyle ilgili birçok sosyal öğrenme kuramı geliştirilmiştir. Akbaba (1994)'nın aktardığına göre Watson'un davranışçı yaklaşımı, Freud'un psikoanalitik görüşleri ve Kohlberg'in ahlaki yargıların gelişimiyle ilgili çalışmaları bunlar arasında sayılabilir. Kohlberg'in çalışmalarına dayanan altruizm kuramı, Piaget'in bilişsel gelişim anlayışını ergenlik ve yetişkinlik dönemini kapsayacak şekilde altı aşamalı bir ahlaki gelişim kuramı olarak genişletmiştir. Bu kuram, bireylerin yaşla birlikte altruistik davranışlarda artış gösterdiğini açıklar (Rushton, 1982).

2.6.3. Altruizm ve Din Temeli

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren, bireylerin tutumlarını, davranışlarını, düşünce sistemlerini ve toplumsal ilişkilerini düzenleyen, denetleyen ve biçimlendiren pek çok etmen bulunmaktadır. Bu etmenler arasında din, bireylerin değerlerini ve davranışlarını şekillendiren güçlü bir motivasyon kaynağı olarak öne çıkmaktadır (Pargament, 1997). Türk Dil Kurumu (TDK, 2025) sözlüğünde ise din, “Tanrı’ya, doğaüstü güçlere veya çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan düzen; inanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç, ülkü veya kült” olarak tanımlanmaktadır. Bu

tanım, dinin hem bireylerin tutum ve davranışlarını şekillendiren hem de toplumsal yaşamda düzenleyici bir işlev üstlenen bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsan, yaşamını her daim diğer bireylerle kurduğu iletişim ve ilişkiler aracılığıyla sürdürür. Bu süreçte toplumsal uyumu sağlayan belirli kurallar ve ahlaki değerler çerçevesinde hareket eder (Az ve Acar, 2020). Ahlaki değerler arasında önemli bir yere sahip olan altruizm, bireyin kendi çıkarını geri plana alarak başkalarının yararını gözetmesi ve karşılık beklemeden yardım etmesi olarak tanımlanmaktadır (Yıldız Turan, 2025). Altruizm, yardım etme ve başkalarını düşünerek hareket etme gibi olumlu davranışlarıyla ahlakla doğrudan ilişkili olup, toplumsal yaşamın sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır (Az ve Acar, 2020). Altruizm, iyilik, sorumluluk üstlenme ve yardım etme gibi davranışlar “olumlu sosyal davranışlar” başlığı altında değerlendirilmekte ve genellikle iyi olarak nitelendirilmektedir (Karadağ ve Mutaçlılar, 2009). Bu tür davranışlar, dinî inanç ve tutumlar tarafından da desteklenmekte; bireyleri yardım etme, fedakârlık ve diğer erdemli davranışlara yönlendirmektedir (Ruberto, 2024; Kiremitçi Canıöz ve ark., 2025).

İslam’da altruizm, özellikle “isâr” kavramıyla ifade edilmektedir (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2000). Çağrıcı (2000) ‘nın Diyanet İslam Ansiklopedisi’nde işaret ettiği “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içerisinde bulunsun bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması şeklinde tanımlanmıştır (Düzgüner, 2019). Kur’an-ı Kerim’de iyiliği, yardımlaşmayı, cömertliği, birlik ve beraberliği, merhameti, zekât ve sadaka vermeyi teşvik eden birçok ayet yer almakta ve isâr övgüsüyle anılmaktadır (Setiawan ve Abilian, 2023). İsârın zıddı olan “şuuh” (bencillik) ise eleştirilmekte ve bireylerin bu tutumdan uzak durması öğütlenmektedir (Kasapoğlu, 2004). Benzer şekilde Hristiyanlıkta altruizm, “komşunu sev” öğretilerine dayanmakta ve İncil’de yardımlaşma, fedakârlık ile ihtiyaç sahiplerine destek olma, Tanrı’ya bağlılığın ve gerçek imanlı olmanın göstergesi olarak sunulmaktadır. Yahudilikte ise altruizm, “zedakah” kavramıyla ilişkilendirilir; zedakah yalnızca sadaka vermeyi değil, adaletin bir gereği olarak başkalarına yardım etmeyi ifade eder ve toplumsal adaletin temel unsuru olarak görülür (Özcan, 2018; Setiawan ve Abilian, 2023).

Doğu dinlerinde de altruizm temel bir değer olarak yer almaktadır. Budizm’de bu kavramlar “karuṇā” (şefkat) ve “metta” (sevgi dolu iyilik) ile açıklanır; Budist öğreti karuṇā ve empatinin, bireyin başkalarının acılarını hissetme ve azaltma niyetiyle davranmasının temelini oluşturduğunu göstermektedir (Huyen, 2025). Hinduizm’de ise altruizm, sevā yani karşılıksız hizmet anlayışıyla açıklanır; bu anlayış, bireyin toplum için hizmet etmesini ve beklenti olmaksızın başkalarına yardım etmesini teşvik ederek toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Bu yaklaşım hem toplumsal dayanışmayı güçlendirmekte hem de bireyin ruhsal olgunluğunu ve erdemli davranış gelişimini desteklemektedir. (Shunmugam ve Sukdaven, 2024; Özcan, 2018).

2.6.4. Altruizm ve Felsefe Temeli

Felsefe, insan yaşamıyla derin bir bağlantı içindedir ve tarih boyunca sürekli var olan merak uyandıran sorunlarla uğraşan bir düşünsel faaliyettir. Felsefi sorunlar, hem insani hem de etik ve dinsel deneyimlerle iç içe geçmiş olup, zamanla gelişen bilimsel bilgi ve düşünme yöntemleriyle yeniden ele alınmıştır. Felsefenin sürekliliği ve dinamik doğası, onu sadece soyut bir uğraş değil, insan deneyimini zenginleştiren bir etkinlik hâline getirir. Bu nedenle, felsefeyi anlamak isteyen bir kişinin hem temel meseleleri hem de güncel gelişmeleri dikkate alması önemlidir (Cevizci, 2007; Koç, 2009).

Felsefe, kısaca düşünme ve sorgulama faaliyeti olarak tanımlanabilir. Sorular sorarak sağlam bilgi edinme yolunda ilerleyen felsefe, temel olarak “Nedir?” ve “Neden?” soruları etrafında şekillenmektedir. Bununla birlikte, ele aldığı konuya bağlı olarak bilgiye ve amaca ulaşmak için çok sayıda farklı soruyu da sorgular. Düşünme ve sorgulamanın insana özgü bir etkinlik olması nedeniyle, felsefenin tarihinin de insanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilmektedir (Koç, 2009; Öztürer ve ark., 2025).

Genel anlamda felsefe, insanı, evreni ve değerler dünyasını anlama amacıyla yürütülen kapsamlı bir düşünsel faaliyet olarak da tanımlanabilir. Felsefi düşünce, araştırma, sorgulama ve eleştirel değerlendirme süreçleri üzerine kuruludur. Bu yöntem, insanın ahlaki değerler, etik sorumluluklar ve diğer insanlara yönelik tutumlar hakkında derinlemesine düşünmesini sağlar. Örneğin altruizm, yalnızca bireysel bir davranış biçimi

değil, evrensel etik ilkelerin merkezinde yer alan önemli bir değerdir (Koç, 2015; Küçükşabanoglu ve ark., 2024).

Ahlak felsefesi bağlamında altruizm, felsefenin temel konularından biri olarak farklı dönemlerde çeşitli kuramsal perspektiflerle ele alınmıştır. Altruizm, “başkalarının iyiliğini kendi çıkarlarının önüne koyma” olarak tanımlanır ve bu tanım felsefi etik tartışmalarında egoizm-altruizm ayrımının temelini oluşturur (Stanford Felsefe Ansiklopedisi, 2023a). 19. yüzyılda Fransız pozitivist filozof Auguste Comte, altruizmi etik literatüre kazandırmış ve bireyin kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak başkalarının yararını gözetmesini ahlaki bir ilke olarak bulunmuştur (Stanford Felsefe Ansiklopedisi, 2023a; Yıldız Turan, 2025).

Ayn Rand ise altruizme eleştirel yaklaşmış ve rasyonel egoizmi savunarak altruizmi “bireyin kendini feda etmesini yücelten bir etik yaklaşım” olarak değerlendirmiştir (Yıldırım ve Gündoğdu, 2023). Modern felsefi tartışmalar, altruizmin ahlaki motivasyonunu ve insan davranışında gerçek bir özgecilik olup olmadığını araştırmaya devam etmektedir (Stanford Felsefe Ansiklopedisi, 2023b).

Arthur Schopenhauer, altruizmin temel motivasyonunu “merhamet” olarak görür; ahlaki değere sahip eylemler, bireyin başkalarının acılarını içselleştirmesiyle ortaya çıkar ve bu empatik tutum bencilliğin ötesine geçerek başkalarının iyiliğini gözetmeyi mümkün kılar (Seglow, 2004). Felsefi literatürde altruizm, hem bireysel doyum hem de toplumsal sorumluluk bağlamında tartışılır; normatif bir ideal olarak değerlendirilmesinin yanı sıra, insanların eylemlerinin motivasyonu ve etik sonuçları üzerinde de düşünmeyi sağlar (FitzPatrick, 2017; Stanford Felsefe Ansiklopedisi, 2023b).

Sonuç olarak altruizm, yalnızca bireysel eylemlerin başkalarının yararına olmasını hedefleyen bir davranış biçimi değil, aynı zamanda ahlak felsefesinin temel sorularından biri olarak insan doğası, empati ve ahlaki motivasyon ilişkisini sorgulayan geniş bir kuramsal tartışmada önemli bir rol oynar (Seglow, 2004; Yıldız Turan, 2025).

2.7. Altruizmin Kuramlar Çerçevesinden Açıklanması

2.7.1. Psikoanalitik Kuram Çerçevesinde Altruizm

Altruizmin kökenlerine bakılırken karşımıza çıkan kuramlardan biri Psikoanalitik Kuramdır. Bu kuramın kurucusu olarak görülen Sigmund Freud 20. yy. başlarında hem bir kişilik kuramı hem de bir psikoterapi yöntemi olan psikanaliz teorisini geliştirmiştir. Bu kurama göre kişilik; id, ego ve süper ego adı verilen, birbiriyle etkileşim halinde çalışan üçlü bir sistemden oluşmaktadır. Bu üç yapının uyumu, bireyin duygu, ahlak ve kişilik gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Singh ve ark., 2025; Gupta, 2020).

Kişiliğin temel yapısı olan id, esas olarak cinsellik ve saldırganlık gibi içgüdülerden oluşur ve insanın doğuştan getirdiği dürtüleri temsil ederek bilinçaltını oluşturur (Singh ve ark., 2025; Tikdemir, 2025). Kişiliğin gerçekçi ve bilinçli ögesi olan ego ise kişinin çevresi ile etkileşiminin sonucunda ortaya çıkar (Tikdemir, 2025). Ego, id'in ilkel isteklerini gerçeklerle örtüştürmeye çalışan bir güçtür ve bilinç düzeyindeki algılar, anılar, düşünce ve duygulardan oluşur (Singh ve ark., 2025). İd, isteklerini gerçekleştirmek için sürekli olarak egoya baskı yapar. Egonun hangi istekleri bilinçaltında tutacağını belirleyen güç ise üst benlik olarak bilinen süper-egodur (Jesus, 2023). Kültürün ve ahlakın temsilcisi olan süper-ego, yapılan eylemleri yargılama ve doğru ya da yanlış olarak sınıflandırma işlevine sahiptir (Jesus, 2023). Ego ise id ve süper ego arasında köprü konumunda bulunarak iki tarafın isteklerini dengeler ve kişi ile toplum arasındaki uyumu sağlamaya çalışır (Singh ve ark., 2025).

Bu kuramda altruizmin öğrenilmiş yanını vurgulayan Freud'a göre, insanın yetiştirilme biçimi, çevrenin birey üzerindeki baskısı ve içgüdüsel yaşantının iyiye dönük dönüşümü bencillikten altruizme bir yönelim ortaya çıkarmaktadır (Jesus, 2023; Seeling ve Rosof, 2001). Anna Freud (1989) ise altruizmin, yansıtma ve özdeşleşme savunma mekanizmalarının birleşimiyle oluştuğunu ifade etmektedir. Buna göre kişi, yaşamında gerçekleştiremediği hayal ve isteklerini başkalarına aktararak, kendi elde edemediği imkânları bir başkasında gerçekleştirme yolunu seçer (Kasapoğlu, 2017).

Kişinin kendi hayatını yaşamak yerine başkaları için kendi hayatını feda etmesi, her ne kadar altruistik davranış gibi görünse de, aslında bastırılan duyguların yansıtılmasıdır. Bu eylemin temelinde başkasını düşünmekten ziyade, kişinin kendi dürtülerini tatmin etmesi vardır. Yani kişi, bu şekilde yansıtma mekanizması aracılığıyla başkaları üzerinden doyum sağlar (Pfafftheicher ve ark., 2022). Örneğin bir kişi, çok kıskandığı ablasının arkadaşına ilgi duyduğunda, ablasının arkadaşının en küçük nazik davranışlarını bile sevgi göstergesi olarak yorumlayabilir ve heyecan duyabilir. Ablasının dışarı çıkacağını öğrendiğinde ise üzüntü ve hayal kırıklığı hisseder. Bu noktada savunma mekanizması devreye girer; gezecek olan kişi kendisi değilken, ablasının daha güzel görünmesi için onu süsleyerek yardım eder. Bu tür yansıtma davranışları, başkalarına karşı sergilenen iyilik ve yardımseverlik ile bireyin içsel dürtülerini dolaylı yoldan doyurmasına olanak tanır. Ayrıca önceden bastırılan dürtüler ve saldırganlık eğilimleri de bu yolla ifade bulur (Kasapoğlu, 2017).

Psikoanalitik kurama göre, kişilik gelişiminde bencillik gibi güçlü duygular bastırılır ve onların yerine altruizm, dürüstlük, yardımseverlik ve bağışlayıcılık gibi değerler öğretilir. Ancak insan hiçbir zaman tam manasıyla altruistik davranış sergileyemez (Jesus, 2023; Orçin ve ark., 2025). Buna gerekçe olarak id'in güçlü olması ve gerçek anlamda tam olarak kontrol edilememesi gösterilir. Psikoanalitik yaklaşım, insanı sergilediği herhangi bir davranışta, hatta yardım eylemlerinde bile, kendisine sağlayacağı kazanç veya zararı düşünen ve davranışlarını buna göre yönlendiren bencil bir varlık olarak tanımlar (Jesus, 2023).

2.7.2. Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Altruizm

Sosyal öğrenme kavramı, bireyin davranışlarının yalnızca kişisel özelliklerine değil, aynı zamanda davranışsal ve çevresel etkenlerin karşılıklı etkileşimine bağlı olarak sosyal bağlam içinde şekillendiğini ifade etmektedir (Tathoğlu, 2021; Horsburgh ve Ippolito, 2018). Toplum içinde yaşayan birey, çevresindeki olayları gözlemleyerek hangi davranışların ödüllendirildiğini ya da cezalandırıldığını öğrenir. Bu süreç, insan yaşamı boyunca kesintisiz şekilde devam eder ve bireyin davranışlarının gelişmesine katkıda bulunur. Bu nedenle sosyal öğrenme; “başkalarını izleyerek öğrenme” veya “toplum

içinde ve toplum yararına öğrenme” olarak da tanımlanabilir (Schunk ve DiBenedetto, 2020; Bayrakçı, 2007).

Bir kuram olarak sosyal öğrenme yaklaşımı ilk kez 1947 yılında Julian Rotter tarafından ortaya atılmıştır. Ancak kuram, kuramsal anlamda en geniş ve sistematik biçimine Albert Bandura ile ulaşmıştır. Bandura’ya göre öğrenme, sosyal ortamlarda etkileşim, gözlem ve taklit aracılığıyla gerçekleşir. Bu görüşe göre bireyler, başkalarının deneyimlerini izleyerek çok sayıda davranışı öğrenebilirler (Tatlıoğlu, 2021; Horsburgh ve Ippolito, 2018). Sosyal Öğrenme Kuramı’na göre insanlar, davranışlarını gözlemledikleri model kişiler aracılığıyla öğrenir ve zamanla bu davranışları geliştirerek benimserler (Schunk ve DiBenedetto, 2020). Bu kurama dayanarak, altruistik davranışların da sonradan kazanılan bir öğrenme süreci olduğu ve çevresel faktörlerin etkisiyle şekillenip çeşitlendiği söylenebilir.

Bu yaklaşım doğrultusunda bireyin altruistik davranışları edinmesinde ilk ve en önemli yapı taşı ailedir. Sosyal öğrenmenin temel kaynağı olan aile ortamında çocuk, olumlu sosyal davranışlara tanık olarak büyür ve hangi durumda nasıl davranması gerektiğini bu gözlemlerle öğrenir (Carlo ve ark., 2015). Merhamet, adalet, sorumluluk gibi değerlerle aile içinde tanışan çocuk, ilerleyen yıllarda okul ve sosyal çevresinde edindiği yeni deneyimlerle bu davranışları pekiştirir ve uygular. Sosyal ve fiziksel çevresiyle sürekli etkileşim halinde olan bireyin davranışları çevreyi etkilerken, çevresi de bireyin davranışlarını şekillendirir (Schunk ve DiBenedetto, 2020).

Akbaba (1994)’nın aktardığına göre Aşkın (1986), Sosyal Öğrenme Kuramı kapsamında bireylerin olumlu ya da olumsuz tüm davranışlarının sosyal ve fiziksel çevrelerinden kaynaklandığını belirtmektedir (Akbaba, 1994). Aynı şekilde, altruistik davranışların sosyal ve çevresel faktörlerin etkisiyle şekillendiği ve bu süreçte öğrenmeye dayalı mekanizmaların rol oynadığı ifade edilmektedir (Carlo ve ark., 2015; Liao, 2025).

2.7.3. Hümanistik Kuram Çerçevesinde Altruizm

Modern insanın yaşam anlayışını yansıtan bir felsefi akım olan hümanizm, insanı merkeze alan ve bireyin kendi benliğini ortaya koymasını temel bir değer olarak kabul eden bir

yaklaşımıdır. Bu insan merkezli felsefi görüş, bireyin düşünce, değer, işlev ve davranış yapılarıyla saygın, değerli ve önemli bir varlık olduğunu vurgular. Bu çerçevede hümanist yaklaşım, insanın içsel potansiyelini açığa çıkarmayı ve bireyin kendini gerçekleştirme sürecini destekleyen bir perspektif geliştirmeyi amaçlamaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim tarihi: 11.01.2026). Hümanist yaklaşım, insanın içindeki potansiyeli açığa çıkarmayı ve bu değeri önemseyen bir perspektif geliştirmeyi amaçlar. Hümanist psikolojinin öncüleri Carl Rogers ve Abraham Maslow'un yanı sıra, Gestalt psikolojisinin önemli figürlerinden Fritz Perls, insanın iyi ve altruistik (özgeci) olmasını insan doğasının temel bir özelliği olarak kabul etmişlerdir (Kenrick ve ark., 2010; Acevedo ve Tost, 2023).

Hümanist ekolünün temsilcilerinden biri olan Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, tabandaki en temel ihtiyaçları ve üst düzey ihtiyaçları olan çeşitli insan davranışlarının seviyelerini özetleyen yapılandırılmış bir çerçevedir. Maslow'un teorisi iki temel varsayıma dayanmaktadır. İlk varsayım, insan eylemlerinin gereksinimlerinin bulunmasıdır. Bu yüzden insanların eylemlerini anlamak için insanların ihtiyaçlarını anlamak çok önemlidir. İkinci varsayım, ihtiyaçların önemi ve ciddiyeti ile bağlantılıdır. Maslow'a göre, bireyler diğerlerine göre belirli ihtiyaçlara öncelik vermektedirler. İnsanların temel ihtiyaçları karşılanmadan üst düzey ihtiyaçlara yönelmemektedirler. Temel gereksinimler yeterince yerine getirilmezse, üst düzey ihtiyaçların yerine getirilmesi ertelenebilmektedir (Martela ve Sheldon, 2019; Maslow, 1943; Maslow, 1954).

Maslow (1943, 1954), ihtiyaçları fizyolojik, güvenlik, sevgi ve aidiyet, saygı (haysiyet) ve kendini gerçekleştirme olarak beş aşamada ele almıştır. Bir ihtiyacın kısmen karşılanması, bir sonraki aşamaya geçiş için yeterli olabilir; ayrıca bazı durumlarda daha üst düzey ihtiyaçlar öncelikli hale gelebilir. Fizyolojik, güvenlik, sevgi ve saygı ihtiyaçları karşılandığında, bireyin davranışlarını yönlendiren temel motivasyon kaynağı olarak kendini gerçekleştirme ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Kendini gerçekleştirme, bireyin içsel güçlerini ortaya çıkarma, sürekli gelişme ve bağımsızlık arzusu ile bağlantılıdır (Maslow, 1970). Maslow'a göre kendini gerçekleştirme, bireyin uygun çevresel koşullar altında gizil potansiyelini fark ederek bunu gerçekleştirmeye yönelmesiyle ortaya çıkan ve yaşam boyu süren bir gelişim sürecidir (Maslow, 1954; Maslow, 1970).

Kendini gerçekleştiren bireylerin özellikleri arasında şunlar sayılabilir (Ekşi ve ark., 2016):

- Gerçeği olduğu gibi algılayıp kabul etmek,
- Kendisi ve çevresiyle uyum içinde olmak,
- İçinden geldiği şekilde davranabilmek,
- İnsanların sorunlarına duyarlı olmak,
- Kendi kendine yetebilmek ve bağımsız yaşayabilmek,
- Bağımsız kararlar alabilmek,
- Takdir edebilmek,
- Sağlıklı ve derin ilişkiler kurabilmek,
- Eşitlik ilkesine inanmak ve demokratik bir karaktere sahip olmak,
- Uygun karakter yapısına sahip herkesle samimi ilişkiler geliştirmek,
- Yaratıcı, özgür ve bağımsız düşünebilmek,
- Kültürel dayatmalara kolayca teslim olmamak,
- Bireyselliği ve biricikliği korumak.

Bu özelliklere sahip bireylerin kendini gerçekleştirmiş olarak tanımlandığı, psikolojik sağlık, özsaygı ve kişisel mutluluk açısından iyi bir durumda oldukları ve toplum üzerinde olumlu etkiler yaratma potansiyeline sahip oldukları kabul edilmektedir. Kendini gerçekleştirmiş kişiler, içsel denge ve dışsal uyum içinde yaşar, toplumsal ilişkilerini derinleştirir ve sorumluluk alma eğilimindedirler (Maslow, 1970; Ryff, 2013; Martela ve Sheldon, 2019; Acevedo ve Tost, 2023)

Arslaner (2019)'in aktardığına göre, Maslow (1950) kendini gerçekleştirme eğilimi gösteren bireylerin davranışlarını incelediği çalışmasında, bu kişilerin hem altruistik hem de özilgili (self-interest) özellikler taşıdığını belirtmiştir. Başlangıçta, Maslow, katılımcıların insani davranışlarını, altruistik eylemlerin ardından gelen içsel haz olarak tanımlamış, ancak daha sonra kendini gerçekleştiren bireylerin bu iki özelliği bir arada taşıdığını ifade etmiştir. Bu bilgiler ışığında, bireylerin kendini gerçekleştirme seviyeleri arttıkça altruizm düzeylerinin de yükselmesi mümkün görülmektedir (Maslow, 1950; Maslow, 1970; Acevedo ve Tost, 2023).

2.7.4. Bağlanma Kuramı erevesinde Altruizm

Bağlanma, bireyin dünya ile daha etkili bir biçimde baēa çıkabildiğini dēindę, kendisine yakın ve iyi tanıdığı kiēilere yönelik yakınlık kurmak ve bu yakınlığı sürdürmek amacıyla sergilediği davranıē örüntülerinin bütününü ifade etmektedir (Thompson ve Simpson, 2023; Robledo ve ark., 2022). John Bowlby tarafından geliētirilen bağlanma kuramı, insan davranıēlarını baēkalarıyla kurulan duygusal bağlar temelinde kavramsallaētırmak açısından önemli bir teorik ereve sunmaktadır. Kurama göre bireyin baēkalarıyla kurduğu güçlü ve sürekli duygusal yakınlık, “bağ” kavramıyla ifade edilmektedir (Arslan ve ark., 2022; Onay ve Azizoglu, 2024).

Bowlby (1973), bağlanma deneyimleri sonucunda oluēan içsel temsillerin iki temel özelliğini vurgulamaktadır. Bunlardan ilki, bağlanma figürünü korunma ve destek çağrılarına cevap veren biri olarak algılayıp algılamadığı; ikincisi ise bireyin kendisini, özellikle de bağlanma figürü tarafından, yardıma ve desteğe değer birisi olarak görüp grmediğidir. İlk zellik çocuğun ‘diğerleri’ imgesi ile, ikinci özellik ise ‘benlik’ imgesi ile ilgilidir. Bu imgeler birbiriyle etkileēim içerisinde ve tamamlayıcı bir biçimde geliēim göstermektedir (Arslan ve ark., 2022; Costa Martins ve ark., 2022).

Bowlby, bağlanma sürecinin diğer sosyal iliēkilerden farklı ve kendine göre bir iliēki biçimi taēıdıęını vurgulamaktadır. Genç ve tecrübesiz olan bebekler, korktuklarında, savunmasız hissettiklerinde ya da sıkıntı yaēadıklarında güvenlik duygusunu arttırmak ve fiziksel bir yakınlık sağlamak amacıyla belirli davranıēlar sergilemektedirler. Bu süreçte bebekler, kendilerini güvende hissedebilecekleri, daha olgun, tecrübeli, güçlü ve koruyucu özelliklere sahip bir ebeveyn figürüne yönelmektedir. Bu bağlanma figürü, bebeğin korku anlarında ona güven ve cesaret sağlayan bir “güvence ss” iēlevi görür (Dalgat ve ark., 2022; Kiremitçi ve ark., 2025).

Bowlby, bağlanmanın üç temel iēlevi olduğunu belirtmektedir: yakınlığı koruma, güvenli sığınak ve güvenli s. Bu üç iēlev, çocuklara dünyayı keēfederken geri dönebilecekleri güvenli bir liman sunmakta, aynı zamanda fiziksel ihtiyaçlarını karēılama ve hayata dair güvenlik duygusu geliētirme firsatı vermektedir (Sağlam ve İēler Dalgıç, 2023). Bu bağlamda erken çocukluk döneminde kurulan bağlanma iliēkileri, bireyin yetiēkinlik

dönemindeki kişilerarası ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Duygusal olarak kalıcı bağlar kurabilme kapasitesi, bireyin ilişkilerinin niteliğinde belirleyici rol oynamaktadır. Güvenli bağlanma biçimine sahip bireyler, kişilerarası ilişkilerde açık, rahat ve özgüvenli bir duruş sergilerken; güvensiz bağlanma biçimine sahip olan bireyler bu tür ilişkilerde çeşitli zorluklar yaşamaktadır. Bowlby, bağlanma sürecinde fiziksel yakınlığın güvenlik hissini artırdığını ve sevgi duygularını besleyerek duygusal bir bağ oluşumuna katkı sunduğunu da özellikle vurgulamaktadır (Onay ve Azizoğlu, 2024; Thompson ve Simpson, 2023).

Bağlanma kuramı çerçevesinde altruistik davranışlar değerlendirildiğinde, bu davranışların yalnızca saf ve karşılıksız bir özgecilik anlayışına dayanmadığı, aynı zamanda sosyal baskılar, normatif beklentiler ve içsel güvenlik arayışları gibi çeşitli dışsal ve içsel faktörlerin etkisiyle şekillendiği anlaşılmaktadır. Literatürdeki kuramsal ve ampirik bulgular, bireylerin yardım davranışlarını sergilerken, zaman zaman egoist nitelikli motivasyonlarla da hareket edebildiklerini göstermektedir (Arslan ve ark., 2022; Hasni ve ark., 2025). Bu durum, altruizm ile egoizm arasında net bir ayrım yapmanın güç olduğunu ve her iki davranış biçiminin birbirinden tamamen bağımsız olmadığını göstermektedir.

Özellikle erken çocukluk döneminde gelişen bağlanma stilleri, bireyin kendisini değerli, sevebilir ve yardım edilmeye layık biri olarak algılamasında kritik bir rol oynamaktadır (Dalgat ve ark., 2022). Bu içsel temsiller, bireyin hem kendisiyle hem de başkalarıyla kurduğu ilişkileri ve bu ilişkilerde sergilediği davranışları doğrudan etkilemektedir. Güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin yardım davranışları daha içsel ve özerk motivasyonlarla ilişkili olabilirken; güvensiz bağlanma stillerine sahip bireylerde ise bu davranışlar sosyal onay ihtiyacı, aidiyet arzusu ya da kişisel kaygıları azaltma amacına hizmet edebilmektedir (Arslan ve ark., 2022).

Nitekim bağlanmanın bireyin sosyal uyum becerileri ve prososyal davranışları üzerindeki rolüne yönelik yapılan güncel araştırmalar, çocukluk dönemindeki bağlanma deneyimlerinin sadece duygusal değil, aynı zamanda sosyal gelişim üzerinde de uzun vadeli etkiler bıraktığını ortaya koymaktadır. Güvenli bağlanmanın empati, iş birliği ve yardım davranışlarını desteklediği; güvensiz bağlanma biçimlerinin ise prososyal

davranışları zayıflattığı bildirilmektedir (Dalgar ve ark., 2022; Onay ve Azizoglu, 2024; Sağlam ve İşler Dalgıç, 2023). Bu bulgular, bağlanma deneyimlerinin altruistik davranışların oluşumunda temel bir yapı taşı olduğunu desteklemektedir.

Bu bağlamda bağlanma kuramı, altruizmi yalnızca başkalarına fayda sağlamaya yönelik davranışlar olarak değil; bireyin bağlanma geçmişi, içsel güvenlik algısı ve sosyal etkileşimlerinden kaynaklanan çok katmanlı bir süreç olarak ele almaktadır. Bu kuramsal yaklaşım yardım davranışlarının yalnızca etik ya da ahlaki yönlerine değil, aynı zamanda psikososyal gelişimsel kökenlerine de ışık tutmaktadır (Elhusseini, 2023; Singh ve Chauhan, 2025; Hasni ve ark., 2025).

2.7.5. Zihinsel ve Ahlaki Gelişim Kuramları Bağlamında Altruizm

Ahlak kavramı, düşünce tarihi boyunca farklı biçimlerde ele alınmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bilişsel gelişim temelli yaklaşımlar arasında önemli bir yere sahip olan Kohlberg'e göre ahlak, bireyin kendi belirlediği ve evrensel ilkelerle örtüşebilecek düzeydeki ilkeler doğrultusunda yargıda bulunma, karar alma ve bu doğrultuda davranma yeteneği olarak tanımlanan bilişsel bir yetenektir. Ahlak gelişimi, kişilik gelişiminin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, bireyin zaman içerisinde ahlaki inanışlarının biçimlenmesi ve toplumsal ilişkilerinin giderek derinleşmesiyle ilerlemektedir. Bununla birlikte, bilişsel gelişimde belirli evrelere ulaşılması beklenirken, ahlaki gelişimde herkesin en üst düzeylere ulaşması zorunlu değildir. Bu durumu açıklamak üzere Piaget ve Kohlberg'in çalışmaları, ahlaki gelişimin zihinsel gelişimle ilişkili ve aşamalı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır (Kavalalı Erdoğan ve Koç, 2022; Goldschmidt ve ark., 2021).

Piaget'in bilişsel gelişim kuramı, bireyin zihinsel kapasitesinin olayları anlama ve kavrama süreçlerinde olduğu kadar davranışların şekillenmesinde de belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (Kavalalı Erdoğan ve Koç, 2022). Piaget, bilişsel gelişimi duyuşsal-motor, işlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler olmak üzere dört evrede ele almakta; bu evrelerin birbirini izleyen ve önceki kazanımlar üzerine inşa edilen bir yapı sergilediğini belirtmektedir (Sarıcı Bulut, 2024). Piaget'e göre ahlaki gelişim de bilişsel

gelişimle paralel olarak ilerlemekte; dışa bağımlı ahlak ve özerk ahlak olmak üzere iki temel aşamada gerçekleşmektedir (Kavalalı Erdoğan ve Koç, 2022).

Dışa bağımlı ahlak evresinde, yaklaşık 6–12 yaş aralığındaki çocuklar ahlaki kuralları yetişkinler tarafından belirlenen, değişmez ve sorgulanamaz ilkeler olarak algılamaktadır. Bu dönemde ahlaki yargılar, büyük ölçüde ceza ve ödül mekanizmalarına dayanmaktadır (Sarıcı Bulut, 2024). Özerk ahlak evresine geçişle birlikte çocuklar, akran etkileşimlerinin artması sonucunda farklı bakış açılarını dikkate almaya başlamakta ve benmerkezci düşünceden uzaklaşmaktadır. Bu aşamada ahlaki kuralların insanlar tarafından oluşturulduğu ve koşullara bağlı olarak değiştirilebileceği anlayışı gelişmektedir (Kavalalı Erdoğan ve Koç, 2022). Aynı zamanda empati becerisinin gelişmesiyle birlikte birey, dışsal bir baskı olmaksızın başkalarına yardım etme konusunda kendi iradesiyle karar verebilmektedir. Bu durum, altruistik davranışların ortaya çıkması için bilişsel ve duygusal bir temel oluşturmaktadır (Maggi ve ark., 2022).

Piaget'in kuramsal çerçevesini sistematik bir yapı içinde geliştiren Kohlberg, ahlaki gelişimi üç düzey ve her düzeyde iki evre olmak üzere toplam altı aşamada ele almaktadır. Kohlberg'e göre ahlak, doğuştan hazır bir özellik değil; bireyin sosyal etkileşimler yoluyla geliştirdiği bilişsel bir yapıdır (Goldschmidt ve ark., 2021). Birey, toplumun değer ve normlarını davranışlarıyla bütünleştirdikçe sosyalleşmekte ve ahlaki gelişim göstermektedir. Bu süreçte ahlaki yargılar giderek daha soyut ve evrensel bir nitelik kazanmaktadır (Carpendale ve ark., 2021).

Gelenek öncesi düzeyde bireylerin ahlaki muhakemeleri benmerkezci bir yapı sergilemekte; doğru ve yanlış değerlendirmeleri otorite figürlerinin koyduğu kurallara ve bu kuralların sonuçlarına göre şekillenmektedir. Bu düzeyde görülen yardım davranışları, görünürde altruistik olsa da temelde dışsal fayda beklentisine dayanmaktadır (Sarıcı Bulut, 2024). Geleneksel düzeyde ise birey, toplumsal normlara uyum sağlamaya yönelmekte; yardım etme davranışları sosyal roller ve toplumsal beklentiler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Kavalalı Erdoğan ve Koç, 2022).

Gelenek sonrası düzeyde birey, ahlaki yargılarını otoriteden bağımsız olarak belirleyebilmekte ve evrensel ahlaki ilkeler doğrultusunda hareket etmektedir. Bu

düzeyde eşitlik, adalet, insan hakları ve bireyin esenliğine saygı gibi değerler merkezi bir konuma gelmekte; altruizm birey tarafından içselleştirilmiş bir ahlaki değer hâline gelmektedir (Goldschmidt ve ark.,2021). Bununla birlikte, Kohlberg bireylerin büyük bir kısmının bu düzeye ulaşamadığını belirtmektedir. Ahlaki gelişimin erken evrelerinde bencillik baskınken, ilerleyen evrelerde içselleştirilmiş karşılıksız yardım etme davranışlarının ortaya çıkması mümkündür (Maggi ve ark., 2022).

2.8. Hemşirelikte Altruizm

Hemşireler, toplumun ve sağlık sisteminin vazgeçilmez unsurları olarak, bireylerin, ailelerin ve toplumun sağlık gereksinimlerine yanıt veren; bilimsel temelli, bütüncül ve kaliteli bakım sunan sağlık profesyonelleridir (Çiftçi ve ark., 2021). Hemşirelik; birey, aile ve toplumun sağlık durumunu koruma, geliştirme, iyileştirme ve rehabilite etme amacıyla yürütülen; tarihsel süreçte sosyal, kültürel ve teknolojik değişimlere uyum sağlayarak kendini sürekli yenileyen uygulamalı bir sağlık disiplindir (Tanrıverdi, 2017).

Uluslararası Hemşireler Konseyi (ICN), hemşireliği “bireyin, ailenin ve toplumun sağlığını koruma ve geliştirmeye yardım eden ve hastalık halinde iyileştirme ve rehabilite etmeyi sağlayan bir meslek grubu” olarak tanımlamaktadır (ICN, 2021). Kökenleri insanlık tarihinin erken dönemlerine kadar uzanan hemşirelik, günümüzde modern sağlık sistemlerinin temel bileşenlerinden biri hâline gelmiş; gelecekte ise artan sağlık gereksinimleri doğrultusunda gelişimini sürdürerek daha da stratejik bir konum kazanacağı öngörülen meslekler arasında yer almaktadır.

Hemşireliğin doğasında yer alan bakım verme, sorumluluk alma ve başkalarının iyiliğini önceleme gibi değerler, bu mesleğin altruizm temelinde yapılandığını göstermektedir. Nitekim güncel hemşirelik literatürü, hemşirelerin altruistik tutum ve davranışlarının bakım kalitesi, hasta sonuçları ve mesleki bağlılık üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hemşirelik, yalnızca teknik bilgi ve becerilerle sınırlı olmayan; aynı zamanda güçlü etik ve özgeci değerler üzerine inşa edilmiş altruistik bir meslek olarak değerlendirilmektedir (Kıvanç ve ark., 2025; Ghimire ve MacDonald, 2025; Mert, 2025).

Değer, bireyin kararlarını, seçimlerini, yaşam tarzlarını ve davranışlarını etkilediği için önemli bir kavramdır (Çiftçi ve ark., 2021). Her alanda farklı biçimlerde ortaya çıkabilen bu kavram, hemşirelik mesleğinde de kritik bir öneme sahiptir. Hemşirelerin güvenli ve insancıl bakım sunabilmeleri için mesleki değerler rehberlik eder; çatışmaların çözümü, önceliklerin belirlenmesi ve kaliteli, güvenli bakım sağlanması gibi alanlarda hemşirelerin yetkinlik kazanmasını sağlar (Poorchangizi ve ark., 2019).

Hemşireler, hizmet verdikleri toplumda davranış ve tutumlarını savunurken, gerekçelerini açıklarken ve etik ikilemlerle karşılaştıklarında karar verirken etik ilkeler ve profesyonel değerlere dayanmaktadırlar. (ANA) ve Uluslararası Hemşireler Konseyi (ICN), sağlıklı ya da hasta bireyin esenliğini en önemli durum olarak vurgulayarak temel değerlerin yararlılık olduğunu kabul etmektedirler. Hemşirelik mesleğinde ise altruizm, eşitlik, insan onuru, adalet ve doğruluk olmak üzere beş temel değer ön plana çıkmaktadır (Göriş ve ark., 2014).

Bu temel değerlerden biri olan altruizm (özgecilik), bireylerin refahı ve iyiliği için duyulan kaygıyı, başkalarının sağlık, iyilik ve mutluluğu ile ilgilenmeyi; bireylere yarar sağlayacağı veya zarar görmeyeceği inancıyla yapılan özverili davranışları ifade etmektedir. Bu değer doğrultusunda hemşireler, birey, aile ve toplumun sağlık ve refahını en üst düzeyde korumak ve geliştirmek için çaba göstermeli, başkalarına karşı özveri ve yardımseverlik ruhu içinde hareket etmelidirler (Bölüktaş ve ark., 2018).

Amerikan Hemşirelik Okulları Birliği (AACN), hemşirelikte altruizmi profesyonel değerlerin temel bileşenlerinden biri olarak ele almakta ve hemşireleri, kendi çıkarlarından ziyade bireyin refahı, esenliği ve insan onurunu önceleyen bakım profesyonelleri olarak tanımlamaktadır (AACN, 2021). Hemşireliğin kurucusu kabul edilen Florence Nightingale, “Hemşirelik Üzerine Notlar” (1859) adlı eserinde, hemşireliğin amacını “bireyin bulunduğu çevresel etkileri yararlı hale getirmek için en iyi koşulları sağlamak” olarak vurgulamıştır (Göl, 2018). Nightingale’in kuramında da belirtildiği üzere, hemşireler hastanın yaşamsal ihtiyaçlarına göre yardım etmeli ve mesleğin amacını bu doğrultuda görmelidir; böylece hemşirelik yardımseverlik temeli üzerine inşa edilmiştir.

AACN üyeleri ayrıca, profesyonel hemşirelik değerlerinden biri olan altruizmi “kendimizden başkasının refahı ve iyiliği ile ilgilenmek” şeklinde tanımlamaktadır. Altruizm değeri, Uluslararası Hemşirelik Andı’nda da “hayatı korumak, ızdırabı hafifletmek, sağlığı yüceltmek için gereken her türlü çabayı göstereceğim” ve “hayatı ya da sağlığı tehdit edebilecek her türlü girişimden sakınacağım” ifadeleriyle somutlaşmaktadır (Bölüktaş ve ark., 2018).

Hemşirelik mesleğinde altruizm, sadece mesleki bir değer olmanın ötesinde, insan hayatına ve onuruna duyulan derin saygının, fedakârlığın ve insanlığın hizmetine adanmışlığın ifadesidir. Bu değer, hemşirelerin karşılaştıkları zorluklar ve etik ikilemler karşısında yol gösterici olurken, bireylerin ve toplumun sağlık ve refahını en üst düzeye çıkarmak için sürekli çaba göstermelerini sağlar. Böylece altruizm, hemşirelik mesleğinin kalbinde yer alan temel bir ilke olarak, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve insani yönünü güçlendirmeye devam etmektedir (van der Wath ve van Wyk, 2020).

2.9. Meta-Analiz

Meta-analiz, belirli bir konuda farklı zamanlarda ve farklı merkezlerde yapılmış, birbirinden bağımsız birden fazla çalışmanın sonuçlarını birleştirerek genel bir sonuç sunmayı amaçlayan nicel bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Şen ve Yıldırım, 2023). Sözcük anlamı açısından meta-analiz, “analizlerin toplanması” veya “üst analiz” olarak ifade edilmektedir (Dinçer, 2022). Glass (1976), meta-analizi “analizlerin analizi” olarak tanımlamış ve birincil çalışmalardan elde edilen bulguların istatistiksel olarak analiz edilmesi yoluyla sonuçların bütünleştirilmesini ifade ettiğini belirtmiştir. Literatürde meta-analiz, farklı yönlerden tanımlanmaktadır. Aslan ve ark. (2023)’ın aktarmasına göre Olkin (1999), birden fazla bireysel çalışmanın sonuçlarını birleştirerek bir veya birkaç istatistiksel analiz yoluyla elde edilen verilerden daha fazla bulgu ortaya çıkarmayı amaçlayan bir yöntem olarak görmektedir. Çarkungöz ve Ediz (2009) meta-analizi, ilişkili fakat bağımsız çalışma sonuçlarının niceliksel gözden geçirilmesi ve sentezi olarak tanımlarken; Gliner ve arkadaşlarına (2003) göre meta-analiz, farklı araştırmalardan elde edilen nicel bulguları etki büyüklükleri aracılığıyla bir araya getirerek, bağımlı değişkenler ile uygulamalar arasındaki ilişkinin gücünü ortaya koymayı amaçlayan bir

araştırma sentezi yöntemidir. Meta-analizler, farklı çalışmalardan elde edilen verilerin sistematik biçimde birleştirilmesini sağlayarak daha net bir tablo sunmakta ve güçlü tahminler yapılmasına olanak tanımaktadır (Balcı ve Baydemir, 2015). Bu süreçte araştırmacı, incelenecek çalışmaları nesnel yöntemlerle seçmekte, verilerin özelliklerini nicel veya yarı nicel ifadelerle tasvir etmekte, bütün çalışmaların etkisini ortak bir etki büyüklüğü ölçeği ile ifade etmekte ve çalışmaların özellikleri ile çıktıları arasındaki ilişkileri istatistiksel yöntemlerle değerlendirmektedir (Glass, 2000).

2.9.1. Meta-Analizin Tarihçesi

Meta-analiz günümüzde özellikle tıp alanında yaygın olarak kullanılan bir yöntem olmasına rağmen, ilk kez 1904 yılında sosyal bilimler alanında uygulanmıştır (Bakioğlu ve Özcan, 2022). Bu bağlamda, Karl Pearson'ın tifoya karşı aşılama çalışması meta-analizin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Aslan ve ark., 2023). Pearson, aşılaman ve aşılamanmayan bireylerden elde edilen beş farklı veri setini 2x2'lik tablolarla incelemiş, her tablo için korelasyon katsayısını hesaplamış ve bu değerlerin ortalamasını tedavinin etki büyüklüğünü göstermek amacıyla kullanmıştır. Daha sonra bu değeri çiçek aşısının tipik etki büyüklüğüyle karşılaştırmış ve tifoya karşı aşının etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Çarkungöz, 2009).

Meta-analiz üzerinde 1930'lu yıllardan itibaren daha sistematik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Bakioğlu ve Özcan, 2022). Örneğin, Tippett (1931) hipotez testlerinin birleştirilmesine yönelik yöntemler geliştirmiş, Fisher (1932) ise farklı çalışmalardan elde edilen olasılık değerlerini tek bir sonuçta birleştirmeyi önermiştir (Aslan ve ark., 2023). Pearson da 1933 yılında benzer bir yöntemi daha kısa bir formda tanıtmış ve bu teknik zamanla "Fisher Yöntemi" veya "Pearson Yöntemi" olarak anılmıştır (Bakioğlu ve Özcan, 2022). 1937–1950 yılları arasında William'ın yayımladığı makalelerde farklı birleştirme yöntemleri tartışılmış, 1954'te ise Cochran farklı zaman, yer ve birimlerde yürütülen araştırmaları ortak bir karşılaştırmaya imkân tanıyacak biçimde bir araya getirmiştir (Çarkungöz ve Ediz, 2009).

Meta-analiz yöntemine olan ilgi 1970'lerle birlikte artmış ve özellikle sağlık bilimleri alanında kullanılmaya başlanmıştır. G.V. Glass, 1976 yılında bu yöntemi tanımlamak

üzere “meta-analiz” kavramını literatüre kazandırmış ve yöntemin bağımsız çalışmaların sonuçlarını sistematik biçimde bir araya getiren yeni bir araştırma disiplini haline gelmesine katkı sağlamıştır (Gökbudak, 2018; Aksoy Kürü, 2021).

1980’li yıllarda ise Oxford Üniversitesi’nde Peto ve çalışma arkadaşlarının yürüttüğü epidemiyolojik ve tıbbi araştırmalar yöntemin gelişimine önemli katkı sunmuştur. Aynı dönemde Hunter, Schmidt ve Jackson (1982) meta-analiz yöntemlerini açıklayan kapsamlı bir eser yayımlamıştır (Bakioğlu ve Özcan, Aksoy Kürü, 2021). Günümüzde meta-analiz, tıp, eğitim, psikoloji, biyomedikal bilimler ve ekonomi gibi birçok alanda giderek daha fazla tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir (Aslan ve ark., 2023).

2.9.2. Meta-Analizin Amaçları

Meta-analiz, aynı konu üzerinde yürütülmüş bağımsız çalışmaların sonuçlarını bir araya getirerek genel bir etki büyüklüğüne ulaşmayı amaçlayan bir yöntemdir. Kınay’ın (2012) aktardığına göre, Hedges (1992) meta-analizin işlevlerini birkaç başlık altında toplamıştır. Öncelikle, küçük örneklem grupları ile yapılmış araştırmaların birleştirilmesiyle toplam örneklem büyüklüğü artırılır ve böylece elde edilen sonuçların güvenilirliği ile istatistiksel gücü yükseltilir. Bunun yanında, literatürde benzer çalışmalar arasında görülen farklılıklar değerlendirilebilir ve bu farklılıkların nedenleri araştırılabilir. Meta-analiz aynı zamanda araştırmalarda başlangıçta dikkate alınmamış fakat sonuçlar üzerinde etkili olabileceği varsayılan değişkenlerin incelenmesine de imkân sağlar. Ayrıca, elde edilen bulgular hem gelecekte yapılacak araştırmalara yön gösterici olmakta hem de araştırmacılara yeni çalışma konuları sunmaktadır.

Benzer şekilde, Sacks ve ark. (1987) randomize kontrollü klinik çalışmalar üzerinden yaptıkları değerlendirmelerde meta-analizin dört temel amacına dikkat çekmiştir (Akgöz ve ark., 2004). Bu amaçlar; örneklem sayısını artırarak istatistiksel anlamlılığın güçlendirilmesi, aynı konuda yürütülen bağımsız çalışmaların sonuçları çelişkili olduğunda bu belirsizliklerin giderilmesi, etki büyüklüğüne ilişkin tahminlerin daha güvenilir hâle getirilmesi ve araştırma sürecinde başlangıçta öngörülmeyen sorulara yanıt bulunmasıdır.

2.9.3. Meta-Analizin Avantaj ve Dezavantajları

Meta-analiz, belirli bir konuda farklı araştırmalardan elde edilen bulguları istatistiksel yöntemlerle bir araya getirerek daha güçlü, güvenilir ve genellenebilir sonuçlar elde etmeyi amaçlar. Araştırma bulgularının bütüncül değerlendirilmesini sağlayarak bilimsel kanıtların güvenilirliğini artırır (Akgöz ve ark., 2004). Sistematiik derlemelere kıyasla daha nesnel ve güçlü kanıtlar sunması, yöntemi tıp, psikoloji, eğitim ve sosyal bilimlerde tercih edilen bir yöntem hâline getirmiştir (Lee, 2018).

Avantajlar

1. İstatistiksel gücü artırır. Birden fazla çalışmanın verilerini birleştirerek tek bir çalışmada elde edilemeyen anlamlı sonuçlar ortaya konabilir (Bakioğlu ve Özcan, 2022; Lee, 2018; Aksoy Kürü, 2021).
2. Tutarsız bulguları açıklığa kavuşturur. Farklı çalışmalardaki çelişkili sonuçların değerlendirilmesini sağlayarak daha net ve güvenilir sonuçlar elde edilir (Şen ve Yıldırım, 2023; Balcı ve Baydemir, 2015).
3. Genellenebilirliği artırır. Çeşitli örneklem ve çalışmaların birleştirilmesiyle sonuçlar daha geniş bir popülasyona uygulanabilir (Lee, 2018; Aksoy Kürü, 2021).
4. Zaman ve maliyet avantajı sağlar. Mevcut veriler üzerinden yürütüldüğü için yeni bir araştırma yapmaya gerek kalmadan sonuç elde edilebilir (Bakioğlu ve Özcan, 2022).
5. Yeni hipotezler ve araştırma soruları üretir. Çalışmalar arasındaki benzerlik ve farklılıklar ileride yapılacak çalışmalar için yol gösterir (Akgöz ve ark., 2004; Ergin, 2017).

Dezavantajlar

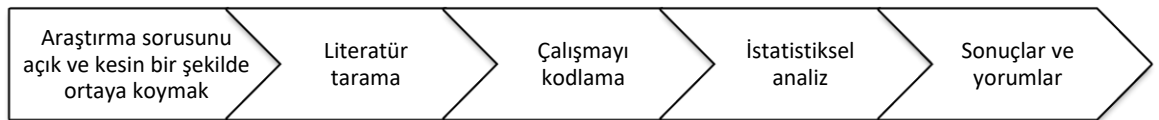
1. Çalışma kalitesine bağımlıdır. Analizin güvenilirliği dâhil edilen çalışmaların kalitesi ile sınırlıdır (Akgöz ve ark., 2004; Aksoy Kürü, 2021).
2. Yayın yanlılığı riski vardır. Pozitif sonuçlu çalışmalar daha fazla yayımlandığı için analiz gerçek etkiyi olduğundan güçlü gösterebilir (Lee, 2018; Balcı ve Baydemir, 2015).

3. Heterojenlik sorunu bulunur. Çalışmalarda kullanılan yöntemler ve ölçüm araçları arasındaki farklılıklar bulguların karşılaştırılmasını zorlaştırabilir (Şen ve Yıldırım, 2023; Aksoy Kürü, 2021).
4. Veri erişim ve raporlama sınırlılıkları vardır. Bazı çalışmalara ulaşamaması veya verilerin eksik raporlanması analizin kapsamını sınırlar (Bakioğlu ve Özcan, 2022).
5. Uygulama karmaşıktır. İleri düzey istatistiksel bilgi ve yazılım becerisi gerektirir ve yanlış yöntem kullanımı hatalı sonuçlara yol açabilir (Bakioğlu ve Özcan, 2022).

2.9.4. Meta-Analizin Adımları

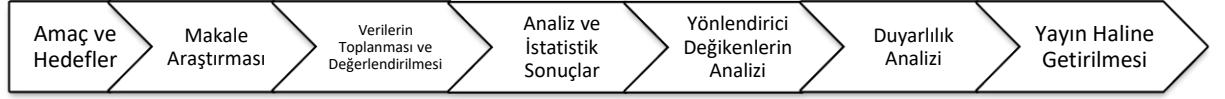
Meta-analiz, sabır ve zaman gerektiren bir süreçtir. Derleme çalışmalarından farklı olarak meta-analize dâhil edilen araştırmaların belirli ölçütleri karşılaması gerekir. Bu araştırmaların karşılaştırılabilir istatistikler sunması, nicel veri üretmesi, benzer değişkenleri içermesi ve bu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemesi temel koşullar arasındadır. Meta-analiz, belirli bir alanda üretilen bilgiyi biriktirmek ve özetlemek, ayrıca farklı sonuçları bir araya getirerek genel bir etki büyüklüğü ortaya koymak açısından güçlü bir yöntemdir. Bununla birlikte, analiz sürecinde yapılacak küçük ihlaller bile yanıltıcı sonuçlara yol açabileceğinden belirli aşamaların dikkatle izlenmesi zorunludur (Benligül ve ark., 2022).

Literatürde meta-analizin nasıl yürütülmesi gerektiğine dair çeşitli araştırmacılar farklı aşamalar önermiştir. Wolf (1984) süreci dört temel adımda tanımlamış; bunlar araştırmanın kapsamının belirlenmesi, çalışmaya dâhil edilme kriterlerinin oluşturulması, düzenleyici değişkenlerin tanımlanması ve kullanılacak etki büyüklüğü analiz yönteminin seçilmesi şeklinde sıralanmıştır. Durlak (2003) ise beş aşamalı bir çerçeve sunarak süreci daha ayrıntılı hale getirmiştir.

Şekil 2.1. Durlak'ın Meta-Analiz İçin Belirlediği 5 Adım

Benzer şekilde Hunter ve Schmidt (1990) meta-analizin yedi aşamada yürütülebileceğini ileri sürmüşlerdir.

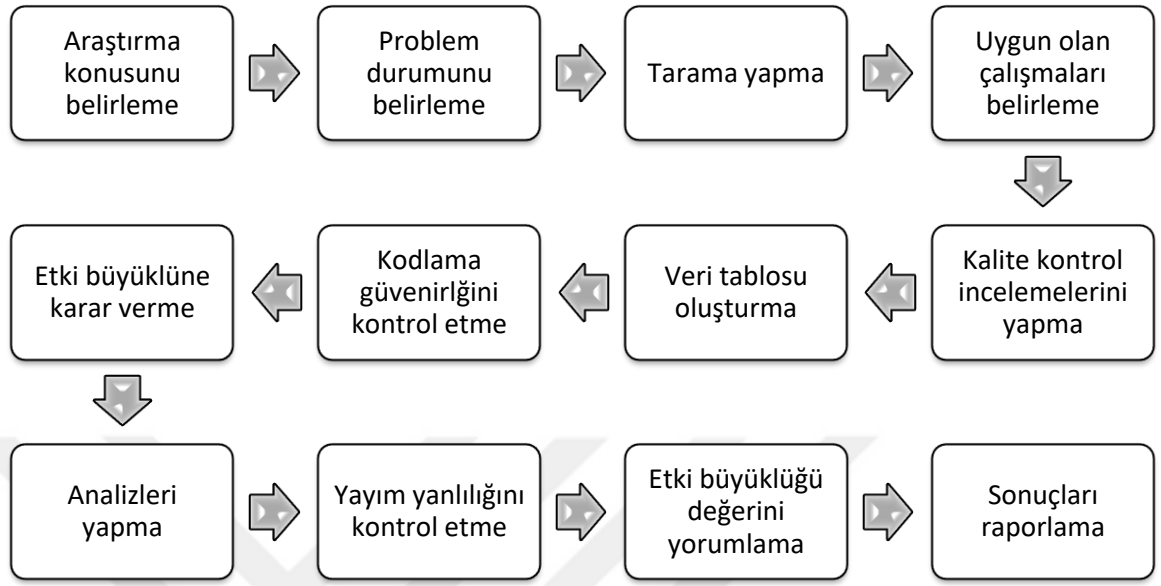

Şekil 2.2. Hunter ve Schmidt'in Meta-Analiz İçin Belirlediği 5 Adım

Bu yaklaşımlardan hareketle Glass ve arkadaşları (1981), meta-analiz için gerekli temel süreci dört başlıkta toplamış ve araştırma kapsamı, dâhil edilme ölçütleri, düzenleyici değişkenler ve etki analizi yönteminin belirlenmesini temel unsurlar olarak ifade etmiştir (Bakioğlu ve Özcan, 2022).

Diğer araştırmacılar da meta-analiz sürecine ilişkin farklı aşama tanımları geliştirmiştir. Örneğin Judd ve arkadaşları (2001) dört adımlı, Hamer ve Pippa yedi adımlı, Schwarzer ise üç adımlı bir model önermiştir (Bakioğlu ve Özcan, 2022). Bu çeşitlilik, sürecin farklı disiplinlerde farklı bakış açılarıyla ele alınabildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, birçok farklı model geliştirilmiş olsa da meta-analiz sürecinin temelinde benzer aşamalar yer almaktadır. Genel olarak bu süreç şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak araştırma konusu ve problem durumu netleştirilir. Daha sonra çalışmaya alınacak araştırmalar için ölçütler belirlenir ve bu ölçütlere uygun çalışmalar literatürden sistematik biçimde toplanır. Çalışmaların seçiminden sonra kalite kontrol ve hassasiyet analizleri yapılır. Ardından kullanılacak etki büyüklüğü türü kararlaştırılır ve her çalışma için bu değerler hesaplanır. Uygun istatistiksel modeller seçilerek hipotezler test edilir ve varsa moderatör değişkenler üzerinden ek analizler gerçekleştirilir. Son aşamada elde edilen bulgular yorumlanır ve alan yazına katkı sağlayacak sonuçlara ulaşılır (Şen ve Yıldırım, 2023).

Şekil 2.3. Meta-Analizin Adımları Akış Şeması (Şen ve Yıldırım, 2023).

3. GEREÇ ve YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Deseni

Meta-analiz, belirli bir araştırma alanında yapılmış bağımsız çalışmaları sistematik olarak bir araya getirerek genel bir sonuç elde etmeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Higgins ve ark., 2019). Bu yöntem sayesinde, mevcut araştırma bulguları yeni istatistiksel yaklaşımlarla yeniden incelenebilmekte, değişkenler arasındaki yeni ilişkiler ortaya konulabilmekte ve gelecekteki araştırmalara farklı bakış açıları kazandırılabilir. Bu nedenle, bu çalışmada yöntem olarak meta-analiz tercih edilmiştir.

Çalışmanın protokolü, benzer araştırmaların varlığını kontrol etmek amacıyla PROSPERO veri tabanına kaydedilmiş (ID: CRD42024509320) ve literatürde aynı konulu bir meta-analize rastlanmamıştır. Metodolojik tutarlılığı sağlamak için Cochrane Handbook (Higgins ve Thomas, 2024) ve raporlamada PRISMA Bildirimi (Page ve ark., 2021) temel alınmıştır.

Araştırmanın temel hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H0: Hemşirelerin altruizm düzeyine ilişkin çalışma sonuçları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H1: Hemşirelerin altruizm düzeyine ilişkin çalışma sonuçları arasında anlamlı bir fark vardır.

3.2. Literatür Tarama Süreci

Araştırma alanına uygun çalışmaların meta-analize dâhil edilebilmesi için çok sayıda ulusal ve uluslararası veri tabanı taranmıştır. Bu kapsamda; PsycINFO (EBSCOhost), PubMed, Web of Science (WOS) Core Collections, Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL) Plus with Full Text (EBSCOhost), Elsevier Scopus, ProQuest Dissertations & Theses Global, Mendeley, Semantic Scholar, Google Akademik, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve ULAKBİM Ulusal Veri Tabanları (TrDizin, Ulakbilim, Dergipark, Akademik) kullanılmıştır.

Taramalarda hem İngilizce (“nurse”, “nursing”, “nursing students”, “altruism”) hem de Türkçe (“hemşirelik”, “hemşirelik öğrencileri”, “altruizm”, “özgecilik”, “fedakârlık”, “diğerkâmlık”) anahtar sözcükler kullanılmış, arama stratejisi kapsamlı bir şekilde planlanmış ve bu sözcükler çeşitli kombinasyonlarla birleştirilerek sistematik aramalar gerçekleştirilmiştir; örneğin İngilizce anahtar sözcüklerde “nurse AND altruism”, “nursing students AND altruism”, Türkçe anahtar sözcüklerde açıklama amaçlı “hemşirelik ve özgecilik”, “hemşirelik öğrencileri ve fedakârlık” kombinasyonları kullanılmıştır.

Taramada zaman sınırlaması yapılmamış, ancak tarama süreci 22 Şubat 2024 – 30 Eylül 2025 tarihleri arasında yürütülmüştür. Literatür tarama stratejisi ekte gösterilmiştir.

3.3. Dâhil Edilme ve Dışlama Kriterleri

Dâhil Edilme Kriterleri

1. Tanımlayıcı çalışmalar,
2. Randomize kontrollü çalışmalar,
3. Vaka-kontrol çalışmaları,
4. Deneysel çalışmalar,
5. Yarı deneysel çalışmalar,
6. Meta analiz için gerekli bulguların verildiği araştırmalar,
7. Tam metnine ulaşılan araştırmalar,
8. İngilizce ve Türkçe dillerinde yapılmış çalışmalar,
9. London ve Bower (1968) Özgecilik Ölçeği Türkçe uyarlamasını kullanan çalışmalar dâhil edilmiştir.

Dışlama Kriterleri

1. Derlemeler, sistematik derleme ve meta analizler,
2. İngilizce ve Türkçe dışı dilde yayınlanan çalışmalar,
3. Olgu sunumları,
4. Tam metnine ulaşılamayan çalışmalar,
5. Meta analiz için gerekli bulguların verilmediği araştırmalar,
6. Araştırmanın amacına uygun olmayan çalışmalar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

3.4. Yayın Yanlılığı

Yapılan tarama sonucunda, araştırma konusuna yönelik ve meta-analize dâhil edilebilecek veri içeren ancak tam metnine ulaşılamayan çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalara ve varsa ilgili diğer çalışmalara ulaşabilmek amacıyla, yazar(lar) ile iletişime geçilmiştir. Elde mevcut verileri paylaşabilen yazarlar katkıda bulunmuş; ancak çalışmanın üzerinden uzun süre geçmiş olması, teknik nedenlerle verilerin saklanamaması veya iletişim kurulamaması nedeniyle bazı çalışmalardan veri temin edilememiştir.

3.5. Çalışmaların Kodlanması

Bu çalışmada, literatür taraması sonucunda meta-analize dâhil edilmesine karar verilen çalışmalardan ilgili verilerin toplanabilmesi amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan kodlama protokolü kullanılmıştır. Her çalışma için başlık, yazar, yayın yılı, araştırma tasarımı, örneklem grubu ve çalışmada kullanılan ölçek türü gibi bilgiler eklenerek dâhil edilme kriterleri doğrultusunda kodlama yapılmıştır.

Tablo 3.1. Tez Kodlama Formu

Yayın no	Yazar adı	Çalışma Adı	Çalışma yılı	Çalışma dili	Çalışmanın yapıldığı yer	Çalışma türü	Örneklem	Örneklem büyüklüğü	Araştırma Deseni	Çalışmada değerlendirilecek parametreler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmaların istatistik verilerinin toplandığı tablo meta-analiz sürecinin en önemli ve hassas aşamalarından biridir. Oluşturulan bu tablolarda çalışmanın adı, örnekleme, çalışmanın türü, örneklem büyüklüğü (n), ölçeğin toplam ortalama puanı (ort.) ve standart sapması (ss) ile ölçeğin her bir alt boyutuna ait ort. ve ss puanı yer verilerek kodlama yapılmıştır.

Tablo 3.2. Veri Kodlama Tablosu

Çalışma Adı	Örneklem	n	Toplam Ort.	Toplam SS	Aile ort.	Aile SS	Sosyalik ort.	Sosyalik SS	Yardımsızlık ort.	Yardımsızlık SS	Sorumluluk ort.	Sorumluluk SS

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kodlamanın doğruluğunu ve tutarlılığını sağlamak amacıyla, araştırmacı tarafından önceden hazırlanmış standartlaştırılmış bir kodlama protokolü kullanılmıştır. Tüm çalışmalar aynı kodlama ölçütleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kodlama süreci danışman tarafından düzenli olarak kontrol edilmiş, olası belirsizlikler danışman görüşü alınarak giderilmiş ve nihai veri seti uzlaşısı ile oluşturulmuştur.

3.6. Çalışmaların Kalitesinin Değerlendirilmesi

Bu meta-analiz çalışmasında metodolojik kalite değerlendirmesi, Joanna Briggs Institute (JBI) tarafından geliştirilen ve çalışmanın tasarımına uygun olan analitik kesitsel çalışmalar için Kritik Değerlendirme Kontrol Listesi kullanılarak, meta-analize dâhil edilebilen ve tam metnine erişilebilen çalışmalar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların metodolojik kalitesi, araştırmacı ve danışman tarafından bağımsız olarak değerlendirilmiş; bu değerlendirme, meta-analize dâhil edilecek çalışmaların belirlenmesinde bir filtreleme ölçütü olarak kullanılmıştır. Kalite değerlendirmesi sonuçlarına göre teze dâhil edilecek çalışmalara karar verilmiştir.

3.7. Araştırmanın Etik Boyutu

Bu çalışma, Helsinki Bildirgesi ilkelerine uygun olarak yürütülmüştür. Çalışma, bir literatür tarama modeli çerçevesinde gerçekleştirildiği için, doğrudan insan veya hayvanlar üzerinde herhangi bir müdahale içermemektedir. Bu nedenle, etik kurul onayı alınmasına gerek bulunmamaktadır. Meta-analize dâhil edilecek çalışmalar, herkese açık

veri tabanlarından temin edilmiş ve çalışmalar atıf yapılarak kullanılmıştır; yazarlarından ayrıca izin alınmamıştır.

3.8. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen bulguların meta-analizine ilişkin süreç, istatistiksel açıdan doğruluk ve güvenilirliği artırmak amacıyla bir istatistik uzmanının danışmanlığında yürütülmüştür. Araştırmada belirlenen ölçütler doğrultusunda literatür taraması sonucunda meta-analize dâhil edilen çalışmalardan oluşturulan veri setlerinin analizi Comprehensive Meta-Analysis (CMA) yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin sistematik olarak düzenlenmesi, kodlanması ve analiz için uygun formata dönüştürülmesinde ise Microsoft Excel programından yararlanılmıştır.

Verilerin analizine başlamadan önce, ortalama etki büyüklüğünün hesaplanmasında kullanılacak istatistiksel modelin belirlenmesi gerekmektedir. Meta-analiz kapsamında sabit etkiler modeli ve rastgele etkiler modeli olmak üzere iki farklı model kullanılabilmektedir. Etki büyüklüğü hesaplandıktan sonra, çalışmalar arası varyansın (heterojenlik) olup olmadığını değerlendirmek amacıyla orman grafikleri oluşturulmuş; Hedges's g, Cochran'ın Q-istatistiği, p değeri ve I^2 istatistikleri hesaplanmıştır.

Q-istatistiği, meta-analize dâhil edilen çalışmalar arasındaki farkların rastlantısal olup olmadığını test ederken (Deeks, Higgins ve Altman, 2008), I^2 değeri bu farkların yüzdesel düzeyde ne kadarının heterojenlikten kaynaklandığını göstermektedir (Cleophas ve Zwinderman, 2017). Higgins ve arkadaşlarına (2003) göre I^2 değerinin %25 ve altı olması düşük, %50 civarında olması orta ve %75'in üzerinde olması ise yüksek düzeyde heterojenliğe işaret etmektedir. Homojenlik düzeyine bağlı olarak sabit etkiler modeli ya da rastgele etkiler modeli tercih edilmiştir (Borenstein ve ark., 2013).

Meta-analiz çalışmalarında yayın yanlılığının değerlendirilmesi amacıyla çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu çalışmada, en yaygın yöntemlerden biri olan huni grafiği (funnel plot) yöntemi uygulanmıştır. Huni grafiğinde yatay eksen etki büyüklüğü, dikey eksen ise standart hata veya örneklem büyüklüğü yer almaktadır. Yayın yanlılığının

bulunmaması durumunda, çalışmaların grafikte simetrik bir dağılım göstermesi beklenir. Grafikteki belirgin asimetri, yayın yanlılığına işaret edebilir (Borenstein ve ark., 2013).

Ancak bu değerlendirmenin öznel olması nedeniyle yayın yanlılığını daha nesnel yollarla test etmek amacıyla Egger'in doğrusal regresyon testi uygulanmış; huni grafiğine ilişkin asimetri, p değeri aracılığıyla değerlendirilmiştir (Egger, Smith, Schneider ve Minder, 1997). Ek olarak, Orwin'in Güvenli N (Fail-Safe N) istatistiği ile çalışmanın yayın yanlılığına karşı dayanıklılığı test edilmiştir. Yayın yanlılığına ilişkin değerlendirmelerde ayrıca Rosenthal'ın Klasik Güvenli N yöntemi ve Trim and Fill testi de kullanılmıştır. Rosenthal'ın yöntemiyle elde edilen $N/(5k+10)$ oranının 1'in üzerinde olması, sonuçların yayın yanlılığına karşı dirençli olduğunu göstermektedir.

Çalışmalar arasında etki büyüklükleri açısından anlamlı heterojenlik tespit edilmesi durumunda, bu farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla alt grup analizleri ya da moderatör analizleri yapılmıştır. Değişkenler arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için Q-istatistiğinden yararlanılmıştır. İncelenen çalışmalarda örneklem grubunun bazı durumlarda hemşirelerden, bazı durumlarda ise hemşirelik öğrencilerinden oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, örneklem grubunun (hemşire/hemşirelik öğrencisi) özgeciklik düzeyine etkisini değerlendirmek amacıyla analizler bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada modelde τ^2 varyans tahmini için Kısıtlanmış Maksimum Olabilirlik (REML) yöntemi, rastgele etkilerin hesaplanmasında ise Hartung-Knapp yöntemi kullanılmıştır.

3.9. İstatistiksel Model Seçimi

Verilerin analizinde öncelikle ortalama etki büyüklüğü ve diğer bazı istatistiklerin hesaplanmasında hangi istatistiksel modelin kullanılacağına belirlenmesi gerekmektedir. Meta-analizinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda bu istatistiklerin hesaplanmasında iki model mevcuttur: sabit etkiler modeli ve rastgele etkiler modeli.

Meta analiz çalışmalarının örneklemeleri aynı büyüklükte ise sabit etkiler, farklı büyüklükte ise rastgele etkiler modeli seçilmektedir. İstatistiksel model seçimi

heterojenlik testi sonucu elde edilen Q ve p değerlerine göre yapılmaktadır. Analiz sonucu elde edilen p değerinin 0.05'e göre büyüklüğüne bakılmaktadır. Eğer $p > 0.05$ ise; meta analizine dâhil edilen çalışmaların benzer olup homojen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu durumda analizde istatistiksel model seçiminin sabit etkiler modeli üzerinde yapılması gerektiği sonucuna ulaşılır. Buna karşılık, eğer $p < 0.05$ ise; meta analizi oluşturan çalışmalar benzer yapıda olmayıp heterojen bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Bu durumda analizde istatistiksel model seçiminin rastgele etkiler modeli üzerinde yapılması gerektiği sonucuna ulaşılır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda bu çalışmada yapılan analizlere göre istatistiksel model seçiminin rastgele etkiler modeli üzerine yapılması uygun görülmüştür.

3.10. Verilerin Raporlanması

Bu araştırmada, sistematik derleme ve meta-analiz raporlarının yazımında kullanılması önerilen PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) kontrol listesi temel alınmıştır (Page, 2021). Araştırmada kullanılan PRISMA kontrol listesi tez çalışmasının Ekler bölümünde sunulmuştur.

3.11. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, dâhil edilme kriterlerine uygun olduğu belirlenen bazı çalışmaların yalnızca özetlerine ulaşılabilmiş olması ve tam metinlerine erişilememesi yer almaktadır. Çalışmaya yalnızca Türkçe ve İngilizce makale ile tezlerin dâhil edilmesi, diğer dillerde yayımlanmış potansiyel araştırmaların dışlanmasına neden olmuştur. Ayrıca yalnızca çevrimiçi veri tabanlarının kullanılması, basılı veya farklı dijital kaynaklarda yer alan çalışmaların kapsam dışında kalmasına yol açmıştır. Meta-analiz yöntemi, belirlenen dâhil etme ve dışlama kriterlerini karşılayan çalışmalarla sınırlı olduğundan daha geniş bir veri setine ulaşamamıştır. Buna bağlı olarak, hemşireler ve hemşirelik öğrencileri açısından cinsiyet, yaş, medeni durum, anne-baba eğitim ve çalışma durumu, yaşanan yer, aile tipi, kardeş sayısı, hemşirelik mesleğini seçme durumu, bölüm memnuniyeti, sınıf düzeyi, çalışma süresi, kurum tipi, görev birimi ve yakın arkadaş sayısı gibi değişkenlerin özgecilik ile ilişkisi meta-analiz kapsamında incelenememiştir. Mevcut verilerin kısıtlı olması, alturizmin zamana bağlı değişiminin değerlendirilememesini beraberinde

getirmiştir. Buna ek olarak, Özgecılık Ölçeği genel puanına ilişkin meta-analiz sonuçlarında çalışmalar arasında yüksek düzeyde heterojenlik saptanmıştır; benzer biçimde, ölçeğin alt boyutlarına ilişkin gerçekleştirilen meta-analizlerde de çalışmalar arasında yüksek düzeyde heterojenlik olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak, Özgecılık Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin meta-analizlerde çalışma sayısının 10'un altında olması nedeniyle yayın yanlılığı istatistiksel yöntemlerle değerdendirilememiştir.

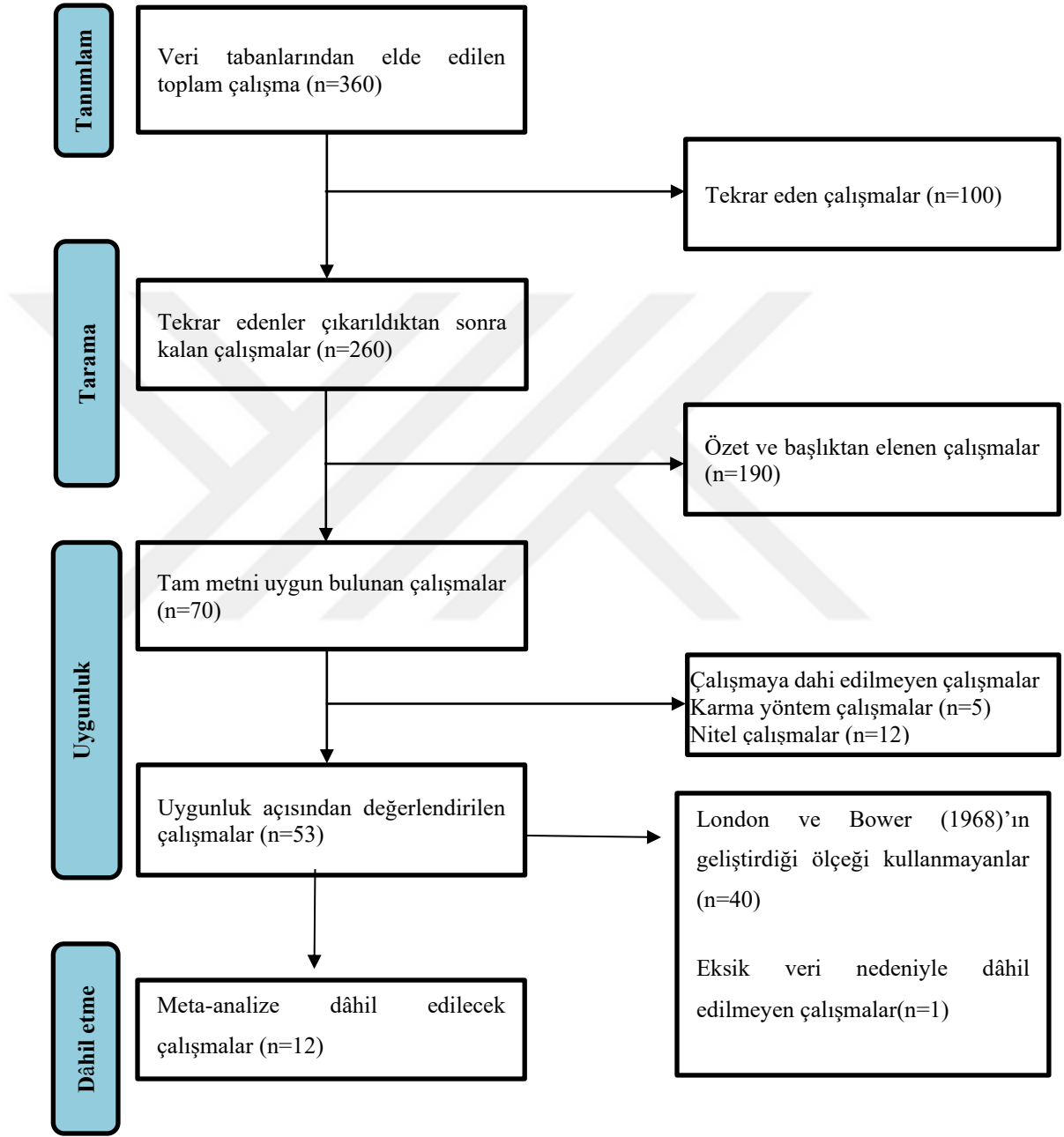
4. BULGULAR

4.1. Tarama Bulguları

Araştırmanın literatür taraması sürecinde toplam 360 çalışmaya ulaşılmıştır. Tanımlama aşamasında 100 tekrar eden çalışma elenmiş ve geriye kalan 260 çalışma, başlık ve özetlerine göre ön elemeyden geçirilmiştir. Yalnızca özetlerine ulaşılan ve tam metinlerine ulaşılamayan 190 makale bu aşamada elenmiştir. Ön eleme sonucunda 70 çalışma uygun bulunmuştur. Bunlardan 17'si karma yöntemli veya nitel çalışma olduğundan çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca, London ve Bower (1968) tarafından geliştirilen ve Akbaba (1994, 2021) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeği kullanmayan 40 çalışma da çıkarılmıştır. Böylece meta-analizde değerlendirilecek 13 çalışma belirlenmiştir.

Bu çalışmalardan 1 tanesi veri eksikliği nedeniyle meta-analize dâhil edilememiştir. Böylece meta-analizde değerlendirilecek toplam 12 çalışma tespit edilmiş olup, bunların 5'i hemşirelere, geri kalan 7'si ise hemşirelik öğrencilerine yönelik çalışmalar olarak belirlenmiştir. Literatür tarama ve çalışma seçim süreci, Şekil 4.1.'de PRISMA 2020 akış şemasına göre özetlenmiştir.

PRISMA 2020 Akış Şeması

Şekil 4.1. PRISMA Akış Şeması

4.2. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Özellikleri

Bu araştırmada incelenen çalışmalar, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinde altruizm düzeyini ve bu düzeyin değişiminde rol oynayan etkenleri ortaya koymaktadır. Meta-analize toplam 12 çalışma dâhil edilmiştir. Tarama zaman sınırlaması olmaksızın yapılmıştır. Dâhil edilen çalışmalar 2010-2023 yıllarında yayımlanmıştır

Şekil 4.2. Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı Grafiği

Meta-analize alınan çalışmaların toplam örneklem sayısı 3325'tir; bunların 1.107'si hemşirelerden, 2218'i ise hemşirelik öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmaların örneklem büyüklükleri, Tablo 4.1.'de görüldüğü gibi 28 ile 659 arasında değişmektedir.

Tüm çalışmalarda, London ve Bower tarafından 1968'de geliştirilen ve Türkçeye Akbaba tarafından 1994 ve 2001 yıllarında uyarlanan Özgecilik Ölçeği kullanılmıştır.

Özgecilik Ölçeği (Altruism Inventory), London ve Bower tarafından 1968 yılında bireylerin olumlu sosyal davranışlarından biri olan özgecilik düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Akbaba tarafından 1994 ve 2001 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Toplam 20 maddeden oluşan ölçek, aile, sosyallik, yardımseverlik ve sorumluluk olmak üzere dört alt boyuttan meydana gelmektedir. Ölçeğin 1–5. maddeleri

aile, 6–10. maddeleri sosyallik, 11–15. maddeleri yardımseverlik ve 16–20. maddeleri sorumluluk alt boyutuna aittir (Özçelik Kaynak ve ark., 2023; Soylu, 2022; Akbaba, 2001).

Aile alt boyutundan alınan yüksek puan, bireyin kendisini, ailesini ve akrabalarını yardımsever olarak algıladığını; düşük puan ise bu algının zayıf olduğunu göstermektedir. Sosyallik alt boyutunda yüksek puan, bireyin sosyal faaliyetlere katılımının ve bu faaliyetlerde sorumluluk üstlenme düzeyinin yüksek olduğunu ifade ederken, düşük puan sosyal yönün zayıf olduğunu göstermektedir. Yardımseverlik alt boyutundan alınan yüksek puan, bireyin başkalarına karşı yardımseverlik düzeyinin yüksek olduğunu; düşük puan ise bu özelliğin yeterince gelişmediğini göstermektedir. Sorumluluk alt boyutunda yüksek puan, bireyin sorumluluk alma düzeyinin ve başkalarının da sorumlu davranacağına olan inancının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Artan ve ark., 2018).

Ölçek, beşli Likert tipi (1 = en düşük, 5 = en yüksek) derecelendirme ile yanıtlanmaktadır. Alt boyutlardan elde edilen puanların toplamı bireyin özgecilik düzeyini göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. Toplam puanın yüksek olması özgecilik düzeyinin yüksek olduğunu, düşük olması ise özgecilik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir (Akbaba, 2001).

Araştırmaya dâhil edilen çalışmalarda, hemşireler açısından cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma süresi, kurum tipi, görev birimi, anne-baba eğitim ve çalışma durumu gibi tanımlayıcı özellikler ile hemşirelik mesleğini seçme durumu gibi mesleğe ilişkin değişkenlerin özgecilik ile ilişkisi, yeterli veriye ulaşamadığı için meta-analiz kapsamında incelenememiştir.

Benzer şekilde, hemşirelik öğrencileri açısından cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, yaşanılan yer, aile tipi, kardeş sayısı, anne-baba eğitim ve çalışma durumu, hemşirelik bölümünü seçme memnuniyeti, hemşirelik mesleğini seçme durumu ve yakın arkadaş sayısı gibi değişkenler de çalışmalar arasında yeterli ve karşılaştırılabilir veri bulunmaması nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır.

Tablo 4.1. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Genel Özellikleri

	Çalışma	Çalışma Yılı	Örneklem Türü	Örneklem Sayısı (n)	Çalışma Türü
1	Akar	2016	Hemşire	324	Tanımlayıcı/ilişkisel
2	Soylu	2022	Hemşire	304	Tanımlayıcı/ilişkisel
3	Uslu	2019	Hemşire	291	İlişkisel
4	İşgör	2017	Hemşire	28	İlişkisel
5	Özçelik Kaynak ve ark.	2023	Hemşire	160	Tanımlayıcı/kesitsel
6	Arpacı ve Özmen	2014	Hemşirelik öğrencileri	348	Tanımlayıcı
7	Avcı ve ark.	2013	Hemşirelik öğrencileri	218	Tanımlayıcı
8	Banbal	2010	Hemşirelik öğrencileri	443	Tanımlayıcı/kesitsel
9	Göl	2018	Hemşirelik öğrencileri	207	Tanımlayıcı/kesitsel
10	Güven ve Ünsal	2019	Hemşirelik öğrencileri	659	Tanımlayıcı
11	Pehlivan ve Lafçı	2014	Hemşirelik öğrencileri	193	Tanımlayıcı/kesitsel
12	Yıldırım Keskin ve ark.	2018	Hemşirelik öğrencileri	150	Tanımlayıcı

4.3. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Meta-Analiz Bulguları

4.3.1. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, ortalama farkı (MD) özet ölçütü olarak kullanan genel Ters Varyans meta-analizi modeli (metagen) ile özgecılık ölçeği genel puanı için toplamda 3325 katılımcıdan ibaret 12 çalışmanın analiz edildiği kapsamlı bir meta-analizi yapılmıştır.

4.3.2. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Temel Sonuçlar

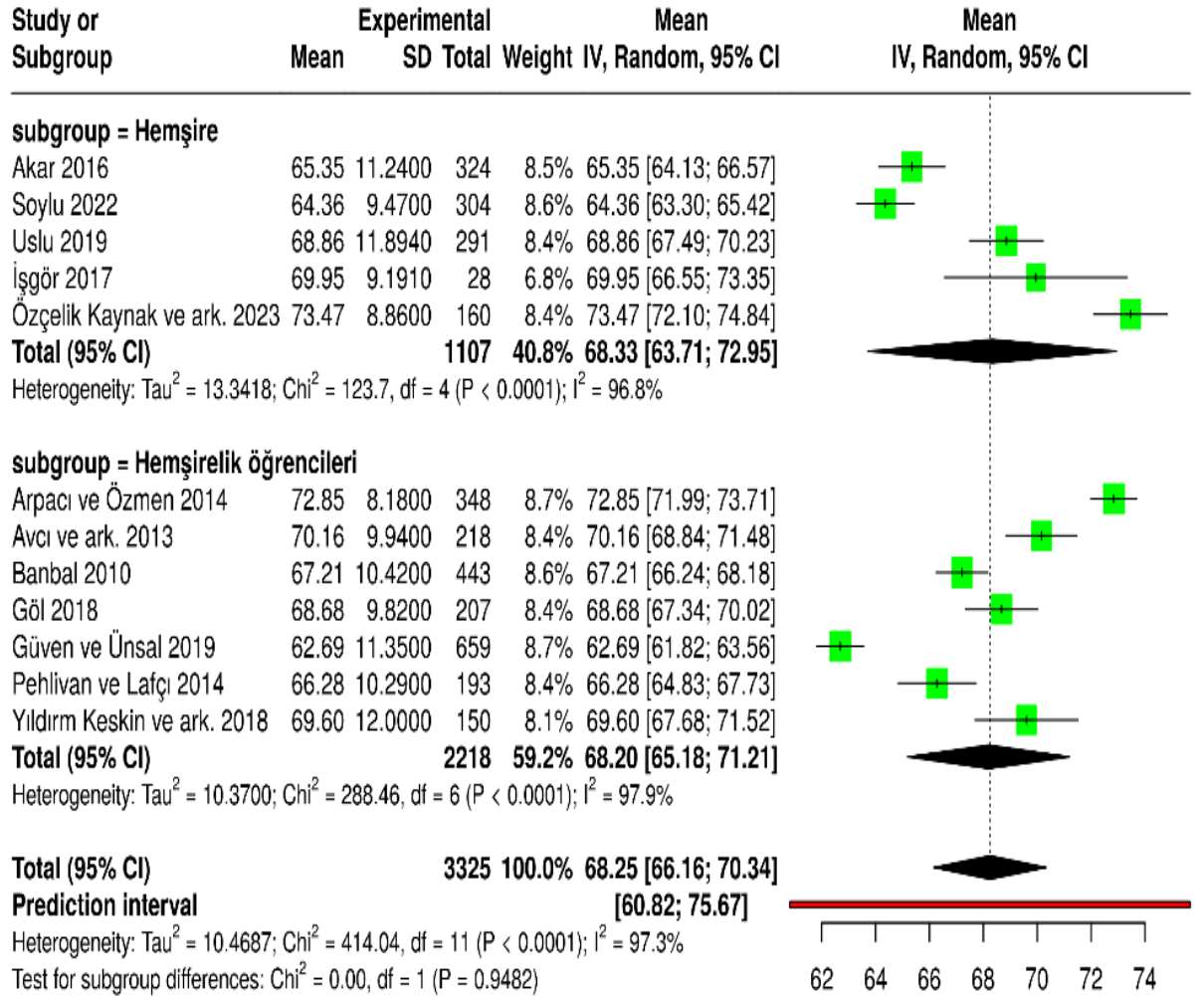
Özgecılık ölçeği genel puanı için rastgele etkiler modeline göre yapılan meta analiz sonuçları Tablo 4.2.'de ve orman grafiği ise Şekil 4.3.'te sunulmuştur. Ters varyans yöntemi ile rastgele etkiler modeli kullanılarak yapılan analiz temelinde özetlenen özgecılık ölçeği genel puan ortalaması 68.25 olup %95 güven aralığı [66.16, 70.34]'dür. İstatistiksel anlamlılık amacıyla gerçekleştirilen Z-testi hesaplamaları sonucunda Z değeri 61.6 olup p-değeri 0.0001 olarak bulunmuştur. Buna göre ulaşılan sonucun istatistiksel anlamlılığa sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, öngörü aralığı [60.82, 75.67] olarak raporlanmıştır.

Tablo 4.2. Rastgele Etkiler Modeline Göre Meta Analiz Sonuçları

	n	Ortalama	Standart Hata	Ortalama için %95 Güven aralığı		Z	P	Öngörü Aralığı	
				Alt Limit	Üst Limit			Alt Limit	Üst Limit
Ölçek Genel	12	68.25	1.108	66.09	70.43	61.61	0.0001	60.82	75.67
Aile	7	16.41	3.71	9.4	23.68	4.42	0.0001	1.93	30.88
Sorumluluk	7	15.75	3.50	8.89	22.61	4.49	0.0001	1.99	29.51
Sosyallik	7	13.08	2.89	7.43	18.73	4.53	0.0001	1.10	25.05
Yardımseverlik	7	14.59	3.33	8.06	21.12	4.38	0.0001	1.38	27.80

Özgecılık ölçeği genel puanı için rastgele etkiler modeline göre yapılan meta analizine ait orman grafiğini veren Şekil 4.3.'de bulunan kareler araştırmaya dâhil edilen bireysel çalışmaların ortalamalarını, karelerin iki yanındaki çizgiler ise %95 güven aralığında etki

ortalamaların alt ve üst sınırlarını göstermektedir. Karelerin genişliği bireysel çalışmaların ağırlığını; eşkenar dörtgen ise çalışmaların genel veya alt grupların ortalamalarını göstermektedir. Çalışmalara ait ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalama değerinin 73.47, en büyük ortalama değerin ise 62.69 olduğu belirlenmiştir. Yüksek etkiye sahip 7 çalışma (genel ortalama çizgisinin sağındakiler) ve düşük etkiye sahip 5 çalışma bulunmaktadır.

Şekil 4.3. Ölçek Genel Puanı İçin Orman Grafiği

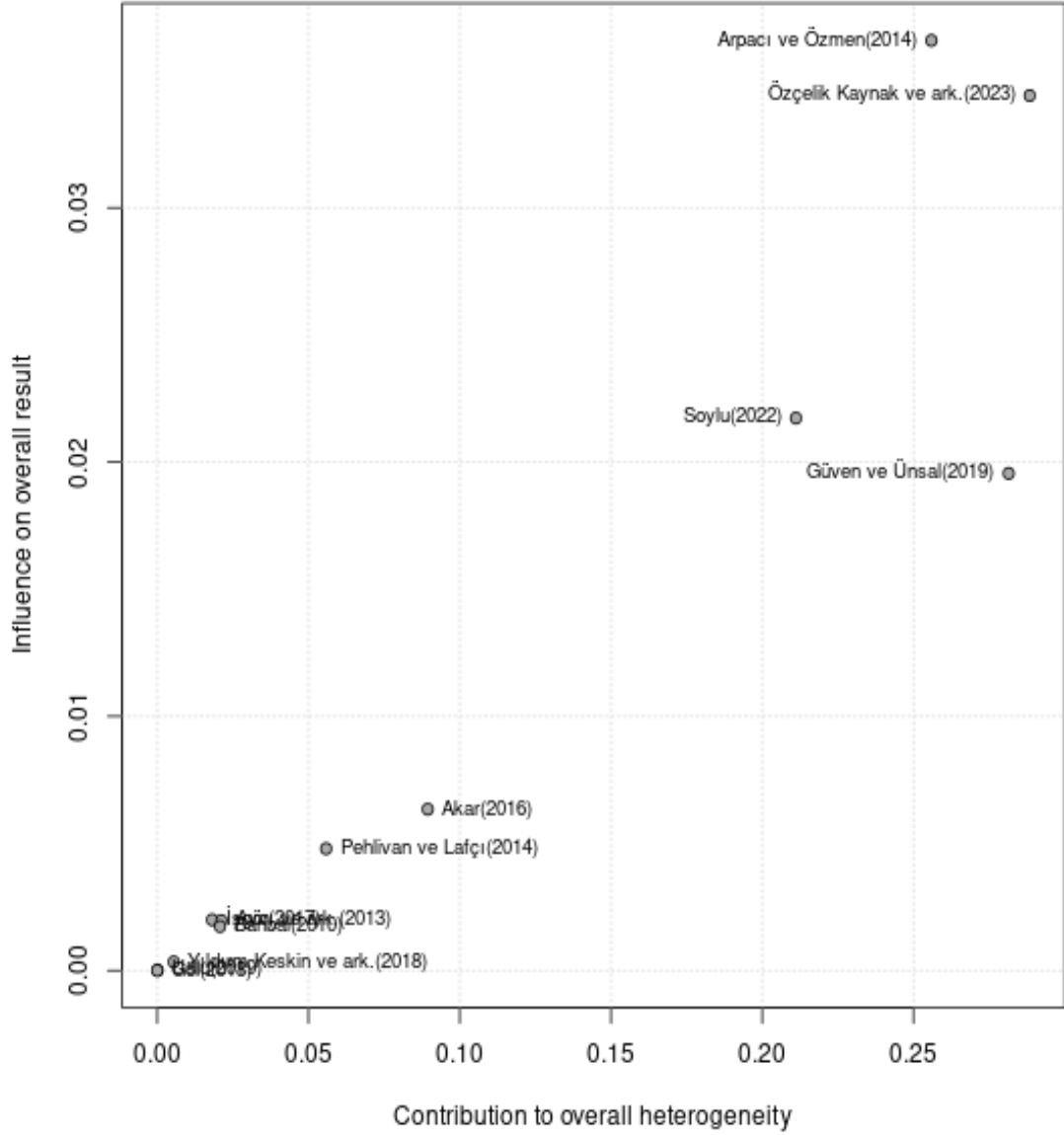
4.3.3. Özgeçmiş Ölçeği Genel Puanına Ait Heterojenlik Değerlendirmesi

Çalışmalar arasındaki tutarlılığı değerlendirmek için Cochran'ın Q testi dâhil olmak üzere heterojenlik istatistiklerinden τ^2 ve I^2 kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4.3.'de sunulmuştur. Ölçek genel puanı için çalışmalar arası varyans (τ^2) 10.47 olarak bulunmuş olup orta düzeyde bir heterojenlik olduğunu belirtmektedir. Çalışmalar arasındaki heterojenlik düzeyini şaştan ziyade heterojenlikten kaynaklı olduğunu ölçen I^2 istatistiği %97 olup yüksek düzeyde heterojenliği göstermektedir. Bu durum Q testi ile de desteklenmiş olup, ölçek genel puanı için kullanılan çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir heterojenlik olduğunu göstermiştir ($Q = 414.04$, $df = 11$, $p = 0.0001$).

Tablo 4.3. Homojenlik Test Sonuçları

	Alt Grup	Yayın Sayısı	τ^2	I^2	Q istatistiği	
					Q Değeri	P Değeri
Ölçek Genel	Hemşire	5	13.34	97%	123.7	0.0001
	Öğrenci	7	10.37	98%	288.46	0.0001
	Genel	12	10.47	97%	414.04	0.0001
Aile	Hemşire	3	63.73	100%	9877.95	0.0001
	Öğrenci	4	0.48	91%	33.35	0.0001
	Genel	7	30.62	100%	30191.87	0.0001
Sorumluluk	Hemşire	3	57.13	100%	11002.18	0.0001
	Öğrenci	4	0.51	92%	38.70	0.0001
	Genel	7	27.67	100%	31060.23	0.0001
Sosyalik	Hemşire	3	43.33	100%	4084.48	0.0001
	Öğrenci	4	0.41	87%	22.31	0.0001
	Genel	7	20.94	100%	9787.75	0.0001
Yardımseverlik	Hemşire	3	52.67	100%	6660.91	0.0001
	Öğrenci	4	0.50	90%	30.60	0.0001
	Genel	7	25.50	100%	18596.95	0.0001

Heterojenliğe katkıda bulunan çalışmaları belirlemek amacıyla Baujat grafiği elde edilmiş ve ölçek genel puanı için Şekil 4.4.'de sunulmuştur. Bu grafikten heterojenlik kaynağı olan çalışmalar net bir biçimde görülmektedir.

Şekil 4.4. Ölçek Genel Puanı İçin Baujat Grafiği

4.3.4. Özgeciliğin Ölçeği Genel Puanına Ait Moderatör Analizi

Bu çalışmada hemşireler ve hemşirelik öğrencileri moderatör değişken olarak incelenmiştir. Bu moderatör değişkene göre ölçek genel ve alt boyutlarının analiz sonuçları Tablo 4.4.'de sunulmuştur. Moderatörün düzeylerine ait şansa bağlı etkiler

tahminleri ve %95 güven aralıkları sırasıyla 68.33 (63.71 - 72.95) ve 68.20 (65.18 - 71.21) olarak bulunmuştur. Her iki moderator düzeyinde sabit ve rastgele etkili tahminleri benzer heterojenlik göstermiştir (sırasıyla, τ^2 :13.34 ve 10.37, I^2 : %97 ve %98) (Tablo 4.3.). Çalışmalar arası varyans (τ^2) orta düzeyde bir heterojenlik olduğunu belirtmektedir. I^2 istatistikleri ise yüksek düzeyde heterojenliği göstermektedir.

Tablo 4.4. Moderator Değişkenlere Göre Ölçek Genel ve Alt Boyutlarının İncelenmesi

	Moderatör	n	Tahmin (%95 Güven Aralığı)	χ^2	P*	F	P**
Ölçek Genel	Hemşire	5	68.33(63.71-72.95)	123.70	0.0001	0.00	0.9527
	Öğrenci	7	68.20(65.18-71.21)	288.46	0.0001		
	Genel	12	68.25(66.16-70.34)	414.0	0.0001		
Aile	Hemşire	3	13.19(-6.65-33.02)	9877.95	0.0001	2.11	0.2061
	Öğrenci	4	18.85(17.68-20.01)	33.35	0.0001		
	Genel	7	16.41(11.29-21.52)	30191.87	0.0001		
Sorumluluk	Hemşire	3	12.67(-6.11-31.44)	11002.18	0.0001	2.15	0.2021
	Öğrenci	4	18.08(16.90-19.26)	38.70	0.0001		
	Genel	7	15.75(10.88-20.61)	31060.23	0.0001		
Sosyalik	Hemşire	3	10.41(-5.95-26.77)	4084.48	0.0001	2.12	0.2052
	Öğrenci	4	15.09(13.99-16.18)	22.31	0.0001		
	Genel	7	13.08(8.84-17.31)	9787.75	0.0001		
Yardımseverlik	Hemşire	3	11.64(-6.39-29.67)	6660.91	0.0001	2.13	0.2042
	Öğrenci	4	16.82(15.58-18.05)	30.60	0.0001		
	Genel	7	14.59(9.92-19.25)	18596.95	0.0001		

*Her bir alt grup içindeki heterojenlik için p değeri. ** meta-regresyon analizi ile elde edilen alt-grup farkları için p değeri, F: meta-regresyon analizinin F değeri

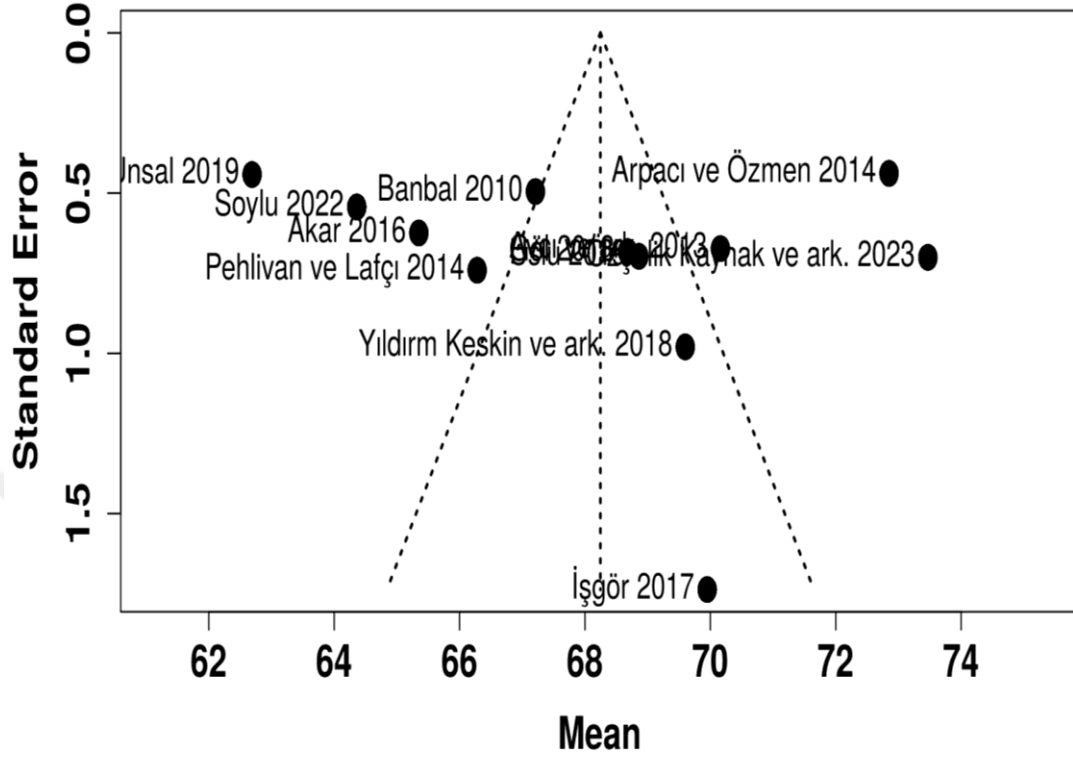
4.3.5. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Meta Regresyon

Gerçekleştirilen çalışmadaki dağılımın heterojen yapıya sahip olması nedeniyle; araştırmaya dâhil edilen çalışmaların örneklem grubu (hemşire ve hemşirelik öğrencileri) moderatör değişken olarak kullanılmıştır. Belirlenen bu moderatör değişken için alt grup analizi gerçekleştirilmiştir.

Rastgele etkiler modeline göre yapılan meta regresyon analiz sonuçları Tablo 4.4.'de sunulmuştur. 'Alt grup' değişkeninin moderatör olarak kullanıldığı bir meta-regresyon analizi yapılmış ve ölçek genel puanı için $\tau^2 = 10.47$, $I^2 = 97\%$, ve $R^2 = 0.0\%$ değerleri elde edilmiştir (Tablo 4.3.). Bu, moderatörün toplam etki büyüklüğü heterojenliğinin yaklaşık 0.0% 'ını açıkladığına işaret eder Dolayısı ile alt grup değişkenin gözlenen etkiler üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca meta regresyon analizi sonucu elde edilen F ve p değerleri ($F=0.00$, $p=0.9527$) alt grup değişkenin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bildirmektedir.

4.3.6. Özgecılık Ölçeği Genel Puanına Ait Yayın Yanlılığı

Yayın yanlılığını araştırmada en yaygın olarak kullanılan huni grafiği ölçek genel puanı için şekil 4.5.'de sunulmuştur. Bu şekle göre, yayınların yanlılığına ilişkin huni grafiğinde meta analizine dâhil olan çalışmaların bazılarının huni grafiğinin dışında toplanmasına rağmen, genelde çalışmaların dikey çizginin sağ ve sol tarafına dağılımının simetrik yapıda olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuç araştırmada yayın yanlılığının olmadığına dair bir kanıt olarak kabul edilmiştir.

Şekil 4.5. Ölçek Genel Puanı İçin Huni Grafiği

Rastgele etkiler modeline göre Trim ve Fill testi yayın yanlılığı sonuçları ölçek genel ve alt boyutları için Tablo 4.5.'de sunulmuştur. Ölçek genele ait Trim and Fill Analizi, potansiyel olarak eksik çalışmanın olmadığını göstermiştir. Orijinal rastgele etkiler tahmini 68.25 [66.16, 70.34] düzeltmeden sonra değişmemiştir. Düzeltme sonrası değişim (%0) olmaması, olası yayın yanlılığının genel sonuca anlamlı bir etki yapmadığını düşündürmektedir.

Tablo 4.5. Rastgele Etkiler Modeline Göre Trim ve Fill Testi Yayın Yanlılığı Sonuçları

		Çıkarılmış Çalışma	Tahmin	Alt Limit	Üst Limit	Q Değeri
Ölçek Genel	G		68.25	66.09	70.43	414.04
	D	0	68.25	66.09	70.43	414.04
Aile	G		16.41	9.14	23.68	30133.87
	D	2	15.24	9.81	20.67	31708.25
Sorumluluk	G		15.75	8.89	22.61	31015.28

Tablo 4.5.(Devamı) Rastgele Etkiler Modeline Göre Trim ve Fill Testi Yayın Yanlılığı Sonuçları

	D	2	14.58	9.42	19.74	31960.09
Sosyallik	G		13.08	7.43	18.73	9787.75
	D	2	12.12	7.57	16.66	9858.43
Yardımseverlik	G		14.59	8.06	21.12	18652.75
	D	2	13.49	8.57	18.40	19304.15

G: Gözlenen değer D: Düzeltilmiş değeri ifade etmektedir

Yayın yanlılığının ortaya konması için başvuru olan diğer yöntemler Begg-Mazumdar ve Egger'in regresyon testidir. Egger'in regresyon testi huni grafiğine ait asimetriyi “p” anlamlılık değeri yardımı ile göstermektedir (Egger, Smith, Schneider ve Minder, 1997). Bu iki yöntem sonucu ölçek genel ve alt boyutları için elde edilen değerler Tablo 5.'de sunulmuştur. Bu tablodan ölçek genel puanı için Egger'in regresyon testi sonuçları ($t=0,59$; $p=0,5714$) incelendiğinde, yayın yanlılığının olmadığını göstermiştir. Begg-Mazumdar Kendall'ın $\tau=0.182$, $p=0.4106$ olarak tespit edilmiştir. Bu durumda p değerinin 0.05'ten büyük olmasından dolayı yapılan Begg analiz sonuçları da yanlılığın olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4.6. Çalışmalar Arasında Yayın Yanlılığını Gösteren Egger ve Begg'in Yayın Yanlılığı Test Sonuçları

	n	Egger's test		Begg's test		
		t Değeri	P Değeri	τ	Z Değeri	P Değeri
Ölçek Genel	12	0.59	0.5714	0.182	0.82	0.4106
Aile	7	4.64	0.0056	0.238	0.75	0.4527
Sorumluluk	7	5.19	0.0035	0.238	0.75	0.4527
Sosyallik	7	5.83	0.0021	0.143	0.45	0.6523
Yardımseverlik	7	5.19	0.0035	0.238	0.75	0.4527

Gerçekleştirilen meta-analiz çalışmasının yayın yanlılığı ile ilgili daha net ifadeler kullanabilmek amacıyla Klasik Güvenli N (Classic Fail-Safe N) analizi yapılmıştır. Rosenthal'e ait olan bir formül ile yapılan analizler sonucunda ölçek genel ve alt boyutları için elde edilen sonuçlar Tablo 4.7.'de sunulmuştur. P-değerinin alfa değerinden küçük

olması (P –değeri: $0.00 < 0.05$) uygulanan meta-analizin bulgular için güvenilir ve güçlü olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Dağyar & Kasalak, 2018: 974). Ölçek genel puanı için N analizi sonuçlarına bakıldığında yapılan meta analizi geçersiz kılmak için 3934 çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu sonuç da özünde meta analiz çalışmasında yayın yanlılığı olmadığını göstermektedir.

Tablo 4.7. Etki Büyüklüğünü İçeren Değerlerinin Doğruluğunu Saptamak Amacıyla Klasik Güvenli N (Classic Fail-Safe N) Analiz Sonuçları

	n	Z Değeri	P değeri	Alfa değeri	Alfa değeri için Z değeri	p>alfa için gerekli çalışma sayısı
Ölçek Genel	12	368.39	0.0000	0.05	1.959	3934
Aile	7	258.05	0.0000	0.05	1.959	1334
Sorumluluk	7	270.16	0.0000	0.05	1.959	2987
Sosyallik	7	152.86	0.0000	0.05	1.959	2570
Yardımseverlik	7	201.06	0.0000	0.05	1.959	3658

Sonuç olarak huni saçılma grafiğine göre yayın yanlılığının olmadığı görüşü yapılan değişik testler sonucu da desteklenmektedir.

4.3.7. Özgeciliğin Ölçeği Genel Puanına Ait Sonuç

Bu meta-analiz, çalışmalar arasında yüksek derecede heterojenlikle anlamlı bir ortalama farklılığın olduğunu öne sürmektedir. Hemşireler ile hemşirelik öğrencileri için alt grup analizleri de genel analizle tutarlı sonuçlar sunmuştur. Potansiyel olarak Yayın yanlılığının tespit edilmediği ve genel sonuçlar üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Dolayısı ile meta-regresyon analizi, alt grup değişkeninin heterojenliği açıklamadığını göstermiştir. Ölçek genel puan ortalamalarını etkileyebilecek diğer potansiyel moderatörler veya değişkenleri belirlemek için daha fazla çalışma gerekebilir.

4.3.8. Özgeciliğin Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Bulgular

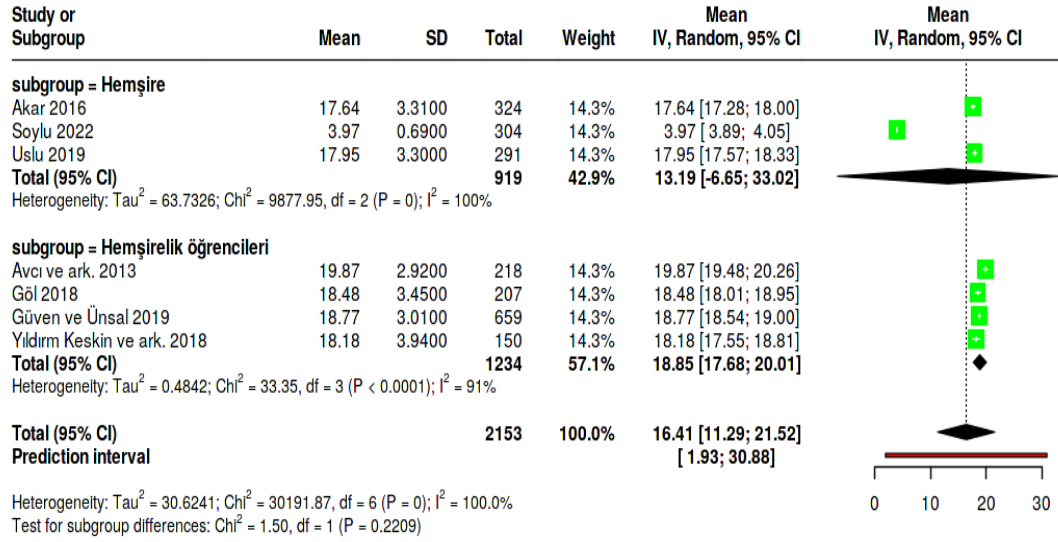
Çalışmanın bu bölümünde, Özgeciliğin ölçeğinin aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik alt boyutlarına ait meta analizi bulgularına yer verilecektir. Özgeciliğin

ölçeğinin bu alt boyutları için toplamda 2153 katılımcıdan ibaret 7 çalışmanın analiz edildiği bir meta-analizi yapılmıştır.

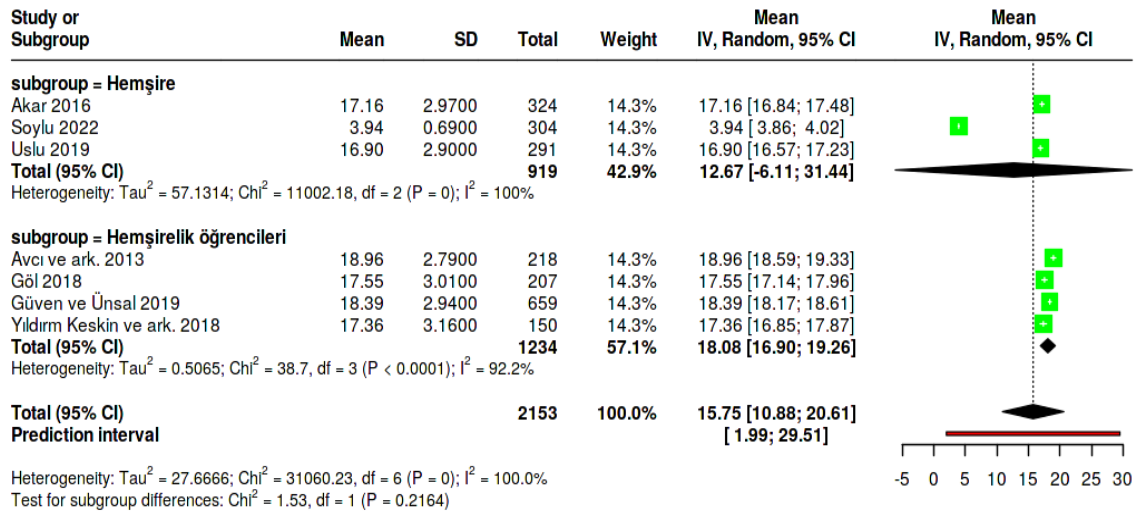
4.3.9. Özgecilik Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Temel Sonuçlar

Özgecilik ölçeğinin aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik alt boyutlarına ait rastgele etkiler modeline göre yapılan meta analiz sonuçları Tablo 4.2.'de sunulmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına ait ortalamalar sırasıyla 16.41, 15.75, 13.08 ve 14.59 ve bunların %95 güven aralıkları [9.14, 23.68], [8.89, 22.61], [7.43, 18.73] ve [8.06, 21.12] olarak bulunmuştur. İstatistiksel anlamlılık amacıyla gerçekleştirilen Z-testi hesaplamaları sonucunda Z değerleri birbirine benzer olarak tespit edilmiş olup dört alt boyutun p-değeri 0.0001 olarak bulunmuştur. Buna göre ulaşılan sonucun istatistiksel anlamlılığa sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik alt boyutlarının öngörü aralıkları da birbirine yakın olup sırasıyla [1.93, 30.88], [1.99, 29.51], [1.10, 25.01] ve [1.38, 27.80] olarak saptanmıştır.

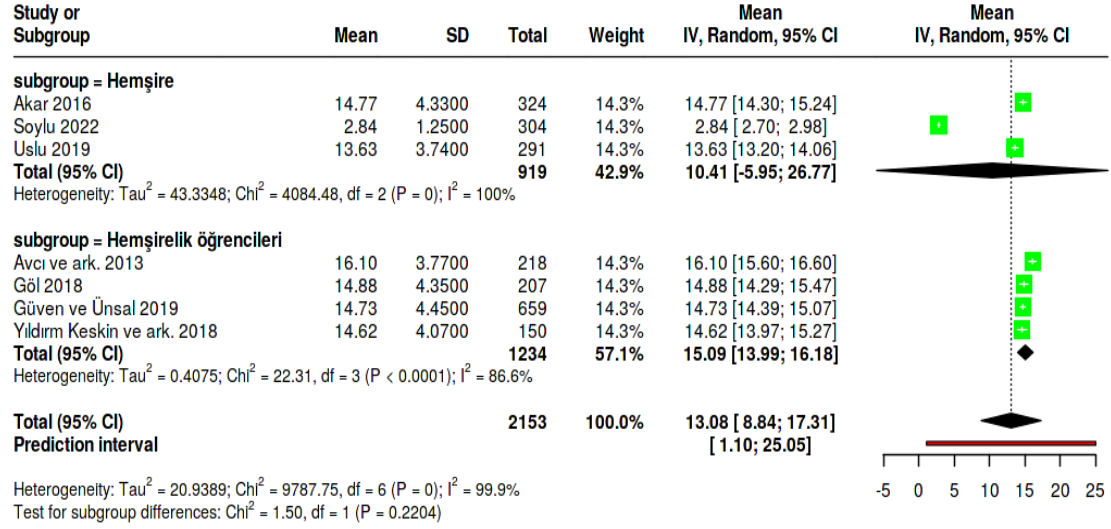
Özgecilik ölçeğinin aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik alt boyutlarına ait orman grafikleri sırasıyla Şekil 4.6., 4.7., 4.8. ve 4.9.'da sunulmuştur. Bu alt boyutlara söz konusu olan çalışmalara ait ortalamalar incelendiğinde en yüksek ve en düşük ortalama değerlerin sırasıyla (19.97, 3.97), (18.96, 3.94), (16.10, 2.84) ve (17.91, 3.26) olduğu belirlenmiştir. Alt boyutların tamamında yüksek etkiye sahip 6 çalışma (genel ortalama çizgisinin sağındakiler) ve düşük etkiye sahip sadece 1 çalışma bulunmaktadır.

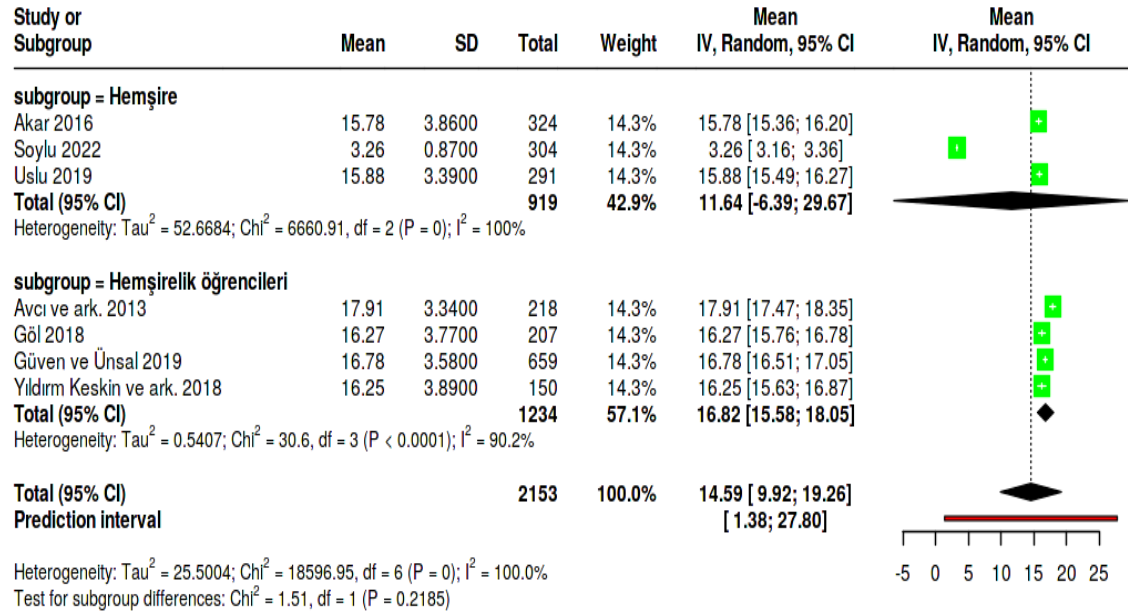
Şekil 4.6. Aile Alt Boyutu İçin Orman Grafiği

Şekil 4.7. Sorumluluk Alt Boyutu İçin Orman Grafiği

Şekil 4.8. Sosyalilik Alt Boyutu İçin Orman Grafiği

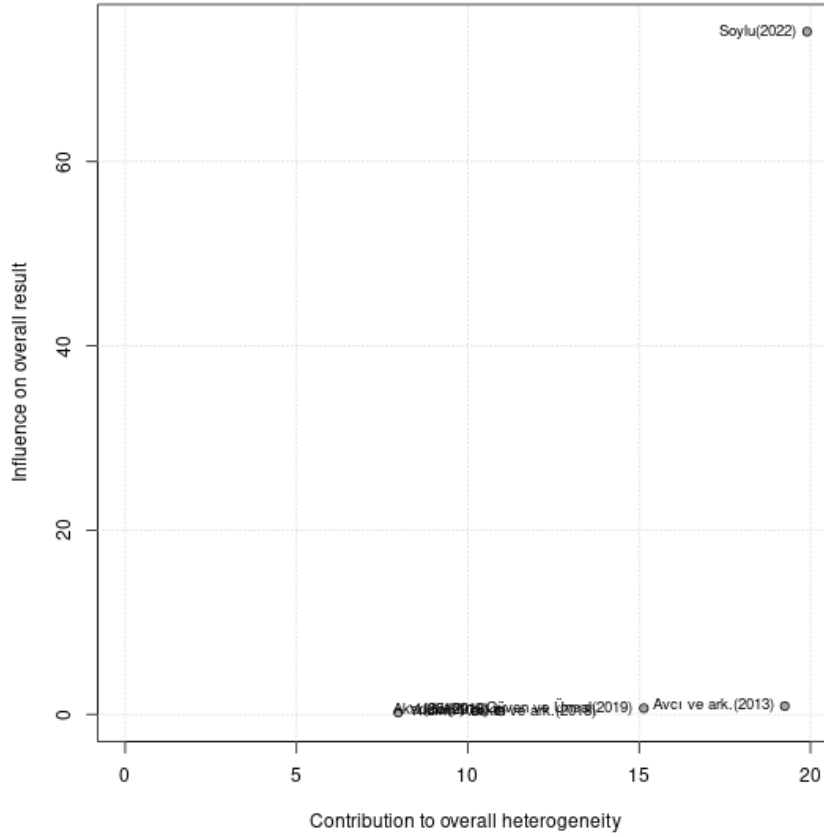

Şekil 4.9. Yardımseverlik Alt Boyutu İçin Orman Grafiği

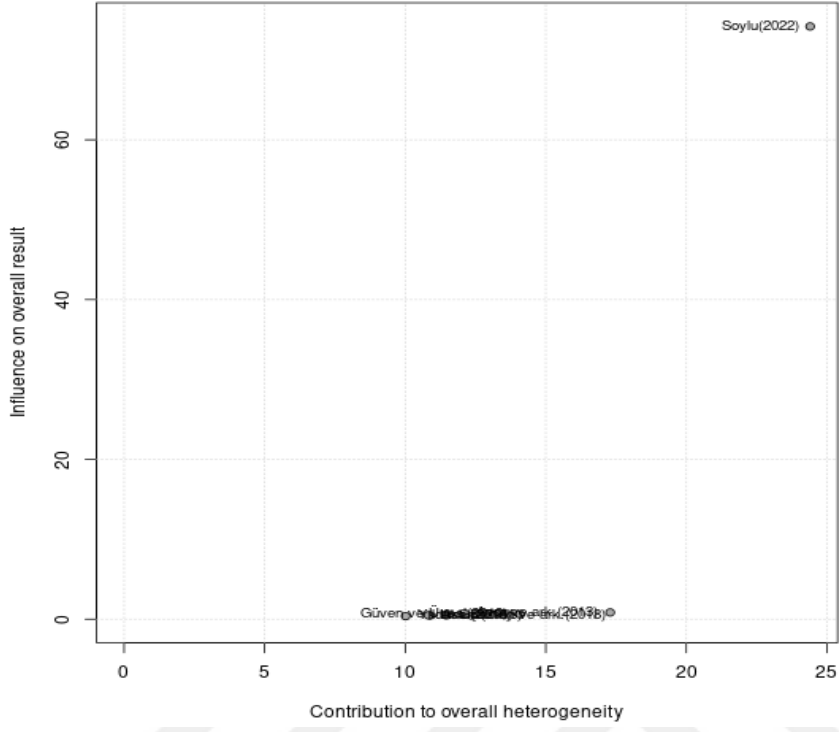
4.3.10. Özgeciliik Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Heterojenlik Değerlendirmesi

Heterojenlik test sonuçlarını veren Tablo 4.4. incelendiğinde, aile, sorumluluk, sosyalilik ve yardımseverlik alt boyutlarına ait I^2 istatistik değerlerinin %90 ile %100 arasında olup yüksek düzeyde heterojenliği göstermektedir. Bu durum Q testi ile de desteklenmiş olup,

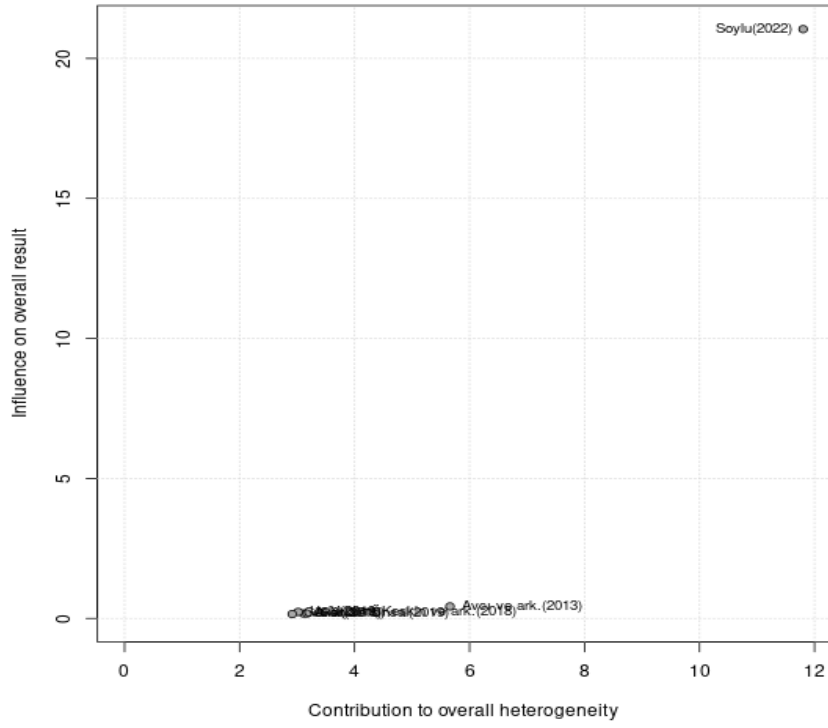
ölçek alt boyutları için kullanılan çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir heterojenlik olduğunu göstermiştir (sırasıyla, $Q = 30191.87$, $df = 6$, $p = 0.0001$; $Q = 31060.23$, $df = 6$, $p = 0.0001$; $Q = 9787.75$, $df = 6$, $p = 0.0001$; $Q = 18596.95$, $df = 6$, $p = 0.0001$). Böylece alt boyutlar için yapılacak meta-analize dâhil olan çalışmaların heterojen yapıda olması, meta-analizin rastgele etkiler modeline göre hazırlanıp yorumlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Heterojenliğe katkıda bulunan çalışmaları belirlemek amacıyla Baujat grafiği elde edilmiş ve aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik alt boyutlarına için Şekil 4.10., 4.11., 4.12. ve 4.13.’de sunulmuştur. Bu grafikten heterojenlik kaynağı olan çalışmanın dört alt boyut için de Soylu (2022)’ya ait olduğu net bir biçimde görülmektedir.

Şekil 4.10. Aile Alt Boyutu İçin Baujat Grafiği

Şekil 4.11. Sorumluluk alt boyutu için Baujat Grafiği

Şekil 4.12. Sosyallik Alt Boyutu İçin Baujat Grafiği

öğrencileri için çok düşük düzeyde bir heterojenlik olduğunu belirtmektedir. I^2 istatistikleri ise yüksek düzeyde heterojenliği göstermektedir.

4.3.12. Özgecilik Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Meta-Regresyon

Gerçekleştirilen çalışmadaki dağılımın heterojen yapıya sahip olması nedeniyle; araştırmaya dâhil edilen çalışmaların örneklem grubu (hemşire ve hemşirelik öğrencileri) moderatör değişken olarak kullanılmıştır. Belirlenen bu moderatör değişken için alt grup analizi gerçekleştirilmiştir.

‘Alt grup’ değişkeninin moderatör olarak kullanıldığı, sonuçları Tablo 4.4.’de sunulan rastgele etkiler modeline göre yapılan meta regresyon analizinden ölçeğin aile alt boyutu için $\tau^2 = 30.62$, $I^2 = 100\%$, ve $R^2 = 0.16$, sorumluluk alt boyutu için $\tau^2 = 27.67$, $I^2 = 100\%$, ve $R^2 = 0.16$, sosyallik alt boyutu için $\tau^2 = 20.94$, $I^2 = 100\%$, ve $R^2 = 0.16$ ve ölçeğin yardımseverlik alt boyutu için $\tau^2 = 25.50$, $I^2 = 100\%$, ve $R^2 = 0.16$ değerleri elde edilmiştir (Tablo 4.3.). Bu, her dört alt boyutta da moderatörün toplam etki büyüklüğü heterojenliğinin yaklaşık %0.16’sını açıkladığına işaret eder. Dolayısı ile alt grup değişkenin gözlenen etkiler üzerinde bir miktar etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca meta regresyon analizi sonucu aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik alt boyutları için elde edilen F ve p değerleri sırasıyla $F=2.11$, $p=0.2061$, $F=2.15$, $p=0.2021$, $F=2.12$, $p=0.2052$ ve $F=2.13$, $p=0.2042$ olup alt grup değişkenin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bildirmektedir.

4.3.13. Özgecilik Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Yayın Yanlılığı

Özgecilik Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin gerçekleştirilen meta-analizlerde, yayın yanlılığını değerlendirmek amacıyla funnel plot asimetrisi ve buna dayalı istatistiksel testlerin kullanımı planlanmıştır. Ancak Cochrane Handbook’un güncel baskısında (Higgins ve ark., 2024) belirtildiği üzere, funnel plot asimetrisini test etmeye yönelik istatistiksel yöntemlerin güvenilir sonuç verebilmesi için meta-analize en az 10 çalışmanın dâhil edilmiş olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu durum, çalışmanın sınırlılıkları kapsamında ele alınmış ve alt boyutlara ilişkin elde edilen bulguların yorumlanmasında dikkatle göz önünde bulundurulmuştur.

Buna bağlı olarak, alt boyutlar için meta-analiz sonuçlarının yorumlanmasında, yayın yanlılığı potansiyeli sınırlı sayıda çalışma nedeniyle test edilememiştir. Bu sınırlılık, sonuçların temkinli bir şekilde yorumlanmasını gerektirmektedir.

4.3.14. Özgecilik leği Alt Boyutlarına Ait Sonuç

Ölçek alt boyutları için yapılan bu meta-analiz, çalışmalar arasında yüksek derecede heterojenlikle anlamlı bir ortalama farklılığın olduğunu öne sürmektedir. Hemşireler ile hemşirelik öğrencileri için alt grup analizleri de genel analizle tutarlı sonuçlar sunmuştur. Potansiyel olarak yayın yanlılığının tespit edildiği ancak genel sonuçlar üzerinde bir etkisinin olmadığı görünmektedir. Dolayısı ile meta-regresyon analizi, alt grup değişkeninin heterojenliği sadece bir miktarını açıkladığını göstermiştir. Ölçek genel puan ortalamalarını etkileyebilecek diğer potansiyel moderatörler veya değişkenleri belirlemek için daha fazla çalışma gerekebilir.

5. TARTIŞMA

Yapılan literatür incelemesi, hemşirelik ve altruizm konusunu birlikte ele alan herhangi bir meta-analiz çalışmasına rastlanmamıştır. Bu durum, hemşirelikte altruizmin bilimsel olarak bütüncül bir şekilde incelenmediğini ve bu alanda bir araştırma boşluğu bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda yürütülen bu meta-analiz çalışmasında, hemşirelikte altruizm (özgecilik) düzeyinin genel eğilimi, zamana bağlı değişimi ve etkileyen faktörleri incelenmiştir. Meta-analiz yöntemiyle farklı örneklem gruplarında (hemşire ve hemşirelik öğrencileri) yürütülmüş araştırmalardan elde edilen veriler bir araya getirilmiş; böylece altruizm (özgecilik) düzeylerine ilişkin genel bir eğilim, ortalama etki büyüklüğü ve olası değişken etkileri belirlenmiştir. Bu yönüyle çalışma, hemşirelikte altruizm konusunu ele alan nicel bulguların ilk kez sistematik biçimde bütünleştirildiği bir araştırma niteliği taşımaktadır.

5.1. Özgecilik Ölçeği Genel Puanına Ait Temel Sonuçların Tartışılması

Bu meta-analiz çalışmasında hemşirelerin özgecilik düzeyleri, özgecilik ölçeği genel puanı üzerinden değerlendirilmiş ve rastgele etkiler modeline göre ortalama puan 68.25 olarak belirlenmiştir. %95 güven aralığının [66.16, 70.34] olması, çalışmalardan elde edilen sonuçların genel olarak tutarlı olduğunu ve ortalama özgecilik düzeyinin güvenilir bir tahminini sunduğunu göstermektedir. Z-testi sonucunda elde edilen Z değeri ($Z = 61.6$, $p < 0.001$), bulgunun istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve tesadüfi bir sonuç olmadığını desteklemektedir. Öngörü aralığı [60.82, 75.67] ise, gelecekte yapılacak çalışmalarda gözlemlenebilecek özgecilik puanlarının genel dağılımı hakkında bilgi vermektedir.

Elde edilen ortalama özgecilik puanı, literatürde bildirilen diğer çalışmalarla da uyumludur. Örneğin, Akar (2016) tarafından yapılan çalışmada hemşirelerin özgecilik düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu ve 65.35 ± 11.24 puan ile değerlendirildiği; İşgör (2017) tarafından yapılan araştırmada ise ortalama özgecilik puanının 69.95 ± 9.19 olarak belirlendiği bildirilmiştir. Arslaner (2019), hemşirelerin diğerkamlik düzeyini incelediği çalışmasında 51.51 ± 9.82 puan ile yüksek düzeyde olduğunu rapor etmiş;

Kıvanç (2020) ise hemşirelerde 71.38 puan ile özgecilik düzeyinin yüksek olduğunu bildirmiştir.

Bu uyum, hemşirelerin mesleki rollerinde sıkça altruistik davranışlar sergilediklerini ve altruizmin mesleklerinin temel değerleri arasında yer aldığını desteklemektedir. Wijaya ve ark. (2024), hemşirelerin %84.8'inin yüksek altruistik tutum sergilediğini belirtmiş; benzer şekilde Riklikiene ve ark. (2017)'ları da altruizm değerini yüksek olarak bildirmiştir. Yine Tylec ve ark. (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, hemşirelerin genel olarak yüksek düzeyde özgecilik sergilediklerini açıklamıştır.

5.2. Özgecilik Ölçeği Genel Puanına Ait Heterojenlik Değerlendirmesinin Tartışılması

Bu meta-analiz çalışmasında, hemşirelerin altruizm düzeylerini ölçen çalışmalar arasında heterojenlik değerlendirilmiş ve Cochran'ın Q testi, τ^2 ve I^2 istatistikleri kullanılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları, çalışmalar arasındaki varyasyonun yalnızca şaştan kaynaklanmadığını, aynı zamanda belirgin bir heterojenlik bulunduğunu göstermektedir. Ölçek genel puanı için hesaplanan çalışmalar arası varyans ($\tau^2 = 10.47$) orta düzeyde bir heterojenliğe işaret etmekte, I^2 değerinin %97 olarak bulunması ise heterojenliğin yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Q testi sonuçları ($Q = 414.04$, $df = 11$, $p = 0.0001$) da bu bulguyu desteklemektedir ve çalışmalar arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bu derece yüksek heterojenlik, etki büyüklüklerinin araştırmalar arasında sistematik olarak değiştiğini düşündürdüğünden, bu nedenle rastgele etkiler modeli kullanılması yerindedir. Rastgele etkiler modeli, hem örneklem özelliklerinin hem de çalışma bağlamlarının farklı olması nedeniyle gerçek etki büyüklüğünün sabit olmadığı varsayımını destekleyerek analizlerin güvenilirliğini artırmaktadır. Ayrıca, çalışmada yapılan alt grup ve meta-regresyon analizleri, heterojenliğin belirli bir kaynağa indirgenemeyeceğini göstermektedir; bu durum, altruizm düzeylerindeki farklılığın çok sayıda bireysel, kurumsal ve kültürel faktörün bir arada etkili olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Literatürde, hemşirelerin çalıştıkları örgütsel ortam ve kurum kültürünün altruistik davranışlar üzerinde belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Gu, Zhang ve Wang (2023), kurumsal destek, meslektaş dayanışması ve etik değerlerin ön planda olduğu çalışma ortamlarında hemşirelerin altruistik tutumlarının güçlendiğini bildirmiştir. Öte yandan, yüksek iş yükü, sınırlı kaynaklar ve uzun çalışma saatleri gibi stres faktörleri, hemşirelerin yardım etme eğilimlerini azaltarak empatik davranışların bastırılmasına yol açabilmektedir (Kubsch ve ark., 2021).

Eğitim ve mesleki deneyim düzeyinin artması, altruistik davranışların güçlenmesini desteklemektedir; profesyonel kimliğin gelişimi ve hemşirelik değerlerinin içselleştirilmesi, yardım etme davranışlarının daha belirgin hâle gelmesini sağlamaktadır (Gu, Zhang ve Wang, 2023). Soylu (2022), hemşirelerin mesleki deneyimi arttıkça altruizm seviyelerinin yükseldiğini göstermiştir. Benzer şekilde, Uslu (2019), mesleki görev süresi yüksek olan hemşirelerin özgeci tutum düzeylerinin daha yüksek olduğunu rapor etmiştir. Arslaner (2019) ise, mesleğe yüksek motivasyonla başlayan hemşirelerin ilk yıllarında özgecilik düzeylerinin yüksek olduğunu, ancak beklentilerin karşılanmaması sonucu ilerleyen yıllarda altruizm düzeylerinde düşüş gözlemlendiğini bildirmiştir.

Kültürel bağlam da heterojenlikte önemli bir rol oynamaktadır. Weiss-Sidi ve Riemer (2023) tarafından yapılan uluslararası çalışmada, farklı kültürel bağlamlarda altruistik davranışın hem mutluluk hem de yardım etme eğilimleri üzerinde değişken etkiler yarattığını göstermektedir. Türkiye gibi toplulukçu kültürlerde hemşirelerin toplumsal değerler ve fedakârlık anlayışıyla uyumlu olarak daha yüksek altruistik davranışlar sergileyebileceğini; ancak kültürler arası farklılıklar ve bireysel özelliklerin heterojenliği nedeniyle altruizm düzeylerinin değişkenlik gösterebileceğini desteklemektedir. Dolayısıyla, meta-analizde gözlenen yüksek heterojenlik, hem bireysel hem kurumsal hem de kültürel faktörlerin bir kombinasyonundan kaynaklanmaktadır.

Altruizm düzeylerinin zamana bağlı değişimi de heterojenliğe katkıda bulunabilir. Sağlık sistemindeki yapısal değişiklikler, çalışma koşullarındaki dönüşümler ve olağanüstü durumlar (örneğin pandemi) hemşirelerin altruistik ve yardım etme davranışlarını artırabilir veya azaltabilir. Pandemi döneminde yapılan araştırmalar, hemşirelerin aşırı fiziksel ve duygusal talepler altında altruistik tutumlarını sürdürmekte zorlandıklarını

ortaya koyarken; destekleyici kurum kültürü ve meslektaş dayanışmasının olumsuz etkileri azalttığı bildirilmektedir (Slettmyr ve ark., 2023; Babaoğlu, 2024). Soylu (2022), COVID-19 pandemisiyle artan iş yükü ve kişisel izolasyonun hemşirelerin altruizm düzeylerinde azalmaya yol açabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Wang ve arkadaşları (2020), COVID-19 hastalarıyla ilgilenen sağlık çalışanlarında stres düzeylerinin artmasına rağmen altruistik değerler ve profesyonel bağlılığın bu süreci dengeleyici bir rol oynadığını göstermiştir. Farklı dönemlerde yürütülen çalışmaların pandemi öncesi ve sonrası koşulları içermesi, zaman etkisinin de heterojenliği artıran unsurlardan biri olduğunu düşündürmektedir.

5.3. Özgeciliğin Ölçeği Genel Puanına Ait Moderatör Analizinin Tartışılması

Bu meta-analiz kapsamında, Özgeciliğin Ölçeği genel puanına ilişkin alt grup analizi hemşireler ve hemşirelik öğrencileri olmak üzere iki grup üzerinden gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, her iki grubun ortalama altruizm düzeylerinin birbirine oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Hemşireler için ortalama özgeciliğin puanı 68.33 (63.71–72.95), öğrenciler için ise 68.20 (65.18–71.21) olarak bulunmuştur. Bu sonuç, hemşirelik eğitiminde altruizm in erken dönemde kazanıldığını ve mesleki deneyim düzeyine rağmen bu değerin benzer biçimde sürdüğünü düşündürmektedir.

Eğitim sürecinde öğrencilerin mesleki değerler, etik ilkeler ve hasta-merkezli bakım uygulamalarıyla sürekli etkileşimde bulunması; bakım, empati ve hizmet etme gibi değerleri hem teorik derslerde hem de klinik uygulamalarda deneyimlemelerine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle altruistik davranışlar, mesleki kimliğin erken bir bileşeni haline gelmektedir. Literatür, hemşirelik öğrencilerinin mesleki değerleri yüksek düzeyde benimsediğini ve empati ile özgeciliğin arasında tutarlı ve anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir; bu durum, eğitim sırasında kazanılan empatik becerilerin altruizmi güçlendirebileceğini düşündürmektedir (Poochangizi ve ark., 2019; Messineo ve ark., 2021; Çiftçi, 2022).

Öte yandan, iş koşulları, tükenmişlik ve örgütsel stres gibi faktörlerin mesleki değerlerin pratikte uygulanmasını zorlaştırabileceği ve böylece eğitimde bildirilen değerler ile mesleki uygulamadaki davranışlar arasında farklılıklar oluşabileceği de

vurgulanmaktadır (Bijani ve ark., 2019; Chen, 2022). Dolayısıyla elde edilen benzer puanlar, hemşirelik eğitiminde altruizmin erken kazanıldığını ve mesleki pratiğin uygun destekleyici koşullarda bu değeri koruyup güçlendirebileceğini ortaya koymaktadır.

Çalışmalar arası varyans değerleri hemşirelerde $\tau^2=13.34$, öğrencilerde $\tau^2=10.37$ olarak bulunmuş ve I^2 değerlerinin her iki grupta oldukça yüksek (%97 ve %98) olması, altruizm düzeylerinin çalışmadan çalışmaya önemli ölçüde değişebileceğini göstermektedir. Bu durum, farklı çalışmalarda örneklem özellikleri, eğitim süreçleri, mesleki deneyim ve ölçüm yöntemlerindeki farklılıklar gibi faktörlerin sonuçlar üzerinde etkili olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, hemşireler ve öğrenciler arasında görülen bu değişkenlik, altruizmin tek bir sabit değer değil, çeşitli bireysel ve çevresel etmenlerle şekillenen dinamik bir özellik olduğunu düşündürmektedir.

Bu bulgular, meta-analize dâhil edilen çalışmaların örneklem türleriyle karşılaştırıldığında tutarlı bir görünüm sergilemektedir. Hemşire örneklemiyle yürütülen araştırmalarda, özgecilik puanlarının genellikle orta-yüksek düzeyde olduğu ve mesleki deneyim süresinin bu değeri anlamlı biçimde değiştirmedeği görülmektedir. Benzer biçimde, hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda öğrencilerin özgecilik düzeylerinin yüksek olduğu bildirilmiştir. Bu durum, eğitim sürecinde mesleki değerlerin etkili biçimde aktarıldığını ve öğrencilerin idealist eğilimlerinin bu değerleri içselleştirmelerini kolaylaştırdığını düşündürmektedir.

Moderatör analizinde hemşireler ve öğrenciler arasındaki benzer özgecilik puanları, özgeciliğin mesleğe giriş aşamasında kazanıldığını ve mesleki yaşam boyunca sürdürülebilir olduğunu desteklemektedir. Literatür, yüksek özgecilik düzeyine sahip öğrencilerin empati, şefkat ve insan odaklı bakım becerilerini daha etkin sergilediğini ve mesleki tutumlarının olumlu yönde şekillendiğini göstermektedir (Çiftçi ve ark., 2022; Akman ve Çınar, 2020; van der Wath ve van Wyk, 2020).

Farklı özgecilik ölçekleri kullanılarak yürütülen çalışmalar da meta-analiz bulgularını desteklemektedir. Örneğin, Arslaner (2019) ve Aydın (2023) tarafından hemşirelerde yapılan çalışmalarda kullanılan ve farklı bir Diğerkamlık Ölçeği değerlendirilmesinde de yüksek düzeyde altruistik eğilimler saptanmıştır. Benzer şekilde, Kıvanç (2020)' ın

çalışmasında farklı bir özgecilik Ölçeği kullanılsa da hemşirelerin altruizm düzeylerinin yüksek olduğu bildirilmiştir. Ayrıca hemşirelik öğrencilerinde de sonuçlar paragöstlellik göstermektedir. Çiftçi ve ark. (2021)'nın çalışmasında da hemşirelik öğrencilerinin özgecilik düzeyleri yüksek bulunmuştur. Kurt ve Paslı Gürdoğan (2024) çalışmasında hemşirelik öğrencileri arasında özgecilik düzeyinin ortalamanın üzerinde olduğu bulunmuştur.

Ancak Wardaningsih ve Adiningrum (2022) bizim çalışmamızın aksine kendi çalışmalarında öğrencilerin başkalarını anlamaları, hissetmeleri ve onlara önem vermeleri, bir başka deyişle altruistik davranışlar göstermeleri beklenirken günümüzde öğrenciler arasında özgecilik düzeyinin azaldığı sonucuna varmıştır. Johnson ve ark. (2007) ile Cho ve ark. (2010) çalışmalarında hemşirelik öğrencilerinde altruizmin zayıflama eğiliminde olduğunu ve eskisi kadar değerli olmadığını bulmuşlardır.

Sonuç olarak, hemşireler ve hemşirelik öğrencileri arasında gözlenen benzer özgecilik düzeyleri, eğitimin değer temelli yönünün gücünü ve mesleki kimliğin erken oluşumunu yansıtmaktadır. Bununla birlikte, mesleki pratikte bu değerın sürdürülebilirliği, çalışma koşulları ve kurumsal destek mekanizmalarının varlığıyla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, hemşirelik eğitimi programlarının etik duyarlılık ve empati temelli yaklaşımları güçlendirmesi, uygulama alanlarında ise özgecil değerleri koruyan bir kurum kültürünün geliştirilmesi önem taşımaktadır.

5.4. Özgecilik Ölçeği Genel Puanına Ait Meta Regresyonun Tartışılması

Bizim meta-regresyon analizimizde örneklem grubu (hemşire-öğrenci) moderatör olarak test edilmiş, ancak anlamlı bulunmamıştır. Yaş, cinsiyet ve diğer demografik değişkenler meta-analiz düzeyinde test edilmemiştir; bu değişkenlerin altruizm üzerindeki etkileri yalnızca literatür bulguları ışığında tartışılmıştır. Bu sonuç, altruizmin yalnızca mesleki deneyim veya eğitim süreciyle belirlenmediğini; bireysel değerler, kişilik özellikleri, demografik farklılıklar ve çevresel etkenlerin karmaşık etkileşimi ile şekillendiğini düşündürmektedir.

Meta-regresyon bulgularımız, hemşireler ve hemşirelik öğrencileri arasında yaş farkına rağmen altruizm puanlarının benzer düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, yaşın tek başına altruizm düzeylerini belirlemede sınırlı bir rol oynadığını düşündürmektedir. Literatürde yaşın altruistik davranışlar üzerindeki etkisine ilişkin bulgular farklılık göstermektedir. Sparrow (2021) meta-analizinde yaş arttıkça özgecilik düzeylerinin yükseldiği bildirilmiş; Uslu (2019) ise 45 yaş üstü hemşirelerde altruistik davranışların diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğunu rapor etmiştir. Chou (1998) da yaşın yetişkinlerde özgeci davranışları olumlu etkilediğini belirtmiş; Ümmet (2012) çalışmasında ise üniversite öğrencilerinde yaş arttıkça altruistik davranışların da arttığı gözlemlenmiştir. Öte yandan, bazı hemşire ve öğrenci örneklemelerinde yaş ile altruizm arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Aydın (2023) ve Kıvanç (2020) çalışmalarında hemşirelerde yaşın altruistik davranışları etkilemediği; hemşirelik öğrencileri üzerine yapılan Akman ve Çınar (2020) ile Çiftçi ve ark. (2021) çalışmalarında da yaş ile altruizm arasında anlamlı bir fark bulunamadığı rapor edilmiştir.

Cinsiyet açısından, meta-regresyon sonuçlarımız hemşireler ve öğrenciler arasında belirgin fark olmadığını göstermektedir. Literatürde genel olarak kadınların altruizm düzeylerinin erkeklerden yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Arıkal Gönül, 2013; Rand ve ark., 2016). Benzer şekilde, üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda Khalinhaylı (2018) ve Ümmet (2012) kadınlarda daha yüksek özgecilik puanları saptamıştır. Buna karşın, cinsiyetin altruizm düzeyine anlamlı bir etkisi olmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur (Onatır, 2008; Akbaba, 1994; İşmen ve Yıldız, 2005; Kumru ve ark., 2004). Hemşirelerde Aydın (2023), Kıvanç (2021) ve Arslaner (2019) cinsiyete göre anlamlı fark saptamazken, hemşirelik öğrencileri özelinde Akman ve Çınar (2020) anlamlı fark bulmamış, Çiftçi ve ark. (2022) ise kadın öğrencilerde erkeklere kıyasla daha yüksek altruistik eğilim saptamıştır. Meta-regresyon analizimizin bulguları, cinsiyetin altruizm puanları üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu göstererek, elde edilen sonucun literatürle genel olarak uyumlu olduğunu teyit etmektedir.

Hemşireler ve hemşirelik öğrencileri arasında gözlemlenen benzer altruizm düzeyleri, altruizmin farklı gelişim yollarında kesiştiğini göstermektedir. Meta-regresyon sonuçlarımız, öğrencilerin altruizmin kendi iç dinamikleri ve gelişim süreçleri açısından

değerlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Öğrenciler eğitimlerine genellikle genç yaşın getirdiği idealist motivasyonlar ve yardım odaklı eğilimlerle başlar; bu saf özgecilik, eğitim süreci boyunca kazanılan mesleki bilgi, etik ilkeler ve yapılandırılmış klinik deneyimle empati ve profesyonel sorumluluk bilinciyle birleşerek daha olgun bir altruizme dönüşür. Sınıf düzeyi, öğrencilerin altruizm gelişiminde kritik bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Eğitim süreci boyunca öğrenciler yalnızca mesleki ve klinik bilgi edinmekle kalmaz; aynı zamanda etik değerler, empati becerileri ve profesyonel yardım etme tutumları da kazanırlar. Literatürde sınıf düzeyi ilerledikçe altruizm puanlarının artması yönünde bir beklenti vardır. Nitekim Ak (2013), Kasapoğlu (2013), Çiftçi ve ark. (2021), Kayma ve Çetinkaya-Büyükbodur (2020) ile Khalınbaylı ve Taş (2019) çalışmalarında, üst sınıf öğrencilerinin alt sınıflara kıyasla daha yüksek özgecilik puanlarına sahip oldukları bildirilmiştir. Bu bulgular, klinik deneyimin artması, hasta ile doğrudan etkileşim ve mesleki kimlik gelişiminin güçlenmesi ile ilişkilendirilmektedir.

Buna karşın, bazı çalışmalarda sınıf düzeyi ile altruizm arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Örneğin, Acar ve Apak (2017) ile Mert ve Gülmez (2018) çalışmalarında altruizm düzeylerinin gelişiminin yalnızca eğitim süresine bağlı doğrusal bir süreç olmadığı ortaya konmuştur. Bu çelişkili bulgular, bireysel ve çevresel faktörlerin etkisiyle açıklanabilir. Öğrencilerin kişisel değerleri, mesleğe yönelik motivasyonları ve kişilik özellikleri, beklenen altruizm artışını sınırlayabilir. Ayrıca, teorik bilgilerin yeterli klinik deneyimle desteklenmemesi, erken dönemde uygulama eksiklikleri, yoğun akademik yük ve stres gibi çevresel baskılar, öğrencilerin empatik ve yardım odaklı davranışlarını olumsuz etkileyebilir. Eğitim süreci boyunca kazanılan mesleki bilgi, etik ilkeler ve yapılandırılmış klinik deneyim, başlangıçtaki idealizmi empati ve profesyonel sorumluluk bilinci ile birleştirerek daha olgun bir altruizme dönüştürür. Bu süreç, öğrencilerin yalnızca kendileri için değil başkaları için de sorumluluk hissetmelerini ve başkalarının değerini fark etmelerini sağlamaktadır.

Öğrencilik döneminde şekillenen altruizm temeli, mezuniyet sonrası hemşirelik pratiğinde daha karmaşık bir biçimde deneyimlenmektedir. Çalışmamızın meta-regresyon analizi, hemşireler ile öğrenciler arasında altruizm düzeylerinin genel olarak benzer olduğunu

göstermekte; bu durum, mesleki özgeciliğin temelinin deneyimle birlikte sürdürüldüğünü işaret etmektedir.

Literatür bulguları ise mesleki deneyimin altruizm üzerindeki etkisinin değişken olduğunu göstermektedir. Bazı çalışmalar, meslekte geçirilen süreyle altruizmin azaldığını bildirmiştir (Arslaner, 2019), bazıları ise herhangi bir değişim olmadığını rapor etmiştir (Kıvanç, 2020; Aydın, 2023), diğer çalışmalarda ise deneyim arttıkça altruistik davranışların güçlendiği görülmüştür (Omarli, 2022; Arı, 2024). Bu farklı bulgular, deneyim süresi yerine 'deneyimin kalitesi'nin altruizmin yönünü belirlediği tezini destekler.

Bu noktada, altruizmin gelişimini açıklamada bireysel ve psikososyal faktörlerin rolü ön plana çıkmaktadır. Altruizm yalnızca deneyim ve mesleki eğitimle belirlenmez; aynı zamanda hemşirelerin ve öğrencilerin kişisel değerleri, kişilik özellikleri, duygusal zekâ düzeyi ve içsel motivasyonları ile şekillenir. Hemşirelerde altruistik davranış, mesleki deneyim ve klinik uygulamalarla birlikte şefkat, empati, sorumluluk bilinci, yardımseverlik ve etik değerlere bağlılık gibi bireysel değerlerin bir yansıması olarak kendini göstermektedir (Chen ve ark., 2022; Akman ve Çınar, 2020).

Hemşirelik öğrencilerinde altruizm, eğitim süreci boyunca edinilen sosyal farkındalık, mesleki etik değerler ve başkalarına yardım etme eğilimiyle gelişir. Bu süreç, öğrencilerin yalnızca teknik bilgi ve beceri kazanmasını değil, aynı zamanda mesleki kimlik ve etik bilincin içselleştirilmesini de sağlar. Başlangıçta yardım odaklı motivasyona dayanan bu eğilim, klinik uygulamalar ve deneyimli rol modellerin etkisiyle zamanla olgun bir profesyonel altruizme dönüşür (Ghimire ve MacDonald, 2025).

Kişilik özellikleri, özellikle açıklık, vicdanlılık ve dışadönüklük, bireylerin başkalarına yardım etme eğilimlerini artırırken; duygusal zekâ, empati, sosyal farkındalık ve duyguların yönetimi, altruizmin hem ortaya çıkmasında hem de sürdürülebilirliğinde kritik bir rol oynar (Messineo ve ark., 2021; Su ve ark., 2025). Meta-regresyon analizimiz, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinde altruizm düzeylerinin genel olarak benzer olduğunu göstermiştir; bu bulgu, bireysel psiko-sosyal faktörlerin altruizmin gelişiminde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, literatürde bazı demografik

değişkenlerin etkisinin sınırlı olduğunu bildiren çalışmalarla uyumludur (Aydın, 2023; Kıvanç, 2020).

Duygusal zekâ, hemşirelerin kendi duygularını ve başkalarının duygularını tanımasını, anlamasını ve etkili biçimde yönetmesini sağlar. Bu yetkinlik, hemşirelerin hasta ve ekip arkadaşlarıyla etkileşimlerini güçlendirir, empati ve sosyal duyarlılığı artırır, çatışma yönetiminde ve stresle başa çıkmada avantaj sağlar. Yüksek duygusal zekâ, hem bireysel hem de ekip düzeyinde moral ve motivasyonu artırarak, hem mesleki performans hem de hasta bakım kalitesi üzerinde olumlu etki yaratır (Gong ve ark., 2020; Azad ve ark., 2020).

İçsel motivasyon ise bu altruistik davranışın devamlılığında ayrı bir önem taşır. Hemşirelik öğrencilerinde gözlenen yardım odaklı eğilim, eğitim ve klinik deneyimle pekişerek mesleki sorumluluk ve etik bilinciyle birleşir; bu durum hem mesleki performansı hem de hasta bakım kalitesini olumlu etkiler (Timmins ve ark., 2018; Chen ve ark., 2022).

Bu bulgular, altruizmin çok boyutlu ve dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir. Öğrencilerde başlayan yardım odaklı eğilim, eğitim süreci boyunca kazanılan değerler ve deneyimle olgun bir profesyonel altruizme dönüşür (Timmins ve ark., 2018; Alavi ve ark., 2015). Mesleki deneyim ve bireysel değerlerle desteklenen bu süreç, tükenmişlik risklerini azaltan ve sürdürülebilirliği artıran bir altruizm biçimini ortaya çıkarır. Bu yaklaşım, hemşirelik pratiğinde etik, sorumlu ve şefkatli davranışların devamını sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

5.5. Özgecilik Ölçeği Genel Puanına Ait Yayın Yanlılığının Tartışılması

Meta-analiz sonuçlarının güvenilirliği, farklı yayın yanlılığı değerlendirme yöntemleri kullanılarak incelendiğinde, elde edilen bulguların sağlam olduğu görülmektedir. Huni grafiğinde çalışmaların genel olarak simetrik dağılım göstermesi ve Trim & Fill analizinde tahmin değerlerinin değişmemesi, meta-analize dâhil edilen çalışmalar arasında sistematik bir yayın yanlılığı olmadığını düşündürmektedir (Duval ve Tweedie, 2000). Egger ve Begg testlerinin sonuçları da ölçek genel puanı açısından anlamlı bir yanlılık bulunmadığını desteklemektedir (Egger ve ark., 1997; Begg ve Mazumdar, 1994). Klasik

Güvenli N (Fail-Safe N) analizleri, meta-analizin geçerliliğini etkileyebilecek ek çalışmaların sayısının oldukça yüksek olduğunu göstermekte ve elde edilen sonuçların güvenilirliğini pekiştirmektedir (Rosenthal, 1979). Alt boyutlarda bazı potansiyel yanlılık etkileri gözlenmiş olsa da, özellikle sosyallik ve yardımseverlik alt boyutlarında sınırlı düzeyde görülen bu etkilerin, diğer testlerin sonuçları bu etkilerin genel bulgular üzerinde belirleyici olmadığını göstermektedir. Tüm bu değerlendirmeler, meta-analiz bulgularının literatürdeki mevcut çalışmaları güvenilir bir şekilde yansıttığını ortaya koymaktadır.

5.6. Özgecilik Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Temel Sonuçların Tartışılması

Özgecilik Ölçeğinin dört temel bileşeni (aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik) ait meta-analiz bulguları, rastgele etkiler modeli temelinde tartışılmıştır. Analiz sonuçları, incelenen tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir etki saptandığını (Z-testi $p < 0.0001$) ve genel olarak yüksek düzeyde güçlü bir eğilim olduğunu göstermiştir (toplamda 6 yüksek etkiye karşılık 1 düşük etki).

Ortalama etki büyüklükleri hiyerarşisi, Aile (16.41) ve Sorumluluk (15.75) alt boyutlarının en yüksek ortalamalara sahip olduğunu, Sosyallik alt boyutunun ise (13.08) en düşük ortalamayı sergilediğini ortaya koymuştur. Bu durum, özgeciliğin en çok yakın çevreye ve görev bilinciyle ilgili durumlarda ifade edildiğini, geniş sosyal çevrede ise daha sınırlı kalabildiğini düşündürmektedir.

Tüm alt boyutlarda gözlenen geniş güven ve öngörü aralıkları (örneğin Aile için öngörü aralığı [1.93, 30.88]), incelenen çalışmalar arasında yüksek düzeyde bir heterojenliğin mevcut olduğunu işaret etmektedir. Bu değişkenlik, özgecilik düzeylerinin kültürel, demografik veya yöntemsel farklılıklardan yoğun şekilde etkilendiğini göstermektedir. Alt boyutlara ilişkin detaylı bulguların tartışmaları aşağıda sunulmuştur.

5.7. Özgecilik Ölçeği Aile Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması

Aile alt boyutunda elde edilen ortalama değer (16.41), incelenen alt boyutlar arasındaki en yüksek değerlerden biri olup, aile içi özgeciliğin bireylerin genel özgecilik yapısında temel, birincil ve en güçlü bileşen olduğunu göstermektedir. İstatistiksel anlamlılık ($p < 0.0001$), bu etkinin çalışmalarda tutarlı olduğunu ve bulgunun güvenilirliğini göstermiştir.

Benzer sonuçlar hemşirelik dışı örneklemeler üzerinde yapılan çalışmalarda da gözlenmiştir. Akbaba (1994), London ve Bower'ın (1968) ölçeğini Türk kültürüne uyarladığı çalışmada aile alt boyutu ortalamasını 16.41 ± 2.58 ile en yüksek değer olarak rapor etmiştir. Yıldız ve ark. (2021) terminal dönem hasta yakınlarıyla yürüttükleri çalışmada aile alt boyut ortalaması 17.42 ± 2.49 olarak bildirmiş ve bu değer yine en yüksek alt boyut puanı olmuştur. Şen ve Karadağ (2024) tarafından bakım veren yetişkinlerle yapılan çalışmada da aile alt boyutu, katılımcıların özgecilerinde belirleyici bir bileşen olarak öne çıkmıştır.

Bu bulgular, aile bağlarının güçlü olduğu kültürel bağlamlarda özgeciler davranışlarının öncelikle aile ilişkileri içinde şekillendiğini ve zamanla toplumsal alanlara genellendiğini göstermektedir. Hemşirelik örneklemelerinde gözlenen aile temelli özgeciler bulguları da bu eğilimle paralellik göstermekte; bakım verme rolleriyle özdeşleşen hemşirelerde aileye yönelik özgeciler eğiliminin mesleki bağlama taşınmaktadır.

Elde edilen sonuçlar, sosyal öğrenme ve erken dönem sosyalleşmenin özgeciler gelişiminde kritik rolünü vurgulayan psikososyal teorilerle uyumludur. Aile, doğumdan itibaren bireyin empati, paylaşma ve karşılıklı yardımlaşma becerilerini öğrenmeye başladığı ilk kurumdur. Bu süreç, bağlanma teorisi çerçevesinde empati ve başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılık geliştiren duygusal zemini oluşturur (van der Wath ve van Wyk, 2020; Nasrabadi ve ark., 2016). Dolayısıyla ailede içselleştirilen özgeciler normları, bireylerin mesleki seçimlerini ve hemşirelikte etkili bakım sunma kapasitelerini desteklemektedir (Çiftçi ve ark., 2022; Wardaningsih ve Adiningrum, 2022; Milton, 2012).

Bireyin yetiştiği aile tipi de özgeciler eğilimleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Geniş ailede yetişen bireylerin özgeciler puanları, çekirdek veya tek ebeveynli ailelerde yetişenlere göre anlamlı biçimde yüksek olup, bu durum aile ortamının sosyal öğrenme ve empati gelişimine sunduğu farklı deneyimlerle uyumludur (Eisenberg ve ark., 2006; Carlo ve Randall, 2002).

Ayrıca, anne-baba tutumları da aile alt boyutunun gelişiminde kritik bir rol oynar. Demokratik ve destekleyici tutumlar, çocuğun başkalarının ihtiyaçlarını fark etme, yardım

etme ve sorumluluk alma becerilerini güçlendirirken; otoriter veya ilgisiz tutumlar bu eğilimi sınırlayabilir (van der Wath ve van Wyk, 2020; Nasrabadi ve ark., 2016). Dolayısıyla, hemşirelerde yüksek aile alt boyutu puanı, bireyin çocuklukta kazanılan sorumluluk, empati ve paylaşma normlarını mesleki bağlamda uygulamaya taşıdığını göstermektedir (Çiftçi ve ark., 2022; Su ve ark., 2025).

Bu bulgular, aileden öğrenilen özgeciliğin hemşirelik öğrencilerinin etkili bakım sunma becerilerini destekleyen ve tükenmişlik riskini azaltan bir davranış zincirinin ilk halkası olduğunu ortaya koymaktadır (Su ve ark., 2025; Rokim ve ark., 2022).

5.8. Özgecilik Ölçeği Sorumluluk Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması

Sorumluluk alt boyutuna ait ortalama değer 15.75 olup, aile alt boyutunun ardından ikinci en yüksek puanı göstermektedir. Bu bulgu, istatistiksel olarak da desteklendiği üzere, hemşirelerin özgecilik eğilimleri içerisinde sorumluluk duygusunun güçlü bir bileşen olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen p değeri ($p < 0.0001$), bulgunun istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve örneklemeler arasında tutarlılık bulunduğunu ve bu ilişkinin rastlantısal olmadığını göstermektedir. Ayrıca, %95 güven aralığının [8.89, 22.61] ve öngörü aralığının [1.99, 29.51] olarak saptanması, sorumluluk alt boyutunun özgecilik üzerindeki etkisinin istikrarlı olduğunu desteklemektedir.

İstatistiksel sonuçlara ek olarak, yapılan meta-analiz kapsamında elde edilen orman grafiği (forest plot) sonuçları da bu ilişkiyi teyit etmektedir. Grafiğe göre, sorumluluk alt boyutuna ait çalışmaların büyük kısmı (altı çalışma) genel ortalama çizgisinin sağında yer almakta olup, bu durum sorumluluk faktörünün özgecilik üzerinde tutarlı ve tutarlı ve anlamlı bir etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, hemşirelik mesleğinde altruizmin yalnızca duygusal bir eğilim değil, aynı zamanda etik bir sorumluluk ve profesyonel görev bilinciyle bütünleşmiş bir davranış örüntüsü olduğunu ortaya koymaktadır (Kaya ve Boz, 2019). Bu bulgu, hemşirelikte etik değerlerin davranışsal yansımalarını nicel olarak da desteklemektedir.

Hemşirelik bakımının insani yönünü güçlendiren temel etik değerlerden biri olan altruizm, hemşirenin bireyin iyiliğini karşılık beklemeden öncelemesini; sorumluluk ise bakımın

sonuçlarını üstlenme, mesleki görevlerini bilinçle yerine getirme ve etik ilkelere bağlı kalma tutumunu ifade eder. Cao ve ark. (2023), hemşirelikte profesyonelliği çok boyutlu, dinamik ve kültüre duyarlı bir yapı olarak tanımlanmakta; altruizm ve sorumluluk bu yapının davranışsal boyutunu oluşturan temel bileşenler arasında göstermektedir. Bu bağlamda, sorumluluk hemşirenin profesyonel kimliğini eyleme dönüştüren etik bir tutum olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlerin hemşirelik uygulamalarında görünür kılınması, hem mesleki kimliğin gelişimini desteklemekte hem de hasta memnuniyeti ve bakım kalitesini artırmaktadır. Dolayısıyla, hemşirelik profesyonelliği, altruizm ve sorumluluk ekseninde şekillenen etik bir duruşu temsil etmekte; bu duruş hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlık hizmetlerinin niteliğini belirleyen önemli bir göstergedir.

Literatür incelendiğinde, hem ulusal hem de uluslararası çalışmalarda hemşirelerin sorumluluk bilincinin, özgecilik davranışlarının en güçlü yordayıcılarından biri olduğu görülmektedir. Türkiye’de yapılan araştırmalar, eğitim düzeyi, mesleki deneyim ve çalışma biçiminin hemşirelerin mesleki değerleri ve sorumluluk algısı üzerinde anlamlı etkiler oluşturduğunu göstermektedir (Dündar ve ark., 2019). Bu bulgular, profesyonel bilinç düzeyi yüksek olan hemşirelerin görevlerini yalnızca biçimsel bir zorunluluk olarak değil, aynı zamanda vicdani ve etik bir sorumluluk olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır. Böylece, özgecilik eğilimi içselleştirilmiş bir mesleki değer hâline gelmekte ve bu durum hem bireysel hem de kurumsal düzeyde olumlu yansımalar (örneğin ekip içi işbirliği, hasta güvenliği ve bakım kalitesi artışı) yaratmaktadır.

Uluslararası literatürde de bu ilişki güçlü biçimde desteklenmektedir. Profesyonel değerler modeli çerçevesinde yapılan araştırmalar, hemşirelerin mesleki sorumluluk ve etik farkındalık düzeylerinin artmasının, iş doyumunu ve bakım kalitesini yükselttiğini, dolayısıyla özgecil davranışların sürdürülebilirliğine katkı sağladığını göstermektedir (Lee ve ark., 2018; Kaya ve Boz, 2019; Weis ve Schank, 2017). Pajakoski ve ark. (2021)’da, profesyonel sorumluluk bilincinin hemşirelikte etik duyarlılığı ve bakım kalitesini güçlendirdiğini; bu yönüyle, özgecil davranışların sürekliliğini destekleyen temel bir profesyonel değer olduğunu belirtmiştir. Bu bütünlük, hemşirelik mesleğinin yalnızca teknik bir uzmanlık değil, aynı zamanda etik bir yaşam pratiği olduğunu

vurgulamaktadır. Dolayısıyla, özgecilik ve sorumluluk, hemşirenin profesyonel kimliğinin gelişimi ve mesleki değerlerin içselleştirilmesi açısından temel bir yapıtaşı niteliğindedir.

Sorumluluk ve özgecilik arasındaki bu güçlü ilişki, hemşirelik öğrencilerinin mesleki değerler sisteminin oluşumunda rehberlik eden temel etik yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda hemşirelik eğitimi, öğrencilerin özgecilik ve sorumluluk değerlerini deneyimsel öğrenme süreçleri aracılığıyla içselleştirmelerini sağlayarak, geleceğin etik duyarlılığı yüksek ve profesyonel bakım anlayışına sahip hemşirelerinin yetişmesine zemin hazırlamaktadır. Hemşirelik öğrencilerinde sorumluluk kavramı, yalnızca bireysel bir görev bilinci değil; aynı zamanda mesleki etik, öz disiplin ve profesyonel kimlik gelişimiyle yakından ilişkili çok boyutlu bir yapıyı ifade etmektedir. Ghasemi ve ark. (2020), hemşirelik öğrencilerinde profesyonel sorumluluğun; öz farkındalık, etik duyarlılık ve mesleki bağlılık düzeyleriyle anlamlı biçimde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, öğrencilerin mesleki değerleri benimseme düzeylerinin sorumluluk algılarını doğrudan etkilediğini göstermektedir Benzer şekilde, Dünder ve ark. (2019) tarafından yürütülen ulusal bir araştırmada, hemşirelik öğrencilerinin eğitim yılı ilerledikçe ve klinik uygulama deneyimleri arttıkça mesleki sorumluluk bilincinin güçlendiği, bu gelişimin özgecil davranış eğilimleriyle paralellik gösterdiği ifade edilmiştir. Bu bulgular, hemşirelik eğitiminde sorumluluk bilincinin gelişiminin yalnızca bilişsel değil, duyuşsal ve etik öğrenme alanlarını da kapsaması gerektiğini göstermektedir.

Meta-analiz sonuçlarına göre sorumluluk alt boyutunun yüksekliği, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinde özgecilik eğilimini güçlendiren belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgu, mesleki uygulamalarda etik duyarlılığın sürdürülmesine ve eğitim süreçlerinde profesyonel kimliğin gelişimine katkı sağlamakta; hemşirelikte sorumluluğun, özgecil davranışların sürekliliğini destekleyen temel etik değerlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

5.9. Özgecılık Ölçeği Sosyallik Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması

Sosyallik alt boyutuna ait ortalama değeri 13.08 olup, tüm alt boyutlar arasında en düşük düzeyde gözlenmiştir. Meta-analiz kapsamındaki diğeri alt boyutlarla karşılaştırıldığında, sosyallik puanının belirgin şekilde düşük olması, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinin özgeciliklerini birebir yardım etme ve mesleki sorumluluk gibi doğrudan eylemlere odakladıklarını göstermektedir (Akbaba, 1994; Ghasemi ve ark., 2020).

Meta-analiz kapsamında oluşturulan orman grafikleri incelendiğinde, sosyallik alt boyutuna ait çalışmaların çoğunluğunun genel ortalama çizgisinin sağında yer aldığı gözlenmiştir. Bu durum, sosyallik davranışının özgecılık üzerinde genel olarak genel olarak olumlu ve anlamlı bir etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Ancak hemşireler grubunda gözlenen geniş varyasyon, mesleki deneyim, çalışma koşulları, kurum tipi ve bireysel farklılıkların sosyallik davranışını değiştirebileceğini düşündürmektedir.

Sosyallik boyutu, bireylerin sosyal faaliyetlere katılımını ve bu faaliyetlerde görev üstlenme ve hizmet etme düzeyini yansıtmaktadır (Akbaba, 1994). Düşük sosyallik puanı, bireylerin sosyal etkileşimlerde aktif rol alma, toplumsal etkinliklere katılım ve sorumluluk üstlenme davranışlarının sınırlı olabileceğini göstermektedir. Diğeri yandan, aile, sorumluluk ve yardımseverlik alt boyutlarında elde edilen yüksek puanlar, özgecılık eğiliminin varlığını ortaya koymakla birlikte, bu eğilimin sosyal boyutlarda sınırlı bir şekilde ifade edildiğini göstermektedir.

Hemşireler açısından düşük sosyallik puanı, mesleki tükenmişlik ve ağır iş yükü ile açıklanabilir. Uzun çalışma saatleri, vardiya sistemi ve yüksek duygusal emek, bireylerin sosyal faaliyetler için ayıracabilecekleri zamanı ve enerjiyi sınırlamaktadır (Duran ve ark., 2021; Özsaban ve ark., 2023). Ayrıca, ekip dinamikleri ve destek, iş yeri kültürü, aile ve özel yaşam desteği, iş yeri lokasyonu ve ulaşım gibi sosyal çevresel faktörler de sosyallik düzeyini etkilemektedir. Örneğin, destekleyici bir ekip ve uyumlu bir iş yeri kültürü, hemşirelerin toplumsal görev ve gönüllülük gibi sosyal faaliyetlere katılımını artırabilirken; yetersiz sosyal destek, zorlayıcı vardiyalar ve uzun ulaşım süreleri sosyal katılımı sınırlandırabilir. Kaynak koruma perspektifiyle değerlendirildiğinde,

hemşirelerin özgeci niyetleri, mesleki yükümlülükler ve sınırlı sosyal destek nedeniyle sosyal eylemlere aktarılmamaktadır (Christianson ve ark., 2024).

Hemşirelik öğrencilerinde düşük sosyallik ortalaması, yoğun akademik baskı ve bireyselleşme eğilimi ile açıklanabilir. Ders programlarının yoğunluğu ve klinik uygulamalar, öğrencilerin toplumsal görevler ve gönüllülük gibi ders dışı sosyal etkinliklere ayırabilecekleri zamanı ve enerjiyi sınırlandırmaktadır (Kwak ve ark., 2022). Ayrıca öğrencilerin arkadaş grupları ve sosyal destek ağı, yaşam koşulları ve üniversite topluluk kültürü sosyallik düzeyini etkileyen önemli faktörlerdir. Daha güçlü sosyal destek ağı ve aktif topluluk kültürü, öğrencilerin toplumsal görev ve gönüllülük faaliyetlerine katılımını kolaylaştırabilir; sınırlı sosyal destek veya yalnızlık ise katılımı kısıtlayabilir. Bu bağlamda öğrenciler, özgeciliklerini daha çok yakın çevrede veya ders arkadaşlarına yardım gibi küçük ölçekli eylemlerde göstermektedir.

Sonuç olarak, sosyallik alt boyutunun diğer alt boyutlara kıyasla düşük çıkması hem hemşirelerde hem de hemşirelik öğrencilerinde özgeciliğin yokluğuna değil; eylem alanının mesleki, akademik ve sosyal çevresel faktörler tarafından kısıtlanmış olmasına işaret etmektedir. Bu durum, bireysel enerji, zaman ve sosyal destek gibi sınırlı kaynakların korunması çabasıyla bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Özgecilik, niyetin yanı sıra eyleme geçme kapasitesini de kapsadığından, sosyallik alt boyutundaki sınırlılık hem mesleki hem de akademik bağlamdaki kaynak kullanımını yansıtmaktadır. Sosyallik alt boyutundaki ortalamanın diğer boyutlara göre daha düşük olması, bu sınırlı eylem alanını sayısal olarak da desteklemektedir.

5.10. Özgecilik Ölçeği Yardımseverlik Alt Boyutuna Ait Sonuçların Tartışılması

Yardımseverlik alt boyutuna ait meta-analiz bulguları, ortalama değer 14,59 (%95 güven aralığı [8,06; 21,12]) olduğunu göstermektedir. Bu durum, yardımseverliğin özgecilik ölçeği alt boyutları arasında orta düzeyde bir eğilime sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Alt boyutlar arasında en yüksek ortalama değerin aile (16,41) ve en düşük değerinin sosyallik (13,08) alt boyutunda bulunması, yardımseverliğin özgecilik yapısı içerisinde dengeli fakat belirgin bir rol üstlendiğini göstermektedir. Analiz sonucunda elde edilen p-değeri (0,0001), bulguların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu

doğrulamaktadır. Öngörü aralığı [1,38;27,80] ise çalışmalar arasında değişkenlik olmasına rağmen genel eğilimin düşükten ortaya uzanan etki büyüklükleri yönünde olduğunu işaret etmektedir. Bu bulgu, hemşirelikte yardımseverliğin var olduğunu ancak aile ve sorumluluk boyutları kadar yüksek olmadığını, yani özgeciliğin daha çok yakın bağlam ve rol sorumluluğu çerçevesinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Hemşireler açısından, yardımseverlik mesleki rollerin doğasıyla doğrudan ilişkilidir. Hastalara ve ekip arkadaşlarına yardım etme, destek sağlama ve sorumluluk üstlenme gibi davranışlar hemşirelik pratiğinin temel unsurlarıdır. Literatürde, meslekteki hemşirelerin yardımseverlik düzeylerinin genellikle orta üst seviyede olduğu ve bu davranışın hem bireysel eğilimler hem de örgütsel ve liderlik faktörleri ile şekillendiği bildirilmiştir (Chen ve ark., 2022; Özsaban ve ark., 2024; Dinler ve Akbolat, 2024; Hamzaa ve ark., 2025). Örneğin, destekleyici ekip yapısı ve iyi niyetli liderlik, hemşirelerin yardım etme davranışlarını güçlendirmektedir (Shen ve ark., 2023). Bu çerçevede meta-analizimizde gözlenen anlamlı bir eğilim hem bireysel hem de çevresel faktörlerin yardıma yönelimi desteklediğini göstermektedir.

Hemşirelik öğrencilerinde ise yardımseverlik düzeyi orta seviyede bulunmuştur. Bu durum, sınırlı klinik deneyim, yoğun akademik programlar ve henüz tam olarak benimsenmemiş mesleki role sahip olmalarına bağlanabilir (Akman ve Çınar, 2022; Su ve ark., 2025). Öğrenciler yardımseverlik davranışını çoğunlukla teorik bilgi ve kısa süreli uygulama deneyimleri üzerinden geliştirmekte, bu nedenle orta düzey bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Mentor-öğrenci ilişkileri, grup çalışmaları ve sosyal destek ağları, öğrencilerin yardımseverlik davranışlarını güçlendiren önemli etkenlerdir (Su ve ark., 2025).

Her iki grupta da yardımseverlik, bireysel niyetin yanı sıra çevresel koşullar ve kaynak sınırlılıklarıyla şekillenen bir davranış olarak değerlendirilebilir. Hemşirelerde mesleki deneyim, iş yükü, vardiya sistemi, duygusal emek ve örgütsel destek bu davranışı etkilerken (Christianson ve ark., 2024), öğrencilerde akademik baskı, yoğun klinik uygulamalar ve sınırlı sosyal destek yardımseverliğin kapsamını kısıtlamaktadır (Kwak ve ark., 2022).

Meta-analizimiz, yardımseverliğin hem meslekteki hem de eğitim düzeyindeki hemşireler için özgecilik davranışlarının önemli bir bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim ve uygulama bağlamında empati eğitimi, grup çalışmaları ve liderlik geliştirme programları ile yardımseverlik düzeyinin artırılması ve özgecilik davranışının daha geniş alanlarda ifade edilmesi mümkündür.

Bu meta-analizde elde edilen bulgular yorumlanırken, bazı değişkenlere ilişkin verilerin yeterli ve karşılaştırılabilir olmaması önemli bir sınırlılık olarak değerlendirilmelidir. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalarda, hemşireler açısından cinsiyet, yaş, medeni durum, anne-baba çalışma ve eğitim durumu, yaşanılan yer, aile tipi, kardeş sayısı, hemşirelik mesleğini seçme durumu, çalışma süresi, çalışılan kurum tipi ve görev yapılan birim gibi tanımlayıcı ve mesleki değişkenler meta-analiz kapsamında incelenememiştir. Benzer şekilde, hemşirelik öğrencileri açısından cinsiyet, yaş, anne-baba çalışma ve eğitim durumu, yaşanılan yer, aile tipi, kardeş sayısı, hemşirelik mesleğini seçme durumu, bölüm memnuniyeti, sınıf düzeyi ve yakın arkadaş sayısına ilişkin veriler de analiz kapsamına dâhil edilememiştir. Bu durum, elde edilen bulguların söz konusu değişkenler bağlamında ayrıntılı biçimde karşılaştırılmasını ve nedensel ilişkiler çerçevesinde tartışılmasını sınırlandırmıştır.

Bununla birlikte, mevcut meta-analiz, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinde özgecilik düzeyine ilişkin genel eğilimi, alt boyutlara göre dağılımı ve örneklem grupları arasındaki benzerlikleri ortaya koyarak literatüre önemli bir bütüncül bakış sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, özgeciliğin hemşirelik mesleğinde erken dönemde kazanılan ve mesleki yaşam boyunca büyük ölçüde korunan bir değer olduğunu düşündürmektedir. Ancak, heterojenliğin yüksek olması ve bazı bireysel, demografik ve çevresel değişkenlerin analiz edilememesi, bu sonuçların dikkatli yorumlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, gelecekte yapılacak çalışmaların daha kapsamlı değişken setleriyle, boylamsal tasarımlar ve kültürler arası karşılaştırmalar içermesi; hemşirelikte özgeciliğin gelişimsel ve bağlamsal dinamiklerinin daha ayrıntılı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu meta-analiz çalışması, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinin altruizm düzeylerini değerlendirmek amacıyla farklı araştırmalardan elde edilen bulguları bir araya getirerek kapsamlı bir sentez sunmuştur. Analizler sonucunda, Özgecilik Ölçeği genel puanı ve alt boyutlara ilişkin veriler bir bütün olarak ele alındığında, hemşirelerde ve hemşirelik öğrencilerinde altruizm düzeyinin genel olarak **orta-yüksek düzeyde** olduğu belirlenmiştir. Rastgele etkiler modeliyle hesaplanan ortalama puanlar, literatürdeki bireysel çalışmalarla büyük ölçüde uyum göstermiş; bu durum hemşirelik mesleğinde altruistik davranışının güçlü ve yaygın bir profesyonel değer olduğunu desteklemiştir.

Bununla birlikte, elde edilen bu genel eğilim yorumlanırken, meta-analize dâhil edilen çalışmalarda bazı demografik ve mesleki değişkenlere ilişkin verilerin yeterli ve karşılaştırılabilir olmamasının sonuçların kapsamını sınırladığı göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma süresi, kurum tipi ve görev yapılan birim gibi değişkenlerin meta-analiz düzeyinde incelenememiş olması, altruizm düzeylerinin bu değişkenler bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin ayrıntılı çıkarımlar yapılmasını engellemiştir. Ancak bu sınırlılık, hemşireler ve hemşirelik öğrencilerinde özgecilik düzeyinin genel olarak orta-yüksek olduğu yönündeki temel bulgunun geçerliliğini zayıflatmamakta; aksine, elde edilen sonuçların daha çok genel eğilimi yansıttığını göstermektedir.

Çalışmanın alt boyut analizleri de bu genel sonucu güçlendirmektedir. Aile, sorumluluk, sosyallik ve yardımseverlik boyutlarında elde edilen ortalama puanlar, hemşirelerde özgecilik davranışının yalnızca tek bir boyuta değil, çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Alt boyutların tamamının istatistiksel olarak anlamlı bulunması, altruizmin hemşirelik pratiğinin farklı yönleriyle bütünleşmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, hemşirelerin bireylerle ilişkilerinde empati, fedakârlık, sosyal duyarlılık ve yardım etmeye gönüllülük gibi özellikleri tutarlı biçimde sergilediklerini düşündürmektedir.

Öğrenciler ve çalışan hemşireler arasında anlamlı bir farklılık saptanmamış olması, altruizmin mesleki eğitimin erken dönemlerinden itibaren geliştiğini ve hem klinik uygulamalar hem de mesleki sosyalizasyon süreçleri tarafından desteklendiğini göstermektedir. Bu durum, hemşirelik eğitimi boyunca verilen değerler eğitiminin ve klinik deneyimlerin altruistik tutumları güçlendirdiğine işaret etmektedir.

Öte yandan, çalışmaya dâhil edilen araştırmalar arasındaki heterojenlik, çalışma ortamlarının çeşitliliği ve örneklem büyüklüklerindeki değişiklikler gibi etkenler, sonuçların genellenebilirliğini kısmen sınırlamaktadır. Ancak güven aralıklarının çoğunlukla dar olması, elde edilen genel eğilimin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, hemşirelerin hem profesyonel kimliklerinin hem de bakım uygulamalarının merkezinde yer alan altruizmin, mesleğin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Bu meta-analiz, hemşirelikte altruizmi nicel bulgular ışığında bütüncül olarak ele alan sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri olarak, gelecekte yapılacak araştırmalar için güçlü bir bilimsel zemin oluşturmakta; hemşirelik eğitimi programları ile sağlık kurumlarında altruizmi destekleyici eğitimsel ve örgütsel uygulamaların güçlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir.

6.2. Öneriler

6.2.1. Hemşirelik Eğitime Yönelik Öneriler

1. Hemşirelik eğitim programlarında altruizm, etik ve iletişim becerilerini kapsayan dersler, simülasyonlar ve uygulamalı eğitimlerin kapsamı artırılmalıdır.
2. Teorik bilgilerin uygulamaya aktarılmasını desteklemek amacıyla simülasyon tabanlı eğitimler ve sanal hasta senaryoları yaygınlaştırılmalıdır.
3. Öğrencilerin klinik deneyimlerini yansıtmalarını sağlayan değerlendirme yöntemleri (günlük, portfolyo, öz değerlendirme vb.) kullanılarak altruistik davranış farkındalığı artırılmalıdır.
4. Altruistik tutumlarıyla rol model olan deneyimli hemşireler ile öğrenciler arasında mentorluk ve koçluk uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.

5. Toplum temelli uygulamalar, gönüllülük faaliyetleri ve sosyal sorumluluk projeleri, öğrencilerin empati ve yardımseverlik becerilerini geliştirecek şekilde eğitim programlarına dâhil edilmelidir.
6. Hemşirelik eğitime yönelik araştırmalarda altruizmi etkileyebilecek demografik ve çevresel değişkenlerin standart ve ayrıntılı biçimde raporlanması teşvik edilmelidir.

6.2.2. Hemşirelik Uygulamasına Yönelik Öneriler

1. Klinik uygulama ortamlarında altruistik davranışları destekleyen, güvenli ve olumlu bir çalışma iklimi oluşturulmalıdır.
2. Hemşirelerin iş yükü, vardiya düzeni ve psikososyal destek gereksinimleri dengelenerek altruistik davranışların sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.
3. Hemşirelerin empati, etik duyarlılık ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik hizmet içi eğitim programları düzenli olarak uygulanmalıdır.
4. Klinik uygulamalarda hasta odaklı bakım süreçlerini destekleyecek düzenlemeler yapılarak hemşirelerin bakım kalitesini ve altruistik tutumlarını sürdürebilmeleri desteklenmelidir.
5. Farklı kurum türleri ve klinik birimlerde altruizm düzeylerinin düzenli olarak değerlendirilmesi ve izlenmesi önerilmektedir.

6.2.3. Hemşirelik Araştırmasına Yönelik Öneriler

1. Hemşirelikte altruizm konusuna yönelik meta-analiz ve sistematik derleme çalışmalarının sayısı artırılmalıdır.
2. Meta-analiz çalışmalarının kapsamını genişletebilmek amacıyla tezler ve bilimsel araştırmalar dâhil olmak üzere tüm çalışmaların erişime açık olması sağlanmalıdır.
3. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, meta-analize olanak tanıyacak biçimde örneklem özellikleri ve istatistiksel veriler ayrıntılı ve standart şekilde raporlanmalıdır.
4. Altruizmin zamana bağlı değişimini değerlendirebilmek amacıyla boylamsal ve tekrar ölçümlü araştırmalar planlanmalıdır.
5. Özgeciliğin Ölçeği alt boyutlarına ilişkin çalışma sayısının artırılması ve alt boyutların ayrı ayrı raporlanması önerilmektedir.

6. Altruizmi etkileyen bireysel, mesleki ve kurumsal faktörlerin birlikte ele alındığı çok merkezli ve karşılaştırmalı çalışmaların yapılması teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Acar M, Apak H. Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkilerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 2017;28: 93-112.
- Acevedo EC, Tost J. Self-transcendent experience and prosociality: connecting dispositional awe, compassion and the moral foundations. *Personality and Individual Differences*. 2023;214: 112-347.
- Ak, K. Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeylerinin Yordayicisi Olarak Yaşam Amaçları. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, Tokat (Danışman: Doç. Dr. R Koçak).
- Akar A, Şahin Altun Ö, Hemşirelerin özgecilik davranışlarının transaksyonel analiz ego durumları açısından incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Dergisi*. 2017;10: 119-139.
- Akbaba, S. Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kavram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1994, Erzurum (Danışman: Prof. Dr. M Aşkın).
- Akbaba, S. Özgecilik ölçeğinin uyarlanması geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2001;3(2): 85-95.
- Akdoğan, A. Öğretmenlerin Özgeci Davranışları İle Öğretmen Liderliğine Yönelik Algı ve Beklentileri Arasındaki İlişisinin İncelenmesi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021, Karaman (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ö Çoban).
- Akgöz S, Ercan İ, Kan İ. Meta-analysis. *Uludağ Tıp Dergisi*. 2004;30(2): 107-112.
- Akkaş, İ. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi (ICOAEF Özel Sayı)*. 2024;97-118.

- Akman O, Çınar F. Effects of Nursing Students' Altruism and Compassion Levels on Care Behaviors. *Gevher Nesibe Journal of Medical and Health Sciences*. 2020;5(9): 123–133.
- Aksoy Kürü, S. "Meta-Analiz" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2021;42(Özel sayı 1): 215-229.
- Alavi A, Zargham-Boroujeni A, Yousefy A, Bahrami M. Characteristics of caring self-efficacy in pediatric nurses: aqualitative study. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*. 2015;20: 157-164.
- Almacak, Y. Yunus Emre'nin Şiirlerinin Pitirim Aleksandroviç Sorokin'in Özgecilik Teorisi Bağlamında İncelenmesi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021, İstanbul (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi A Somay).
- Altıntaş, B. Hemşirelerin Ve Hemşirelik Öğrencilerinin Kültürlerarası Farkındalık, Etkililik Ve Kültürel Hoşgörü Düzeylerinin İncelenmesi: Kültürlerarası Karşılaştırma. Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. V Ünver; Dr. D Paskaleva).
- American Association of Colleges of Nursing. (2021). The essentials: Core competencies for professional nursing education. AACN.
- Amormino PA, Venticinque JS., Marsh AA. The altruistic personality: Insights from research with extraordinary altruists. *Current Opinion in Psychology*. 2025;(54): 101742.
- Arı, D. Sağlık Çalışanlarının Özgecilik Düzeyleri İle Organ Bağışına Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024, Ankara (Danışman: Doç. Dr. S Aydan).

- Arıkal Gönül, Ö. Örgütsel Çatışma Çözme Yöntemleri: A-tipi Kişilik, Kontrol Odağı ve Özgeci Davranış. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013, Ankara (Danışman: Doç. Dr. A Büyüksahin Sunal).
- Arslan B, Özen Y, Gülaçtı F. Bağlanma stilleri bağlamında kaygı bozuklukları üzerine bir değerlendirme. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi. 2022;9(32): 49-72.
- Arslaner, H. Hemşirelerin Diğerkâmlık Düzeyleri. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. A N Bahçecik; Dr. Öğr. Üyesi S K Özçelik).
- Artan T, Taşcı A, Başçılar M. Üniversite öğrencilerinin gönüllü olma motivasyonları ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişki. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR). 2018;5(26): 2483–2493.
- Aslan ÖŞ, Şen S, Terzi R. RevMan ile meta-analiz. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi. 2023;(56): 436-462.
- Ateş, F. Yetişkin Bağlanma Kuramı ve Hastane Çalışanlarının Çalıştıkları Kuruma Bağlanma Biçimlerinin İncelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021, Isparta (Danışman: Prof. Dr. R Erdem).
- Avşaroğlu S, Nurkoyuncu S. Kadınlar ve özgecilik. International Social Sciences Studies Journal. 2021;7(85): 3075-3085.
- Aydın K. Hemşirelerin Diğerkâmlık ve Merhamet Yorgunluk Düzeyleri ile Duygusal Emek Davranışları Arasındaki İlişki. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023, Samsun (Danışman: Prof. Dr. Z Koç).
- Ayten, A. Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2009, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. V Uysal).

- Aytur Özen, T. Liderlik Tarzlarının Hemşirelerde İş Doyumuna Etkisinin Meta Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023, Antalya (Danışman: Prof. Dr. F Kantek).
- Az MS, Acar MC. Dindarlık ile özgecilik arasındaki ilişki üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırma. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2020;7(1): 742-773.
- Azad Manjiri M, Namani E. The moderating effect of empathy on the relation psychological capital with depression and anxiety among nurses. Journal of Sabzevar University of Medical Sciences. 2020;27(3): 463-473.
- Babaoğlu M. Pandemi döneminde hemşirelerin özgecil davranışları ve psikososyal destek. Journal of Nursing Studies. 2024;12(1): 45-58.
- Bakioğlu A, Özcan Ş. Meta Analiz. Ankara: Nobel Yayıncılık; 2022.
- Balcı S, Baydemir C. Meta analysis in medical sciences. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2015;1(1): 9-11.
- Banbal, G. Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. G Taşocak).
- Başer D, Tekin HH. Sosyal hizmet öğrencilerinin merhamet ve özgecilik düzeylerinin incelenmesi. In: Kırhoğlu M, Tekin HH, eds. Güncel Sosyal Hizmet Çalışmaları. Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları; 2019, p:82-89.
- Başerer, Z. Üniversite Öğrencilerinde Minnettarlığın ve Özgeci Davranışın Bazı Değişkenlerle Yordanması. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Ankara (Danışman: Prof. Dr. İ Kısaç).
- Batson CD. A history of prosocial behavior research. In: Kruglanski AW, Stroebe W, eds. Handbook of the history of social psychology. New York, NY: Psychology Press; 2012; 243-264.

- Bayrakçı, M. Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2007;14: 198-210.
- Begg CB, Mazumdar M. Operating characteristics of a rank correlation test for publication bias. Biometrics. 1994;50(4): 1088-1101.
- Bijani M, Tehranineshat B, Torabizadeh C. Nurses', nursing students', and nursing instructors' perceptions of professional values: a comparative study. Nurs Ethics. 2019;26(3): 870-883.
- Borenstein M, Hedges LV, Higgins JP, Rothstein HR. Meta analize giriş. Çev. S. Dinçer. Ankara: Anı Yayıncılık; 2013.
- Boylu, MA. Üniversite Öğrencilerinin Özgeciliği Düzeyleri İle Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, Mersin (Danışman: Doç. Dr. C Yaşaroğlu).
- Bölüktaş F, Biçer İ, Uğurluoğlu Ö. Altruistik (özgeci) liderlik ölçeğinin Türkçe uyarlaması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2018;21(3): 785-802.
- Bölüktaş RP, Özer Z, Yıldırım D. Uluslararası Hemşirelik And'ının mesleki değerler açısından incelenmesi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2018;6(13): 83-98.
- Cao H, Song Y, Wu Y, et al. What is nursing professionalism? a concept analysis. BMC Nurs. 2023;22: 34.
- Carlo G, Padilla-Walker LM, Nielson MG. Longitudinal bidirectional relations between adolescents' sympathy and prosocial behavior. Dev Psychol. 2015;51(12): 1771-7.
- Carlo G, Randall BA, The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. Journal of Youth and Adolescence. 2002;31(1): 31-44.

- Carpendale JIM, Parnell VL and Wallbridge B. Conceptualizations of knowledge in structuring approaches to moral development: a process-relational approach. *Front. Psychol.* 2021;12: 756654.
- Cevizci A. Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları; 1999.
- Cevizci A. Felsefe Tarihi ve Temel Kavramlar. İstanbul: Kabalcı Yayınları; 2007.
- Chen J, Li Y, Wang Z, Wang Y. Altruism in nursing from 2012 to 2022: a scoping review. *International Journal of Nursing Sciences.* 2022;9(4): 456-465.
- Cho SH, Jung SY, Jang S. Who enters nursing schools and why do they choose nursing? a comparison with female non-nursing students using longitudinal data. *Nurse Educ Today.* 2010;30(2): 180-6.
- Chou KL. Effects of age, gender, and participation in volunteer activities on the altruistic behavior of Chinese adolescents. *J Genet Psychol.* 1998;159(2): 195-201.
- Christianson J, Bekhet A, Guttormson J, Singh M, Johnson NL. Reframing burnout: measuring "altruistic execution" to understand nurse burnout. *West J Nurs Res.* 2024;46(11): 941-948.
- Christov-Moore L, Simpson EA, Coudé G, Grigaityte K, Iacoboni M. Empathy: gender effects in brain and behavior. *Social Neuroscience.* 2014;9(6): 1-14.
- Cleophas TJ, Zwinderman AH. Modern meta-analysis: review and update methodologies. Switzerland: Springer International Publishing. 2017.
- Comte, A. *Système de politique positive.* (Vols. 1–4). Paris, France: L. Mathias; 1851–1854.
- Costa Martins M, Santos C, Fernandes M, Veríssimo M. Attachment and the development of prosocial behavior in children and adolescents: a systematic review. *Children (Basel).* 2022;9(6): 874.

- Cumper P, Lewis T. Empathy and human rights: the case of religious dress. *Human Rights Law Review*. 2018;18(1): 61-87.
- Çakmak C, Biçer İ, Uğurluoğlu Ö. Alturistik (özgeci) liderlik ölçeğinin Türkçe uyarlaması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2019;21(3): 785-802.
- Çarkungöz E, Ediz, B. Meta Analizi. *Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*. 2009;28(1): 33-37.
- Çelik, F. Hemşirelerin Mesleki Profesyonellik Düzeyi ile Kaliteli Hemşirelik Bakımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İzmir Tinaztepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025, İzmir (Danışman: Porf. Dr. G Hakverdioğlu Yönt).
- Çiftçi B, Noyan EN, Yıldız GN. How important is altruism to nursing students? *Perspectives in Psychiatric Care*. 2022;58(4): 1776-1785.
- Dağyar M, Kasalak G. Eğitim örgütlerinde yaşanan örgütsel sinizmin öncülleri ve sonuçları üzerine bir meta-analiz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2018;33(4): 967-986.
- Dalgar G, Civil F, Savaş EN, Şahin A. Erken çocuklukta bağlanma: John Bowlby ve Mary Ainsworth açısından incelenmesi. *Eurasian Journal of Health Sciences*. 2022;5(1): 85-92.
- Deeks JJ, Higgins JPT, Altman DG. Analysing data and undertaking meta-analyses. In: Higgins JPT, Green S, eds. *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions*. Chichester: Wiley. 2008;10: 243-296.
- Dinçer S. Eğitim bilimlerinde uygulamalı meta-analiz. Ankara: Pegem Akademi; 2021.
- Dinler ZM, Akbolat M. The impact of altruistic leadership on turnover intention amongst healthcare professionals: the mediating role of job stress. *BMJ International Journal*. 2024;12(3): 455-467.

- Doğru Çabuker N, Ersanlı K. Diğerkâmlık Ölçeği’nin psikometrik özellikleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 2015;14(52).
- Doğru Çabuker N. Bireylerin Mesleklerine Göre Diğerkâmlık Düzeyleri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, Samsun (Danışman: Prof. Dr. K Ersanlı).
- Dovidio JF. The empathy-altruism hypothesis: paradigm and promise. Psychological Inquiry. 1991;2(2): 126-128.
- Duman, B. Üniversite Öğrencilerinin Çocukluk Çağı Travması ve Özgecılık Düzeyi İle Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021, İstanbul (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi E Eker).
- Duran S, Çelik I, Ertuğrul B, Ok S, Albayrak S. COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelerin mesleki bağlılığını etkileyen faktörler: kesitsel bir çalışma. J Nurs Manag. 2021;29(7): 1906-1915.
- Duval S, Tweedie R. A nonparametric “trim and fill” method of accounting for publication bias in meta-analysis. Journal of the American Statistical Association. 2000;95(449): 89-98.
- Düger Y. Empati ve insan hakları. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2023;28(4): 443-454.
- Dündar T, Özsoy S, Topbaş B, Aksu H. Hemşirelikte mesleki değerler ve etkileyen faktörler. EGEHFD. 2019;35(1): 11-19.
- Düzgüner S, Sevinç K. Farklı bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinde özgecılık ve dini tutum ilişkisi. Theosophia. 2020;1: 53-69.
- Düzgüner S. Pro-sosyal davranışlarda diğerkâmlığın (özgecılık) tanımı ve konumu. Bilimname. 2019;4: 351-373.

- Egger M, Davey Smith G, Schneider M, Minder C. Bias in meta-analysis detected by a simple, graphical test. *BMJ*. 1997;315(7109): 629-634.
- Eisenberg N, Fabes RA, Spinrad TL. Prosocial Development. N. Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development. New Jersey: John Wiley ve Sons. 2006;(3): 646-718.
- Ekşi H, Sayın M, Demir Çelebi Ç. Üniversitenin özgecilik ve otantiklik seviyelerinin arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 2016;14(32): 79-102.
- Elçeoğlu, B. Mutluluğun Yordayıcıları Olarak Özgecilik ve Psikolojik Sağlamlığın Rolü. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2024, İstanbul (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi B Taş).
- Elhousseini S, Rawn K, El-Sheikh M, Keller PS. Attachment and prosocial behavior in middle childhood: The role of emotion regulation. *Journal of Experimental Child Psychology*. 2023;225: 105534.
- Encyclopedia Britannica. Altruism. 2025. Erişim Tarihi: 25.07.2025. <https://www.britannica.com/topic/altruism-ethics> .
- Fischer P, Krueger JJ, Greitemeyer T, Vogrincic C, Kastenmüller A, Frey D, Kainbacher M. The bystander-effect: a meta-analytic review on bystander intervention in dangerous and non-dangerous emergencies. *Psychological Bulletin*. 2011;137: 517–537.
- FitzPatrick WJ. Human altruism, evolution and moral philosophy. *R. Soc*. 2017;4: 170441.
- Ghasemi S, Nehrir B, Karimi L. Professional responsibility and its related factors among bachelor degree nursing students in Iran: a cross-sectional study. *Iran J Nurs Midwifery Res*. 2020;25: 376-381.

- Ghimire A, MacDonald K. Beyond altruism: exploring the diverse motivations of undergraduate nursing students. *Nurse Education in Practice*. 2025;82: 104234.
- Glass GV. *Meta-analysis*. 2000.
- Gliner JA, Morgan GA, Harmon RJ. Meta-analysis: formulation and interpretation. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 2003; 42(11): 1376–1379.
- Goldschmidt L, Langa M, Alexander D, Canham H. A review of Kohlberg's theory and its applicability in the South African context through the lens of early childhood development and violence. *Early Child Development and Care*. 2021;191: 1066-1078.
- Gong Y, Wu Y, Huang P, Yan X, Luo Z. Psychological empowerment and work engagement as mediating roles between trait emotional intelligence and job satisfaction. *Front Psychol*. 2020;11: 232.
- Gökbudak, A. *Meta Analizi Yöntemleri: Araştırma Sonuçlarındaki Yanlılık ve Hataların Önlenmesi ve Bir Uygulama*. Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. M Y Çelik).
- Göl İ. Nursing students' attitudes towards the nursing profession in relation to their altruism levels. *International Journal of Caring Sciences*. 2018;11(2): 663-671.
- Göriş S, Kılıç Z, Ceyhan Ö, Şentürk A. Hemşirelerin profesyonel değerleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 2014;5(3): 137-142.
- Greenland S, O'Rourke K. On the bias produced by quality scores in meta-analysis, and a hierarchical view of proposed solutions. *Biostatistics*. 2001;2(4): 463-471.
- Gu X, Zhang Y, Wang P. Organizational factors and nurses' altruistic behaviors: a multi-center study. *Nursing Ethics*. 2023;30(2): 200-215.

- Gungordu, N, Hernandez-Reif M, Walker DI. Empathy and creativity as foundations and predictors of how prosocial behavior develops in preschool age children. ICEP. 2025;19: 6.
- Gupta D. Synergy between teaching and Freud's structural theory of personality: Id, ego and superego. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. 2020;18(10): 1123–1135.
- Gültekin, N S. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına Göre Kendini Gerçekleştirme ve Instagram İlişkisi. Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024, Gümüşhane (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi K Gez).
- Habersang S, Reihlen M. Advancing qualitative meta-studies (QMS): current practices and reflective guidelines for synthesizing qualitative research. Lüneburg: Leuphana University. 2025.
- Haghnejad A, Farahati M. An overview of meta-analytic methods for economic research. arXiv. 2024.
- Hamid QUA, Ayub MU. The interconnected role of empathy, prosocial behaviour, and altruism among university students. Research Mosaic. 2025;5(1): 45–56.
- Hamzaa HG, Atta MHR, Taha HMA, et al. Exploring the role of spiritual leadership among nurse colleagues: an associative analysis of its impact on passion and altruism. BMC Nurs. 2025;24: 142.
- Hasni MJS, Konuk FA, Otterbring T. Anxious altruism: virtue signaling mediates the impact of attachment style on consumers' green purchase behavior and prosocial responses. Journal of Business Ethics. 2025;196: 603–637.
- Hedges LV, Vevea JL. Fixed- and random-effects models in meta-analysis. Psychological Methods. 1998;3(4): 486-504.
- Hernandez M, Gibb JK. Culture, behavior and health. Evol Med Public Health. 2020;16;(1): 12-13.

Heyes C. Culture. *Curr Biol.* 2020;30(20): R1246-R1250.

Higgins JP, Thomas JE, Chandler JE, Cumpston ME, Li TE, Page MJ, Welch VA. *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions*. 2nd ed. Chichester: Wiley. 2019.

Higgins JP, Thompson SG, Deeks JJ, Altman DG. Measuring inconsistency in meta-analyses. *BMJ.* 2003;327(7414): 557-560.

Higgins JPT, Thomas J, Chandler J, Cumpston M, Li, T Page, MJ, Welch VA. *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions* (2nd ed.). John Wiley & Sons. 2024.

Hoffman, M. L. *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice*. Cambridge University Press. 2000.

Horsburgh J, Ippolito K. A skill to be worked at: using social learning theory to explore the process of learning from role models in clinical settings. *BMC Med Educ.* 2018;18(1): 156.

Höffler T, Leutner D. Instructional animation versus static pictures: a meta-analysis. *Learning and Instruction.* 2007;17(6): 722-738.

Hui Z, Wenan H. Egoism or altruism? the influence of cause-related marketing on customers' extra-role behavior. *Front Psychol.* 2022;13: 799336.

Hur Y. P. *Rushton's contributions to the study of altruism*. 2012.

Huyen PTT. The relationship between the practice of Buddhist ethics and the prosocial behavior of students in Hanoi. *International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis.* 2025;8(05): 2664.

International Council of Nurses. *Code of ethics for nurses*. Geneva, Switzerland: International Council of Nurses. 2021.

- İbrahimov, K. Özgeci Davranış ve Kontrol Odağı ile Sosyal Girişimcilik Arasındaki İlişki: Azerbaycan ve Türkiye Arasında Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul (Danışman: Doç. Dr. M V Türker).
- İşmen AE, Yıldız SA. Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecilik ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 2005;42(42): 151-66.
- Jesus, S. Freedom and anxiety: a psychoanalytic exploration of the super-ego in the postmodern era. Trends in Psychol. 2023.
- Joanna Briggs Institute. Checklist for analytical cross-sectional studies. Adelaide: Joanna Briggs Institute. 2017.
- Johnson M, Haigh C, Yates-Bolton N. Valuing of altruism and honesty in nursing students: a two-decade replication study. Journal of Advanced Nursing. 2007;57(4): 366-374.
- Karadağ E, Mutfakçılar I. Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Dergisi. 2009;4(8): 41-70.
- Kasapoğlu A. Kur'an'da iki zıt karakter: Şuhh (bencillik) ve isâr (özgecilik). Akademik Araştırmalar Dergisi. 2004; 6(21): 125-147.
- Kasapoğlu F. İyilik hali ve özgecilik. Ankara: Gece Kitaplığı; 2017.
- Kasapoğlu, F. Üniversite Öğrencilerinde İyilik Hali İle Özgecilik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, Malatya (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Y Çırak).
- Kavalalı Erdoğan T, Koç Z. Gelişim kuramlarının hemşirelik bakımındaki yeri. Sağlık ve Toplum. 2022;32(2): 75-86.

- Kaya A, Boz İ. Hemşirelikte mesleki değerler modelinin geliştirilmesi. Hemşirelik Etiği. 2017;26(3): 914-923.
- Kayma D, Çetinkaya-Büyükbodur A. The relationship between the altruism characteristics of social work students and stigma/stigma tendencies. Community and Social Work. 2020;31(3): 849-873.
- Keleş M, Özkan Y. Çevreci sivil toplum kuruluşu çalışanlarının sosyal sorumluluk ve özgecilik tutumlarının incelenmesi: Ankara ili örneği. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2018;2(1): 127-160.
- Kenrick DT, Giskevicius V, Neuberg SL, Schaller M. Renovating the pyramid of needs: contemporary extensions built upon ancient foundations: contemporary extensions built upon ancient foundations. Perspectives on Psychological Science. 2010;5(3): 292-314.
- Keskin B. Zihin teorisi ve ahlaklılık kazanımı arasındaki ilişki. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2007;9(1): 73-79.
- Khalınbaylı K, Taş B. Investigation of the relationship between altruism and perfectionism in university students. International Journal of Society Studies. 2019;14(20): 1564-1593.
- Khalınbaylı, K. Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Mükemmeliyetçilik Anlayışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018, İstanbul (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi B Taş).
- Kılıç, Y. Kadınlarda Kariyer Hedeflerinin Yordayıcıları Olarak Aile ve Kariyere Yönelik Tutum Özgecilik ve Dindarlık: Bir Model Test Etme Çalışması. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Samsun (Danışman: Doç. Dr. A Büyükgöze Kavas).
- Kıvanç Ö, Yalın H, Eti Aslan F. The relationship between nurses' altruism and compassion levels and care quality indicators. Nursing Forum. 2025.

- Kiremitçi S, Boz AN, Karakuş Ö. Bağlanma kuramı perspektifinden çocuk refahı ve sosyal hizmet. BANÜ Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi. 2025;7(3): 1009-1022.
- Kiremitçi Canıöz, E, Şenyurt A. Y Gültepe, B, Coşkun H. Prososyal davranışın yordayıcıları: dini tutum, haz erteleme, iyi oluş ve olumlu yaşam olaylarının tadını çıkarma. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2025;25(4): 2286-2304.
- Koç E. Felsefe nedir? Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi. 2009;1(3): 221-231.
- Koç E. Felsefe ve edebiyat. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2015;5(1): 105-118.
- Kraja J, Fresku E, Xhakollari L. Altruistic values among students of nursing, midwifery, physiotherapy, and health psychology: a cross-sectional study. Med Perspekt. 2024;29(2): 123-132.
- Kubsch S, Smith A, Taylor R. Workload, stress, and empathy in nursing practice. Journal of Clinical Nursing. 2021;30(7-8): 1020-1032.
- Kumru A, Carlo G, Edwards CP. Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. Türk Psikoloji Dergisi. 2004;19(54): 109-125.
- Kurt D, Pasli Gürdogan. Do nursing students' altruism levels affect their attitudes toward medical errors? A cross-sectional study. Nurse Education in Practice. 2024;79: 104083.
- Kutluca, V. Özgecilik Temelli Psikoeğitim Programının Ortaokul Öğrencilerinin Özgeci Davranış Düzeylerine Etkisinin Sınanması. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024, Konya (Danışman: Prof. Dr. S Avşaroğlu).

- Küçükşabanoğlu Ö, Duman EZ. G.E. moore düşüncesi ekseninde ‘felsefe nedir?’. International Journal of Social and Humanities Sciences Research. 2024; 11(111): 1714–1724.
- Kwak E, Park S, Ko JW. The effects of academic stress and upward comparison on depression in nursing students during COVID-19. Healthcare (Basel). 2022;10(10): 2091.
- Lee S, Kim DH, Chae SM. Self-directed learning and professional values of nursing students. Nurse Educ Pract. 2020;42: 102647.
- Lee YH. An overview of meta-analysis for clinicians. Korean J Intern Med. 2018;33(2): 277-283.
- Liao CH. Exploring the influence of media and social factors on altruistic behavior using the general learning model and norm activation theory. Sci Rep. 2025;15(1): 575.
- Limon Şengün, S. Hemşirelerin Yenilikçi Davranışlarının Değerlendirilmesi: Bir Meta-Analiz Çalışması. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024, İstanbul (Danışman: Doç. Dr. B Sönmez).
- Lo Cricchio MG, Costa S, Liga F. Adolescents' well-being: the role of basic needs fulfilment in family context. Br J Dev Psychol. 2021;39(1): 190-204.
- Lucky, A. Understanding the Psychology of Altruism. Newport international journal of current issues in arts and management. 2025;6(1): 35-41.
- Maggi S, Zaccaria V, Breda M, Romani M, Aceti F, Giacchetti N, Ardizzone I, Sogos C. A narrative review about prosocial and antisocial behavior in childhood: the relationship with shame and moral development. Children. 2022;9: 1556.
- Mangone E, Dolgov A. Sorokin’s “altruistic creative love”: genesis, methodological issues, and applied aspects. Human Arenas. 2020;3: 6-22.

- Martela F, Sheldon KM. Clarifying the concept of well-being: Psychological need satisfaction as the common core. *Review of General Psychology*. 2019;23(4): 458–474.
- Maslow AH. A theory of human motivation. *Psychological Review*. 1943;50(4): 370-396.
- Maslow AH. *Motivation and personality* (2nd ed.). Harper & Row. 1970.
- Maslow AH. *Motivation and personality*. New York: Harper & Row. 1954.
- Mercimek, E S. *Pediatric Hemşirelerinin Hürmanistik Bakım Becerileri ile Aile Merkezli Bakım Arasındaki İlişki*. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023, Kırşehir (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Y Ceyhan).
- Mert A, Gülmez E. Investigation of the predictive relationship between altruism and self-discrimination with some variables. *Turkish Studies Educational Sciences*. 2018;13(11): 961-989.
- Mert T. Hemşirelerin mesleklerine yönelik fedakârlık algısı. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 2025;12(3): 382-391.
- Messineo L, Seta L, Allegra M. The relationship between empathy and altruistic motivations in nursing studies: a multi-method study. *BMC Nurs*. 2021;20: 124.
- Milton CL. Altruism. *Nursing Science Quarterly*. 2012;25(3): 222 –224.
- Moola S, Munn Z, Tufanaru C, Aromataris E, Sears K, Sfetcu R, Currie M, Qureshi R, Mattis P, Lisy K, Mu PF. Chapter 7: systematic reviews of etiology and risk. In: Aromataris E, Munn Z, editors. *JBİ manual for evidence synthesis*. JBI; 2020.
- Munn Z, Aromataris E, Tufanaru C, Stern C, McArthur A. Chapter 4: systematic reviews of effectiveness and experience. In: Aromataris E, Munn Z, editors. *JBİ manual for evidence synthesis*. JBI; 2020.
- Nightingale, F. *Notes on nursing: What it is, and what it is not*. Harrison. 1860.

- Omarli, F. Hekim ve Hemşirelerin Özgeci Davranışlarının Tükenmişlik Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi: Azerbaycan'da Bir Uygulama. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022, Ankara (Danışman: Prof. Dr. O Işık).
- Onatır, M. Öğretmenlerde Özgecilik ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, İstanbul (Danışman: Dr. M Otrar).
- Onay N, Azizoglu F. Bağlanma stillerinin iletişim üzerine etkisi. Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2024;4(2): 365-371.
- Orçin H, Demir R, Özcan, R. Şükranın yordayıcısı olarak özgecilik ve psikolojik sağlamlık özellikleri incelenmesi. Karaelmas Sosyal Bilimler Dergisi. 2025;3(1): 65-76.
- Öz F. Hemşirelikte özgecilik (yardım edicilik). Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 1998;2(1).
- Özcan Ş. Dünya dinlerinde altın kural: diğerkâmlık. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 2018;7(1): 285-308.
- Özdemir SG, Daşbaş S, Kesen NF. Üniversite öğrencilerinin aile aidiyeti ve özgeci davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Konya ili örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi. 2020;23(1): 101-111.
- Özkara, Z. Otantik Liderlik Tarzının Yöneticinin Politik Yetisi ile Lider Etkililiği, Ona Duyulan Güven ve Astın Alturistik Davranışları Arasındaki İlişkilerde Aracılık Etkisi: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2017, Ankara (Danışman: Prof. Dr. A Ergeneli).
- Özsaban A, Turan N, Kıyak Y, et al. Nurses' motivation, altruism and professional commitment levels during the pandemic: a descriptive and correlational study. Journal of Health and Nursing Management. 2024;11(2): 313-322.

- Öztürer M, Özel Ö, Ünüvar P. Investigation of preschool teacher candidates' and philosophy department students' metaphors on the concept of philosophy for children. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2025;11(1): 68-94.
- Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD, Shamseer L, Tetzlaff JM, Akl EA, Brennan SE, Chou R, Glanville J, Grimshaw JM, Hróbjartsson A, Lalu MM, Li T, Loder EW, Mayo-Wilson E, McDonald S, McGuinness LA, Stewart LA, Thomas J, Tricco AC, Welch VA, Whiting P, Moher D. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*. 2021;372: n71.
- Pajakoski E, Rannikko S, Leino-Kilpi H, Numminen O. Moral courage in nursing: an integrative literature review. *Nurs Health Sci*. 2021;23(3): 570-585.
- Panagiotopoulou K, Evrenoglou T, Schmid CH, Metelli S, Chaimani A. Meta-analysis models relaxing the random effects normality assumption: methodological systematic review and simulation study. *arXiv*. 2024.
- Pargament, KI. *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York, NY: Guilford Press. 1997.
- Penner LA, Dovidio JF, Piliavin JA, Schroede DA. Prosocial behavior: multilevel perspectives. *Annu Rev Psychol*. 2005;56: 365-92.
- Pfattheicher S, Nielsen YA, Thielmann, I. Prosocial behavior and altruism: A review of concepts and definitions. *Current Opinion in Psychology*. 2022;(44): 124–129.
- Poorchangizi B, Borhani F, Abbaszadeh A, et al. Professional values of nurses and nursing students: a comparative study. *BMC Med Educ*. 2019;19: 438.
- Poorchangizi B, Borhani F, Abbaszadeh A, Mirzaee M, Farokhzadian J. The importance of professional values from nursing students' perspective. *BMC Nursing*. 2019;18(26): 1-7.

- Rand DG, Brescoll VL, Everett JA, Capraro V, Barcelo H. Social heuristics and social roles: intuition favors altruism for women but not for men. *J Exp Psychol Gen.* 2016;145(4): 389-96.
- Riklikiene O, Karosas L, Kaseliene S. General and professional values of student nurses and nurse educators. *J Adv Nurs.* 2017;74: 666-676.
- Robledo JP, Cross I, Boada-Bayona L and Demogeot N. Back to basics: A re-evaluation of the relevance of imprinting in the genesis of Bowlby's attachment theory. *Front. Psychol.* 2022;13: 1033746.
- Rokim M, Sari EYD, Aulia. Performance of ASN nurses during the COVID-19 pandemic in terms of self-efficacy, altruism, and interpersonal communication. *Psikostudia: Jurnal Psikologi.* 2022;11(2): 200–208.
- Rosenthal R. The “file drawer problem” and tolerance for null results. *Psychological Bulletin.* 1979;86(3): 638-641.
- Ruberto MA. Divine prosociality: how religion influences altruism in dictator games - a meta-analysis. *Journal of Behavioral Economics for Policy, Society for the Advancement of Behavioral Economics (SABE).* 2024;8(1): 27-38.
- Rushton JP. Altruism perspective and society: a social learning. *Ethics.* 1982;92(3): 425-446.
- Ryff, CD. Psychological well-being revisited: advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics.* 2013;83(1): 10–28.
- Sağır, Z. Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 2020;7(13): 285-319.
- Sağlam D, İşler Dalgıç A. Yenidoğan döneminde paternal bağlanmanın önemi ve baba dostu hemşirelik uygulamalarının sürece etkisi: geleneksel derleme. *Akdeniz Hemşirelik Dergisi.* 2023;2(1): 10-18.

- Sarıcı Bulut S. İlkokul öğrencilerinde sosyal-duygusal ve ahlaki gelişim ile ilgili bir inceleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 2024;13(3): 1113-1128.
- Schunk DH, DiBenedetto MK. Motivation and social cognitive theory. *Contemporary Educational Psychology*. 2020;60: 101832.
- Seelig BJ, Rosof LS. Normal and pathological altruism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*: 2011;49(3): 933-959.
- Seglow J. The ethics of altruism. Frank Cass Publishers. 2004.
- Setiawan MNH, Abrilian RF. A comparative study of altruism in Christian and Islam. *Journal of Comparative Study of Religions*. 2023;4(1): 45–64.
- Shen X, Shen T, Chen Y, Wang Y, He X, Lv X, Jin Q. The associations between benevolent leadership, affective commitment, work engagement and helping behavior of nurses: a cross-sectional study. *BMC Nurs*. 2023;22: 407.
- Shunmugam MY, Sukdaven M. For the greater good: Hinduism, selflessness, and social cohesion in South Africa. *Theologia Viatorum*. 2024;48(1): a245.
- Singh M, Khan SM, Waseem M. Sigmund Freud's psychoanalytical theory of psychological personality: and a educational perspective. *Int J Contemp Res Multidiscip*. 2025;4(3): 57-62.
- Singh P, Chauhan A. The influence of attachment styles on empathy and altruistic tendencies in young adults. *International Journal of Interdisciplinary Approaches in Psychology (IJIAP)*. 2025;3(4): 329-345.
- Slettmyr A, Arman M, Andermo S, Malmberg C, Hällström Å, Hugelius K, Schandl A. Intensive care nurses lived experience of altruism and sacrifices during the Covid-19 pandemic: A phenomenological study. *Journal of Advanced Nursing*. 2023;79: 244–253.

- Soylu, S. Yetişkin Bağlanma Stillerinin Hemşirelerde Özgecılık Düzeyi İle İlişkisinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022, Erzurum (Danışman: Doç. Dr. S A Karakaş).
- Sparrow EP, Swirsky LT, Kudus F, Spaniol J. Aging and altruism: a meta-analysis. Psychol Aging. 2021;36(1): 49-56.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. Altruism. 2023a. Erişim Tarihi:10.01.2026.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. Empirical approaches to altruism. 2023b. Erişim Tarihi:10.01.2026.
- Steinberg D. Altruism in medicine: its definition, nature, and dilemmas. Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics. 2010;19(2): 249-257.
- Steiner P. Comte, altruism and the critique of political economy. Paper presented at the XVIII ISA World Congress of Sociology; 2014; Yokohama, Japan.
- Su H, Zhai H, Li Y, Xin B, Shen X, Du X, Cui Y. The mediating effects of altruistic behavior and communication skills between self-compassion and caring ability in nursing undergraduates. BMC Med Educ. 2025;25: 622.
- Subaşı T, Özbek Güven G. Hemşirelerin profesyonel değerleri ve etkileyen faktörler. Uluslararası Sterilizasyon Cerrahi Enfeksiyon Hemşireliği Dergisi. 2022;2: 2.
- Şahin, Y. Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, İyimserlik ve Özgecılık Düzeylerinin İncelenmesi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, Tokat (Danışman: Yrd. Doç. Dr. R Şahin).
- Şen AÖ, Karadağ E. Altruistik davranışların bakım verenlerde psikolojik dayanıklılık ve bakım yükü üzerine etkisi. Akd Med J. 2024;10(1):5 8-69.
- Şen S, Yıldırım İ. CMA ile meta-analiz uygulamaları. Ankara: Anı Yayıncılık; 2023.
- Tanrıverdi H. Hemşirelerin profesyonel değerleri ile örgütsel vatandaşlık davranış düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Ulakbilge. 2017;5(13): 1183-1204.

- Tatlıoğlu SS. Öğrenmeye sosyal-bilişsel bir bakış: Albert Bandura. *Sosyoloji Notları*. 2021;5(1): 15-30.
- Thielmann I, Spadaro G, Balliet D. Personality and prosocial behavior: A theoretical framework and meta-analysis. *Psychological Bulletin*. 2020;146(1): 30–90.
- Thompson RA, Simpson JA, Berlin LJ. Taking perspective on attachment theory and research: nine fundamental questions. *Attachment & Human Development*. 2022;24(5): 543–560.
- Tikdemir H. Psikanalitik kuramların tek anlatı üzerinden uygulanabilirliği: Freud, Jung ve Lacan çerçevesinde güccük cevaz masal. *Edebî Eleştiri Dergisi*. 2025;9(2): 351-371.
- Timmins F, King C, de Vries JM, Johnson M, Cullen JG, Haigh C. Altruism, honesty and religiosity in nursing students. *J Clin Nurs*. 2018;27(19-20): 3687-3698.
- Topses G. Elseverlik ve benseverlik ölçeğiyle ilgili gerçeklik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of New Trends in Arts, Sports and Science Education*. 2012;1(2): 60-71.
- Tümer A, Aykaç Koçak A, Uçar E, Sümen A. The relationship between empathic tendencies and altruistic behaviours in adolescents. *Child Care Health Dev*. 2021;47: 465–470.
- Tylec A, Kiełczewska C, Kania A, Siejko K, Kucharska K. Burnout syndrome and empathy and altruism level among nurses: the preliminary study. *Fides et Ratio*. 2021;47(3): 463–474.
- UN Women. Social norms, gender and development: a review of research and practice. 2023. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/10/discussion-paper-social-norms-gender-and-development-a-review-of-research-and-practice>

- Uzun AE. Aile danışmanlığı deneyimleri: bireylerin bakış açısından derinlemesine bir inceleme. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2025; 25(4): 2241 – 2258.
- Ümmet D, Ekşi H, Otrar M. Özgecılık (altruizm) ölçeği geliştirme çalışması. Değerler Eğitimi Dergisi. 2013;11(26): 301-321.
- Üzümçeker E, Gezgin, GN, Akfırat S. Sosyal ve evrimsel psikolojide insan özgeciliği bilmecesi. Yaşam Becerileri psikoloji Dergisi. 2019;3(5): 93-110.
- Valsala P, Menon P. Psychospiritual basis of altruism: a review. Journal of Humanistic Psychology. 2023;63(3): 344 –363.
- Van Der Wath A, Van Wyk N. A hermeneutic literature review to conceptualise altruism as a value in nursing. Scandinavian Journal of Caring Sciences. 2020;34(3): 575-584.
- Van Der Wath AE, Van Wyk NC. Compassion fatigue, compassion satisfaction and resilience among nurses: a scoping review. International Journal of Nursing Studies. 2020; 110: 103692.
- Vatandaş C. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. Sosyoloji Konferansları. 2007;(35): 29-56.
- Vlerick M. Explaining human altruism. Synthese 2021;199; 2395–2413.
- Vollhardt JR. Empathy, compassion, and prosocial behavior: gender differences and implications for social development. Nature Human Behaviour. 2023.
- Wang H, Liu Y, Hu K, et al. Healthcare workers' stress when caring for COVID-19 patients: An altruistic perspective. Nursing Ethics. 2020;27(7): 1490-1500.
- Wardaningsih S, Adiningrum A. Nursing Students' Perceptions and Attitudes about Altruism. Jurnal Aisyah: Jurnal Ilmu Kesehatan. 2022;7(3): 908.

- Weis D, Schank MJ. Development and psychometric evaluation of the Nurses Professional Values Scale-3. *J Nurs Meas*. 2017;25(3): 400-410.
- Weiss-Sidi M, Riemer H. Help others-be happy? The effect of altruistic behavior on happiness across cultures. *Front Psychol*. 2023;14: 1156661.
- Wijaya D, Shobrina RU, Kholid RMN, Nurfika A. Correlation between nurse altruism attitudes and levels of workplace violence in nurses at the Agroindustrial Regional Hospital in Jember Regency. *Nursing and Health Sciences Journal*. 2024;4(1): 62–70.
- Yağbasan B, Durualp E, Duman M, İçelli Saçın B. Çocuklarda bağlanma ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*. 2024;7(14): 1–10.
- Yang Y, Macleod M, Pan J, Lagisz M, Nakagawa S. Advanced methods and implementations for the meta-analyses of animal models: current practices and future recommendations. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2022; 136: 104607.
- Yavuzer H, İşmen Gazioğlu E, Yıldız A, Demir İ, Meşeci F, Kılıçaslan A, Sertelin Ç. Öğretmen özgeciliği ölçeği: geliştirme, geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 2006;6(3): 947-972.
- Yeşilbaş, H. Hemşirelerde Güçlendirmenin Örgütsel Çıktılara Etkisinin Meta-Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022, Antalya (Danışman: Doç. Dr. F Kantek).
- Yeşilkaya M. Özgeci davranış olgusuna ilişkin epistemolojik sorunlar üzerine bir inceleme: siyah, beyaz ve gri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2018;7(4).
- Yıldırım Keskin A, Berk Özcan Ç. Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik, empatik ve sosyal öz yeterlilik eğilim düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Klinikleri*. 2018;10(2): 122–129.

Yıldırım SŞ, Gündoğdu H. AynRand için dünyadaki kötülüklerin kaynağı: altruizm. Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi. 2023;7(1): 76-93.

Yıldırım SŞ, Gündoğdu H. Ayn rand için dünyadaki kötülüklerin kaynağı: altruizm. Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi. 2023;7(1): 76–93.

Yıldız M, Yıldırım MS, Sarpdağı Y, Okyar G. Son dönem hasta yakınlarının altruizm düzeyleri ile ego statüleri arasındaki ilişkinin işlemsel analiz yöntemiyle incelenmesi. Türk İç Hastalıkları Dergisi. 2021;3(2): 40–48.

Yıldız Turan E. Ahlaki bir sorun olarak özgecilik ve Thomas Nagel. Mavi Atlas. 2025;13(1): 192-204.

Yiğit Ü, Çoşkun S, Alpteher H. Hemşirelik öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılık düzeyleri ve karşılaştıkları başlıca sorunlar. Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi. 2021;1(2): 92-101.

Yorulmaz DS, Karadeniz H. Farklı kültürel uygulamaların sağlığa etkisi. Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences. 2021;13(2).

Yöntem MK, İlhan T. Benlik kurguları ve otantikliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı gücünün incelenmesi. Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 2013;8(8): 2291–2302.

Zencir, AN. Kanser Hastalarında Müzik Terapisinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi: Sistematik Bir Derleme ve Meta Analiz. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024, İstanbul (Danışman: Doç. Dr. B Dinçer Hekim).

META-ANALİZE DAHİL EDİLMİŞ ÇALIŞMALAR

Akar, A. Hemşirelerin Özgecilik Davranışlarının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Açısından İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, Erzurum (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ö Ş Altun).

- Arpacı P, Özmen D. Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik ve empatik eğilim düzeyleri ve aralarındaki ilişki. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi 2014;11 (3): 51-57.
- Avcı D, Aydın D, Özbaşaran F. Hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisi ve özgeci davranışın bazı değişkenler açısından incelenmesi. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 2013;2: 108-113.
- Banbal, GK. Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. G Taşocak).
- Gol, I. Nursing students' attitudes towards the nursing profession in relation to their altruism levels. International Journal of Caring Sciences, 2018;11(2): 663–670.
- Güven ŞD, Ünsal A. The relationship between levels of altruism, empathy and assertiveness in nursing students. International Journal of World of Psychiatry. 2019;5(1): 43–53.
- İşgör, İY. Eğitim ve sağlık çalışanlarında psikolojik iyi oluş ve özgeciliğin incelenmesi. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 2017;12(6): 423–438.
- Özçelik Kaynak K, Karadağ E, Öztuna B. (2023). Covid-19 pandemi sürecinde göreve başlayan sağlık personelinde özgecilik ve etik duyarlılık düzeyleri arasındaki ilişki. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2023;13(2): 591-609.
- Pehlivan S, Lafçı D. Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik düzeyleri. Gaziantep Medical Journal. 2014;20: 29-34.
- Soylu, S. Yetişkin Bağlanma Stillerinin Hemşirelerde Özgecilik Düzeyi ile İlişkisinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022, Erzurum (Danışman: Doç. Dr. S A Karakaş).

Uslu, M. Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgecılık İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi Örneği). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, Konya (Danışman: Prof. Dr. A Şahin).

Yıldırım Keskin A, Berk Özcan Ç. Hemşirelik öğrencilerinin özgecılık, empatik ve sosyal öz yeterlilik eğilim düzeylerinin incelenmesi. Türkiye Klinikleri. 2018;10(2): 122–129.

EKLER

EK-1: PRISMA Checklist

Section and Topic	Item #	Checklist item	Location where item is reported
TITLE			
Title	1	Identify the report as a systematic review.	
ABSTRACT			
Abstract	2	See the PRISMA 2020 for Abstracts checklist.	
INTRODUCTION			
Rationale	3	Describe the rationale for the review in the context of existing knowledge.	
Objectives	4	Provide an explicit statement of the objective(s) or question(s) the review addresses.	
METHODS			
Eligibility criteria	5	Specify the inclusion and exclusion criteria for the review and how studies were grouped for the syntheses.	
Information sources	6	Specify all databases, registers, websites, organisations, reference lists and other sources searched or consulted to identify studies. Specify the date when each source was last searched or consulted.	
Search strategy	7	Present the full search strategies for all databases, registers and websites, including any filters and limits used.	
Selection process	8	Specify the methods used to decide whether a study met the inclusion criteria of the review, including how many reviewers screened each record and each report retrieved, whether they worked independently, and if applicable, details of automation tools used in the process.	
Data collection process	9	Specify the methods used to collect data from reports, including how many reviewers collected data from each report, whether they worked independently, any processes for obtaining or confirming data from study investigators, and if applicable, details of automation tools used in the process.	

Data items	10a	List and define all outcomes for which data were sought. Specify whether all results that were compatible with each outcome domain in each study were sought (e.g. for all measures, time points, analyses), and if not, the methods used to decide which results to collect.	
	10b	List and define all other variables for which data were sought (e.g. participant and intervention characteristics, funding sources). Describe any assumptions made about any missing or unclear information.	
Study risk of bias assessment	11	Specify the methods used to assess risk of bias in the included studies, including details of the tool(s) used, how many reviewers assessed each study and whether they worked independently, and if applicable, details of automation tools used in the process.	
Effect measures	12	Specify for each outcome the effect measure(s) (e.g. risk ratio, mean difference) used in the synthesis or presentation of results.	
Synthesis methods	13a	Describe the processes used to decide which studies were eligible for each synthesis (e.g. tabulating the study intervention characteristics and comparing against the planned groups for each synthesis (item #5)).	
	13b	Describe any methods required to prepare the data for presentation or synthesis, such as handling of missing summary statistics, or data conversions.	
	13c	Describe any methods used to tabulate or visually display results of individual studies and syntheses.	
	13d	Describe any methods used to synthesize results and provide a rationale for the choice(s). If meta-analysis was performed, describe the model(s), method(s) to identify the presence and extent of statistical heterogeneity, and software package(s) used.	
	13e	Describe any methods used to explore possible causes of heterogeneity among study results (e.g. subgroup analysis, meta-regression).	
	13f	Describe any sensitivity analyses conducted to assess robustness of the synthesized results.	
Reporting bias assessment	14	Describe any methods used to assess risk of bias due to missing results in a synthesis (arising from reporting biases).	
Certainty assessment	15	Describe any methods used to assess certainty (or confidence) in the body of evidence for an outcome.	

Section and Topic	Item #	Checklist item	Location where item is reported
RESULTS			
Study selection	16a	Describe the results of the search and selection process, from the number of records identified in the search to the number of studies included in the review, ideally using a flow diagram.	
	16b	Cite studies that might appear to meet the inclusion criteria, but which were excluded, and explain why they were excluded.	
Study characteristics	17	Cite each included study and present its characteristics.	
Risk of bias in studies	18	Present assessments of risk of bias for each included study.	
Results of individual studies	19	For all outcomes, present, for each study: (a) summary statistics for each group (where appropriate) and (b) an effect estimate and its precision (e.g. confidence/credible interval), ideally using structured tables or plots.	
Results of syntheses	20a	For each synthesis, briefly summarise the characteristics and risk of bias among contributing studies.	
	20b	Present results of all statistical syntheses conducted. If meta-analysis was done, present for each the summary estimate and its precision (e.g. confidence/credible interval) and measures of statistical heterogeneity. If comparing groups, describe the direction of the effect.	
	20c	Present results of all investigations of possible causes of heterogeneity among study results.	
	20d	Present results of all sensitivity analyses conducted to assess the robustness of the synthesized results.	
Reporting biases	21	Present assessments of risk of bias due to missing results (arising from reporting biases) for each synthesis assessed.	
Certainty of evidence	22	Present assessments of certainty (or confidence) in the body of evidence for each outcome assessed.	

DISCUSSION				
Discussion	23a	Provide a general interpretation of the results in the context of other evidence.		
	23b	Discuss any limitations of the evidence included in the review.		
	23c	Discuss any limitations of the review processes used.		
	23d	Discuss implications of the results for practice, policy, and future research.		
OTHER INFORMATION				
Registration and protocol	24a	Provide registration information for the review, including register name and registration number, or state that the review was not registered.		
	24b	Indicate where the review protocol can be accessed, or state that a protocol was not prepared.		
	24c	Describe and explain any amendments to information provided at registration or in the protocol.		
Support	25	Describe sources of financial or non-financial support for the review, and the role of the funders or sponsors in the review.		
Competing interests	26	Declare any competing interests of review authors.		
Availability of data, code and other materials	27	Report which of the following are publicly available and where they can be found: template data collection forms; data extracted from included studies; data used for all analyses; analytic code; any other materials used in the review.		

From: Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD, et al. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ* 2021;372:n71. doi: 10.1136/bmj.n71. This work is licensed under CC BY 4.0. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

EK-2: Meta-Analize Dahil Edilecek Çalışmalarda Kodlama Protokolü

META-ANALİZE DAHİL EDİLECEK ÇALIŞMALARDA KODLAMA PROTOKOLÜ

Çalışma no:

Çalışma başlığı:

Yazar Adı:

Çalışmanın yayın yılı:

Çalışmanın dili:

Çalışmanın yayın türü:

Çalışmanın araştırma deseni:

Çalışmanın örnekleme

Çalışmanın yapıldığı yer:

Çalışmada kullanılan ölçek:

EK-3: Veri Kodlama Tablosu

Çalışma Adı	Örneklem	n	Toplam Ort.	Toplam SS	Aile ort.	Aile SS	Sosyallik ort.	Sosyallik SS	Yardımsverlik ort.	Yardımsverlik SS	Sorumluluk ort.	Sorumluluk SS
Çalışma 1	Hemşire	324	65.35	11.24	17.64	3.31	14.77	4.33	15.78	3.86	17.16	2.97
Çalışma 2	Hemşire	304	64.36	9.47	17.95	3.30	13.63	3.74	15.88	3.39	16.90	2.90
Çalışma 3	Hemşire	291	68.86	11.89								

Çalışma 4	Hemşire	28	69.95	9.19								
Çalışma 5	Hemşire	160	73.47	8.86								
Çalışma 6	Hemşirelik öğrencileri	348	72.85	8.18	19.87	2.92	16.1	3.77	17.91	3.34	18.96	2.79
Çalışma 7	Hemşirelik öğrencileri	218	70.16	9.94								

Çalışma 8	Hemşirelik öğrencileri	443	67.21	10.42	18.48	2.92	14.88	4.35	16.27	3.77	17.55	3.01
Çalışma 9	Hemşirelik öğrencileri	207	68.68	9.82	18.77	3.01	14.73	4.45	16.78	3.58	18.39	2.94
Çalışma 10	Hemşirelik öğrencileri	659	62.69	11.35								
Çalışma 11	Hemşirelik öğrencileri	193	66.28	10.29	18.18	3.94	14.62	4.07	16.25	3.89	17.36	3.16

Çalışma 12	Hemşirelik öğrencileri	150	69.60	12.0								
---------------	---------------------------	-----	-------	------	--	--	--	--	--	--	--	--

EK-4: Kritik Değerlendirme Kontrol Listesi

JBI Critical Appraisal Checklist for Analytical Cross Sectional Studies

Reviewer_____Date_____

Author _____Year_____Record Number_____

	Yes	No	Unclear	Not applicable
1. Were the criteria for inclusion in the sample clearly defined?	☐	☐	☐	☐
2. Were the study subjects and the setting described in detail?	☐	☐	☐	☐
3. Was the exposure measured in a valid and reliable way?	☐	☐	☐	☐
4. Were objective, standard criteria used for measurement of the condition?	☐	☐	☐	☐
5. Were confounding factors identified?	☐	☐	☐	☐
6. Were strategies to deal with confounding factors stated?	☐	☐	☐	☐
7. Were the outcomes measured in a valid and reliable way?	☐	☐	☐	☐
8. Was appropriate statistical analysis used?	☐	☐	☐	☐

EK-5: PROSPERO

9.12.2025 20:54

PROSPERO

NIHR | National Institute for
Health and Care Research

PROSPERO

International prospective register of systematic reviews

A META-ANALYSIS STUDY ON NURSES' ALTRUISM LEVELS AND ITS AFFECTING FACTORS

zeynep uysal, İlkay Boz

Review methods were amended after registration. Please see the revision notes and previous versions for detail.

To enable PROSPERO to focus on COVID-19 submissions, this registration record has undergone basic automated checks for eligibility and is published exactly as submitted. PROSPERO has never provided peer review, and usual checking by the PROSPERO team does not endorse content. Therefore, automatically published records should be treated as any other PROSPERO registration. Further detail is provided [here](#).

Citation 1 change

zeynep uysal, İlkay Boz. A META-ANALYSIS STUDY ON NURSES' ALTRUISM LEVELS AND ITS AFFECTING FACTORS. PROSPERO 2024 CRD42024509320. Available from <https://www.crd.york.ac.uk/PROSPERO/view/CRD42024509320>.

REVIEW TITLE AND BASIC DETAILS

Review title 1 change

A META-ANALYSIS STUDY ON NURSES' ALTRUISM LEVELS AND ITS AFFECTING FACTORS

Original language title 1 change

HEMŞİRELERİN ALTRUİZM DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASIYLA İNCELENMESİ

Review objectives 1 change

This study was conducted to evaluate altruism in nursing using meta-analysis method in order to provide a comprehensive view on the altruism levels of nurses in our country and to make original contributions to the national and international literature on the variables affecting altruism.

Keywords 1 change

Altruism; Meta-Analysis; Nursing; Nursing Students

SEARCHING AND SCREENING

<https://www.crd.york.ac.uk/PROSPERO/view/CRD42024509320>

1/5

Searches 1 change

Research resources: PsycINFO (EBSCOhost), PubMed, Cochrane Central Register of Controlled Trial (CENTRAL), Web of Science (WOS) Core Collections, Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL) Plus with full text (EBSCOhost), ULAKBİM and YÖK Ulusal Tez Merkezi Research Period :01.03.2024-01.03.2025

Study design 1 change

Only nonrandomized study types will be included.

Included

Inclusion Criteria 1. Descriptive studies, 2. Randomized controlled studies, 3. Case-control studies, 4. Experimental studies, 5. Quasi-experimental studies, 6. Studies that provide the necessary findings for meta-analysis, 7. Researches whose full text is available, 8. Studies conducted in English and Turkish languages will be included.

Excluded

Reviews, systematic reviews, and meta-analyses

Studies published in languages other than English and Turkish

Case reports

Studies without full text

Studies lacking the findings necessary for meta-analysis

Studies not relevant to the purpose of the study

Link to search strategy 1 change

A full search strategy is available in the full protocol as described in the *Availability of full protocol* section

ELIGIBILITY CRITERIA

Condition or domain being studied

Altruism means helping others without any direct or indirect expectation. Altruism, defined as the heart of nursing, is associated with a personal commitment to the philosophy of nursing care that honors being human and human dignity with deep respect. The concept of altruism refers to struggling to ensure and protect the health and welfare of the individual, family and society at the highest level, and to care for others with the spirit of self-sacrifice and helpfulness. An important question that needs to be answered is how altruism, a basic nursing value, has changed over the years and how it has been reflected in the nursing discipline. It is stated in the literature that altruism is the basis of nursing and that individuals with a high level of altruism choose this profession because they want to care for and help people. Studies have been conducted to determine whether there is a change in the level of altruism in nurses who started their career with this choice. Along with these studies, examining the changes in altruism in nursing over the years has necessitated a meta-analysis study in order for the results to have a national and international impact.

Population 1 change**Included**

Clinical Nurse and Nursing student

Intervention(s) or exposure(s) 1 change*Included*

altruism of level

Comparator(s) or control(s) 1 change*Included*

Nurse, Nursing student

Context 1 change

Exclusion Criteria 1. Reviews, systematic reviews and meta-analyses, 2. Studies published in languages other than English and Turkish, 3. Case reports, 4. Studies whose full text cannot be accessed, 5. Studies in which the findings required for meta-analysis are not provided, 6. Studies that are not suitable for the purpose of the research will not be included in the research.

OUTCOMES TO BE ANALYSED**Main outcomes** 1 change

H0: There is no significant difference between the study results regarding the altruism level of nurses.

H1: There is a significant difference between the study results regarding the altruism level of nurses.

Additional outcomes 1 change

There are no additional outcomes.

DATA COLLECTION PROCESS**Data extraction (selection and coding)**

Screening results obtained from databases will be transferred to the Mendeley program. The obtained studies will be evaluated by two independent researchers in line with the previously determined inclusion/exclusion criteria. PRISMA Flow Diagram will be used in the selection process of the studies.

Risk of bias (quality) assessment 1 change

- Studies will be selected according to predefined inclusion and exclusion criteria to minimize publication bias. In addition to eligibility criteria, publication bias will be visually assessed using a funnel plot. The meta-analysis model will be chosen based on heterogeneity levels. If the included studies show homogeneity, a fixed-effects model will be used; if heterogeneity is present, a random-effects model will be applied. Effect sizes will be calculated using the standardized mean difference method proposed by Cohen (1988), allowing comparison across different measurement tools. Heterogeneity will be assessed using Q statistics and the I² index. If the Q value is lower than the chi-square value for the degrees of freedom (k-1), the studies will be considered homogeneous. Sensitivity analysis will be conducted to evaluate the stability of the pooled effect size. Additionally, the Cochrane Risk of Bias Assessment Tool will be used to assess the methodological quality

of the included studies and identify potential sources of bias. This analytical process will support a reliable synthesis of findings related to altruism levels among nurses.

PLANNED DATA SYNTHESIS

Strategy for data synthesis

Comprehensive Meta-Analysis Software (CMA) 3.0 statistical program will be used to perform the calculations in the meta-analysis study.

Analysis of subgroups or subsets

nurse and nursing student

REVIEW AFFILIATION, FUNDING AND PEER REVIEW

Review team members 1 change

Ms zeynep uysal, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye.

No conflict of interest declared.

İlkay Boz (review guarantor and contact) Akdeniz Üniversitesi, Türkiye.

No conflict of interest declared.

Named contact

İlkay Boz (ilkayarlan@akdeniz.edu.tr), Akdeniz Üniversitesi, Türkiye.

Review affiliation

Akdeniz Üniversitesi

Funding source 1 change

Additional non-commercial funding information

No funding sources/sponsors

TIMELINE OF THE REVIEW

Review timeline 1 change

Start date: 1 March 2024. End date: 1 January 2026.

Date of first submission to PROSPERO 1 change

02 February 2024

Date of registration in PROSPERO 1 change

13 February 2024

CURRENT REVIEW STAGE

Publication of review results 1 change

Results of the review will be published in English and Turkish.

Stage of the review at this submission 1 change

Review stage	Started	Completed
Pilot work		
Formal searching/study identification		
Screening search results against inclusion criteria		
Data extraction or receipt of IPD		
Risk of bias/quality assessment		
Data synthesis		

Review status

The review is currently planned or ongoing.

ADDITIONAL INFORMATION

PROSPERO version history 1 change

- Version 1.2, published 09 Dec 2025
- Version 1.1, published 13 Feb 2024
- Version 1.0, published 13 Feb 2024

Review conflict of interest 1 change

Declared individual interests are recorded under team member details.. No additional interests are recorded for this review.

Country 1 change

Türkiye

Medical Subject Headings 1 change

Altruism; Humans; Nurse-Patient Relations

Disclaimer 1 change

The content of this record displays the information provided by the review team. PROSPERO does not peer review registration records or endorse their content.

PROSPERO accepts and posts the information provided in good faith; responsibility for record content rests with the review team. The guarantor for this record has affirmed that the information provided is truthful and that they understand that deliberate provision of inaccurate information may be construed as scientific misconduct.

PROSPERO does not accept any liability for the content provided in this record or for its use. Readers use the information provided in this record at their own risk.

Any enquiries about the record should be referred to the named review contact

EK-6: Online Sistematik Derleme ve Meta Analiz Eğitimi Katılım Belgesi

EK-7: Literatür Tarama Stratejisi

Veritabanı	Tarih Sınırlaması	Dil Sınırlamaları	Anahtar Kelimeler	Arama Tarihleri	Mantıksal Operatörler	Ulaşılan Çalışma	Seçilen Çalışma
Yöktez	2000-2025	Türkçe	Altruizm-özgecilik-diğerkâmlık-fedakârlık-hemşire-hemşirelik öğrencileri	22.02.2024-30.09.2025	Ve	37	9
Ulakbim	1996-2025	Türkçe-İngilizce	Altruizm-özgecilik-diğerkâmlık-fedakârlık-hemşire-hemşirelik öğrencileri	06.05.2024-30.09.2025	Ve	6	1
Tr Dizin	2000-2025	Türkçe-İngilizce	Altruizm-özgecilik-diğerkâmlık-fedakârlık-hemşire-hemşirelik öğrencileri	18.04.2024-18.04.2024	Ve	10	6
Dergipark	2002-2025	Türkçe	Altruizm-özgecilik-diğerkâmlık-fedakârlık-hemşire-hemşirelik öğrencileri	06.05.2024-21.05.2024	Ve-	15	5
Ebsco – Cınahl	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing-	16.04.2024-30.09.2025	AND-OR	13	11

			nursing students				
EBSCOhost	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing-nursing students	22.02.2024-30.09.2025	AND-OR	24	13
Elsevier ClinicalKey	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing-nursing students	18.04.2024-02.11.2024	AND-OR	10	5
Google Akademik	1990-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing-nursing students Altruizm-özgecilik-diğerkâmlık-fedakârlık-hemşire-hemşirelik öğrencileri	06.05.2024-30.09.2025	AND-OR-VE-	25	13
Mendeley	2000-2025	Türkçe-İngilizce	Altruism-nurse-nursing-nursing students	18.04.2024-30.04.2024	AND-OR	48	31
ProQuest	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing-nursing students	10.05.2024-21.05.2024	AND-OR	20	8
Pubmed	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-	27.02.2024-30.09.2025	AND-OR	48	19

			nursing-nursing students				
Scopus	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing students	05.04.2024-06.04.2024	AND-OR	20	19
Semantic Scholar	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing students	30.04.2024-01.05.2024	AND-OR	9	9
Web of Science	2000-2025	İngilizce	Altruism-nurse-nursing students	28.03.2024-30.03.2024	AND-OR	75	31

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	Zeynep	Uyruğu	T.C.
Soyadı	UYSAL	Tel no	
Doğum tarihi		e-posta	

Eğitim Bilgileri

Mezun olduğu kurum		Mezuniyet yılı
Lise	Antalya Âdem Tolunay Anadolu Lisesi	2016
Lisans	Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi	2020
Yüksek Lisans		
Doktora		

İş Deneyimi

Görevi	Kurum	Süre (yıl-yıl)
Hemşire	Akdeniz Üniversitesi Hastanesi	(2021-devam ediyor)

Yabancı Dilleri	Sınav türü	Puanı
İngilizce	Yökdil	61.25

Proje Deneyimi

Proje Adı	Destekleyen kurum	Süre (Yıl-Yıl)

Burslar-Ödüller:

Yayınlar ve Bildiriler: